

România literară

Dorin TUDORAN:

O SPOVEDANIE DRAMATICĂ

(Paginile 12-13)

Omul de bronz

ERAM student în primul an de facultate, cind, în urma Congresului XX al P.C.U.S. și a raportului lui Hrușciiov, a fost dată jos de pe soclu statuia lui I.V. Stalin, de la intrarea în Parcul Herăstrău. Au trecut treizeci și mai bine de ani și, iată, a venit rindul statuii lui V.I. Lenin din fața Casei Științei, ca urmare, de data aceasta, a Revoluției române. Dispariția celor două monumente în bronz — între care există un raport de asimetrie — nu este o simplă problemă de urbanistică. E vorba de simbolurile unei epoci istorice, în care mulți dintre noi ne-am trăit aproape întreaga viață. În România, această epocă, a comunismului, a debutat printr-o intervenție militară străină și s-a sfârșit printr-o revoltă populară națională. Revoluția, cu care ni s-a tot împuiat capul vreme de patru decenii la orele de școală științific sau de învățămînt politic, a fost reală, mai că ea nu este aceea care a avut loc, așa cum afirmă ideologii comunismului, la începuturile noii ere, ci aceea survenită la sfîrșitul ei. Este punctul esențial în care lăscălii noștri de ideologie s-au înșelat.

După Congresul XX s-a produs, și la noi, destalinizarea. Ca a constat în punerea pe umerii lui Stalin a întregii răsăduri pentru eșecul politicii economice și sociale comuniste. Raportul secret al lui Hrușciiov (nepublicat pînă astăzi în România) conținea dovezi incontestabile pentru erorile din Uniunea Sovietică, sub domnia lui Stalin. Asistem în fond la un fenomen de personalizare: nu comunismul, cu mecanismele lui, era incriminat, ci persoana aflată în fruntea regimului de la moartea lui Lenin și pînă în 1953. E de necontestat că pumnul și palma tătucului au jucat un rol considerabil în crimele săvîrșite vreme de treizeci de ani și că rora le-au căzut victime milioane de oameni. Dar reducerea explicațiilor la contribuția nemăstă a dictatorului a ascuns adevăratele cauze, mai complexe și aflate în structurile de adîncime ale sistemului instaurat în 1917. Pînă și faimosul testament al lui Lenin, atunci scos la iveală, avertiza contra unor trăsături negative de caracter ale lui Stalin. Leninismul nu era încă, el,

în discuție. Nici bazele marxiste ale orînduirii. La moartea lui Dej, s-a petrecut și la noi un fenomen similar, deși, firește, la o scară mai mică. N. Ceaușescu a denunțat greșelile predecesorului său, ca și Hrușciiov pe ale lui Stalin. Nici în România nu s-a ajuns atunci la adevăratele cauze. Reformarea comunismului era departe de a fi radicală și, în plus, ea s-a dovedit, și în U.R.S.S. și la noi, utilă mai ales ca o răfuială a noului conducător cu oamenii care-l sprijiniseră pe cel vechi și de care trebuia să se debaraseze. Cîțiva ani mai tirziu, odată puterea ținută cu mîini sigure de noii lideri, reculul devenea evident și cîștigurile de o clipă se pierdeau unul cite unul.

Astăzi nimeni nu mai nutrește iluzia că spiritul leninist a fost trădat de Stalin și că ar merita să fie restaurat. Racilele sistemului apar deja tuturor ca aflîndu-se în gîndirea și practica lui Lenin însuși, care nu numai a teoretizat posibilitatea introducerii comunismului în țări slab dezvoltate (contrar ideii lui Marx despre biruința revoluției în țările industrializate), dar a creat poliția secretă politică și toate celelalte instituții represive. Oricît de limitată, perestroika gorbacioviană este, pe zi ce trece, tot mai antileninistă. În majoritatea țărilor din est însă antileninismul este deja depășit. În ele ne întîlnim cu o ofensivă ideologică și politică anticomunistă. Pluralismul este pretutindeni semnul disoluției mentalității istorice care a dominat în această parte de lume în toată perioada de după al doilea război mondial. Și dacă în unele țări procesul a respectat în general etapele previzibile, în România efondrarea a fost bruscă și cu adevărat revoluționară. În locul reformelor nesingeroase din R.D.G. sau Cehoslovacia, la noi comunismul s-a prăbușit prin revolta milioane de oameni, care au ieșit în stradă între 16 și 22 decembrie, nu doar alungînd pe dictator și pe sprijinitorii săi, dar punînd totodată capăt ideii înseși, comuniste, care fundamenta regimul.

În aceste circumstanțe, demolarea statuii lui Lenin, deși absolut firească, nu mai are nici pe departe semnificația

pe care a avut-o, cu trei decenii în urmă, coborîrea de pe soclu a lui Stalin. În fond, bronzul din fosta Piață a Științei nu mai avea valoare simbolică. Detronarea lui a fost un act pur formal. Dacă în 1956 dărîmarea statuii lui Stalin conținea o semnificație superioară evenimentelor ce se petreceau în realitate și de ea se legau speranțe imense, care n-au fost, vai, împlinite ulterior, scoborîrea de pe soclu a lui Lenin în 1990 nu înseamnă decît dispariția omului de bronz, căci mitul lui s-a spulberat deja.

În definitiv, acum, pentru noi, problema nu mai este forța de convingere a leninismului, nici chiar a comunismului, ca ideologie, dar supraviețuirea unora din structurile lui, așa decapitate cum sînt, totuși capabile să se reproducă. Fără să fi fost interzis prin lege sau fără să se fi autodizolvat, partidul comunist nu mai există în fapt. Organele lui de putere au fost înlocuite. Securitatea, cel mai teribil dintre ele, a trecut sub controlul armatei. Și totuși! Nu trebuie să uităm că o putere este efectivă prin oameni și prin interesele lor. Iar cel mai mulți dintre oamenii puterii comuniste trăiesc și sînt activi. Menajlitatea lor nu s-a putut modifica peste noapte. Cu atît mai puțin interesele lor. Atașate de instituții amenințate, aceste interese urmăresc spontan menținerea lor, fie și în alte forme. Foștii comunisti, foștii privilegiați, fie ei securiști sau activiști, nu mai au mare putere de decizie, dar păstrează destulă putere de influență. Nu mai pot reinstaura dictatura, dar pot întîrzia instaurarea democrației. Și ei poartă o gherilă surdă, secretă și neliniștitoare cu un popor care vrea să se bucure de libertatea cucerită cu prețul atîtor jertfe. Pe fondul acestui război psihologic și care ne macină nervii, smulgerea de pe soclu a omului de bronz ne-a impresionat mai mult în latură așa zicînd tehnică. Dacă n-ar fi fost cele trei zile de eforturi susținute aproape că am fi ignorat simbolul dificilei despărțiri a României de moștenirea spirituală a leninismului.

Nicolae Manolescu

Miraculoasa erupție

PE o pancartă, în ziua răsturnării tiraniei, am văzut numele lui Mircea Dinescu. A doua sau a treia zi, pe un zid al Universității, deasupra luminărilor aprinse întru amintirea celor răpuși de gloanțe și zdrobiți de tancuri, erau afișate poezii de Mircea Dinescu. Curînd aveau să fie lipite alături de ele și versuri ale altora. Versuri am putut citi, printre inscripții revoluționare, și pe zidul cu luminări în față al soclului din piața Romană.

Spontană, miraculoasa erupție din decembrie anul trecut nu a fost și oarbă, instinctuală. Insurgenții s-au dovedit, prin toate acțiunile lor, a nu fi o gloată, ci o masă — imensă — de tineri lucizi, citiți, cultivați. Lozincile strigate sau arborate demonstrau că ei știau pe ce lume se află, că erau la curent cu situația politică internă și internațională, cu sensul evoluției evenimentelor în lume și mai ales în estul Europei. Se vedea clar că toată opri-manta activitate pretins „educativă” depusă decenii în șir pentru a-l îndobitoci și automatiza nu-și atinsese scopul. Provocase efectul exact contrar. Tineri muncitori angajați în luptă alături de studenți făceau implicit dovada posibilității de a fi în măsură să și gîndească probleme politice la nivel de reală intelectualitate. Cu avantajul, în raport cu studenții, de a le gîndi încă și mai acut, mai concret — și de la însăși temelii structurii sociale. Mulți dintre muncitorii care au vorbit la televiziune, la radio s-au prezentat excelent și prin modul de a formula, de a se exprima. În numeroase cazuri, dacă vorbitorii înșiși nu și-ar fi declarat identitatea, nimeni n-ar fi putut stabili care dintre ei sînt studenți, tineri profesori, tineri ingineri — sau tineri muncitori. Vijelioasa mișcare populară a fost și o revoluție a spiritului. Prin declanșarea ei, mintea, inteligența s-au confruntat cu forța bru-

tă, competența a sfidat incompetența, cultura — incultura.

Căci foștii satrapi demonici nu erau diavoli de tip luciferic. Erau brute de cavernă, monștri antediluvieni, trogloditi din punct de vedere intelectual. Toată lumea remarcase de mult acest fapt, și mulți îl denunțau, cînd erau siguri că nu se găseau în preajmă „ochi și urechi” ale scleraților. Oficial confirmat prin retragerea tuturor titlurilor științifice uzurpate, faptul avea să fie (parțial) și arătat în concretețea lui prin specificări ca aceea că Ceaușesții erau „academicieni” cu patru clase primare. Agramat, el nu avea habar de ortografie, de punctuație. Ea, pretins „savant de renume mondial”, era semi-analfabetă. De abia putea să citească. Și acești impostori voiau să formeze o... nouă intelectualitate, după chipul și asemănarea lor!

„Timeo hominem unius libri”, mărturisea Toma de Aquino. „Mă tem de omul unei singure cărți”. Ceaușescu Nicolae și Elena n-au citit, aproape sigur, nici măcar o singură carte pînă la capăt. Ce știau — știau din auzite, de la „cercuri de învățămînt ideologic”. Cu toate că, probabil, și majoritatea muncitorilor tineri de astăzi n-au avut timpul să citească foarte mult, chipul lor spiritual e tot ce poate fi mai neasemănător cu acela al „intelectualului” de tip ceaușist. E negația lui absolută. Important nu este a citi neapărat mult (Călinescu afirma chiar, paradoxal, că „a citi prea multe cărți”, fără alegere, „e un abuz, un semn prea adesea de neintelectualitate”, că „omul cult citește puțin”), ci a parcurge scrieri fundamentale, și a reține din ele esențialul. Exact așa au procedat tinerii muncitori și studenții noștri! Cit au citit, ei au citit bine, și au aplicat admirabil cele învățate. Revolta lor a fost un act de intelectualitate.

Dumitru Micu

Coupe - papier

■ **NEAGU RUNK, Baia, Suceava.** Pamflete în versuri de genul celor compuse de dv. se tipăreau și se difuzau în Paris la scurtă vreme după revoluția din 1789. Deci vă iluzionați crezând că dețineți o prioritate. În plus, reprezentările pe care le propuneți sunt simpliste: „Un fioros balaur / Însetos de aur“ etc. Acesta este motivul pentru care nu vă publicăm „creația“ și nu faptul că ne-ar plăcea exclusiv — cum afirmați dv. — „aburul inefabil al ermetismului“.

■ **LILA PASSIMA, București.** Reflecțiile dv. asupra artei lui Sergiu Celibidache dovedesc ce mult v-a impresionat concertul, dar nu depășesc valoarea unor exclamații naive: „Doamne, cum ai făcut ca un singur și simplu om să aducă printre noi, fie și numai pentru câteva clipe, atita sete de Dumnezeu?“ Ar fi bine să lăsați să treacă un timp și abia apoi să vă reformulați impresiile, cu mai multă detasare. O regulă simplă, dar eficientă de care merită să țineți seama este următoarea: înlocuiți superlativul cu cuvinte care descriu și explică exact emoția trăită.

■ **IOAN-TIBERIU POPESCU, Iași.** Din lungul și interesantul dv. eseu referitor la „vina intelectualilor“, reproduc — conștrâns de limitele spațiului tipografic disponibil — câteva dintre soluțiile, nu lipsite de ironie, pe care le propuneți pentru purificarea vieții literare:

„1. A readuce în uz cuvinte uitate ca: smerenie, căință, pocăință, respect de sine și de ceilalți. Încă nu cunosc cazuri în care cineva, cu smerenie, să-și recunoască, public, greșeala și să-și ceară iertare.

2. A obliga pe fiecare aspirant la gloria tinărilor să viziteze depozitul unei biblioteci cu un milion de cărți.

3. A se propune pentru premiul Nobel inventatorul hirtiei care... roșește (un fel de turnesol moral).

4. A se reveni la scrisul pe piatră pentru a deveni cu toții lapidari.“

Către guvernul României

Sintem profund îngrijorați de gravele dificultăți întâmpinate în ultimul timp de publicațiile tradiționale ale Uniunii Scriitorilor, în genere de toate periodicele de cultură, a căror existență este direct amenințată prin conduita obstrucționistă a întreprinderilor poligrafice și prin deficitul de hirtie.

Recenta grevă a publicațiilor din Iași reprezintă consecința firească a acestei nescuzabile stări de lucruri.

Solicităm guvernul să adopte imediat măsurile ce se impun pentru depășirea actualei situații critice.

CONSILIUL UNIUNII SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA

■ **Ing. ION MATEI, București.** Acuzațiile pe care le aduceți la adresa unui colaborator al nostru sunt foarte grave și nu le putem lua în considerare decât dacă ne furnizați dovezi și vă precizați mai bine identitatea (locuiți în București sau Sf. Gheorghe?)

■ **ALEXANDRU STĂNCULESCU-BIRDA, Birta, Mehedinți.** Poemele dv. sunt de fapt dizertații pe diferite teme, influențate de retorica sacerdotală (faptul ar fi fost evident chiar dacă nu v-ați fi declinat calitatea de preot): „Mă-nchin Sfântului Adevăr al lumii, / În care se-ntrupează / Speranța și puterea, / Iubirea și durerea, // Stăpin al vremii, pribegit ades, / Străine cerșetor / Crucificat la porțile cetății, / Hulit și palmuit, / Cu coastele străpunse, / Cu oasele zdrobite / Șoptești în duhul tău / O binecuvântare“ (Inchinare). Nimeni nu contestă faptul că sinteți un om cultivat, dar — deocamdată — nu se văd semnele unei înzestrări pentru poezie.

■ **Dr. ILEANA DUMITRESCU, București.** Meritele tatălui dv., Emanoil Bucuța, sunt cunoscute și recunoscute (numai dintr-o excesivă modestie v-ați simțit datorate să-i faceți o scurtă prezentare la începutul scrisorii, ca și cum lumea l-ar fi uitat). În aceste condiții, sfaturile dv. nu ne pot lăsa indiferenți. Deosebit de înțeles mi se pare acela de a se organiza, la televiziune, cursuri de inițiere în istoria României moderne pentru tinerii de azi, care și-ar completa astfel și cultura politică. Transmiț această sugestie Televiziunii și, desigur, tuturor oamenilor de cultură care au menirea să facă educație noli generații.

În schimb, rechizitoriul dv. la adresa „muzicii pentru tineri“ pe care o considerați „isterie colectivă“ mi se pare nedrept, dar explicabil prin faptul că sinteți legată sufletește de muzica altor vremuri. Vă mai aduceți aminte că, în anii când erati adolescentă, charlestonul, atât de mult iubit de generația dv., era privit fără simpatie de vîrstnici?

■ **FARMACIST MARIA MEDIANU, București.** Din respect față de dreptul dv. la opinie reproduc declarația pe care o faceți în numele unui grup de vechi abonați și admiratori ai revistei „România literară“:

„Dorim să vă facem cunoscută părerea noastră privind o afirmație din scrisoarea deschisă adresată doamnei Doinea Cornea de către domnul Sorin Dumitrescu, în nr. 5 din 1 febr. a.c. Afirmația autorului: „...cu adevărat sinteți iubită de o întreagă lume românească, ca să n-o socotesc decît pe aceasta“ o socotim exagerată și în orice caz inexactă. De ce să fie doamna Cornea amăgită în acest fel, chiar dacă am socoti-o figură de stil? În ceea ce ne privește, din rindul cititorilor constanți ai „României literare“, cel puțin noi nu facem parte dintre „iubitori“.

Nimeni nu vă obligă să faceți parte dintre „iubitori“, dar mi se pare nedrept faptul că manifestați atât de mare intransigență tocmai față de doamna Doinea Cornea, care s-a opus cu spirit de sacrificiu dictaturii. Oare nu există în această țară oameni care să merite — înainte doamnei Doinea Cornea — să nu fie iubiți? Pe de altă parte, analizată strict lingvistic, afirmația lui Sorin Dumitrescu nu are sensul pe care i-l atribuiți dv. Distinsul artist și eseist spune „o întreagă lume românească“ și nu „întreaga lume românească“.

■ **ION MANOLESCU-SUHAIA, Alexandria.** Unele din observațiile dv. cu privire la cauzele degradării condiției intelectualului în timpul dictaturii sunt judicioase. Altele, însă... Dar mai bine să reproduc un pasaj:

„În muzică și artele plastice s-au introdus kitsch-urile mafiotice, lipsite de armonie, de ritmuri ambientale, de estetică etc., în schimb excelează în zgomote infernale printr-un număr însemnat de decibeli, care predispun la surzenie, isterie și dereglări psihice, reducînd în același timp capacitatea de gândire, de rațiune și de opinie. De altfel, oamenii și așa au o gândire redusă datorită lipsei iodului din organism pentru stimularea gândirii, întrucît clorul introdus în apele infestate pentru a le face potabile elimină iodul din organism în mod antitetic, chiar dacă iodul are o greutate atomică de 127, iar clorul de numai 35.“

În explicațiile pe care le dați, dv. vă folosiți de o știință fantasmagorică, asemenea învățătorilor din Laputa lui Swift. V-ar conveni să vă recomand ca, înainte de a mai scrie un articol pentru „România literară“, să beți numai apă de izvor?

■ **STEFAN CHIORA-CHIRESCU, București.** Ați făcut un gest frumos și util semnalîndu-ne apariția în revista „Klisura“ din Thessaloniki (Grecia) a poemului Pentru România, dedicat de poeta aromână Olga Dorfani revoluției din decembrie. Vă mulțumim. Traducerea poemului este realizată însă cu stîngăcie. Pentru o operație de acest fel trebuie să cunoașteți — chiar mai bine decît limba greacă — limba română.

■ **NICULINA BUFAN, Călinești, Sighet, Maramureș.** După ce am parcurs cele șapte pagini ale scrisorii dv., pe cit de patetice, ne ați de neclare, am înțeles un singur lucru: că sinteți, ca românul im-partial, și de partea lui Nicolae Manolescu, și de partea lui Octavian Paler. În ceea ce mă privește, nu pot să fiu decît de partea dv.

■ **MIHAELA MALĂU, Fieni, Dimbovița.** „Am scris din propria mea gândire versuri...“ Credeți că se pot scrie și din gîndirea altcuiva? Pe de altă parte, rău faceți că scrieți numai din propria dv. gândire. Ar trebui să mai și citiți...

Indescifrabil

Ședința Consiliului Uniunii Scriitorilor

■ **MARTI, 6 martie 1990** a avut loc la Casa „Mihail Sadoveanu“ o nouă ședință a Consiliului Uniunii Scriitorilor. Ordinea de zi a fost următoarea: — Discuții cu privire la stabilirea datei și a modului în care se va desfășura Adunarea Generală a Scriitorilor, Discutarea proiectului de statut al Uniunii Scriitorilor. Diverse.

Consiliul a propus ca Adunarea Generală să înceapă în ziua de 23 aprilie, urmînd ca dintr-un număr de 363 de candidați, Adunarea Generală să aleagă 121, ceea ce ar constitui un raport de unu la 14 după ultimele primiri de membri în Uniune.

În ceea ce privește scriitorii naționaliți conlocuitoare s-a propus ca aceștia să fie reprezentați în noul Consiliu proporțional cu numărul lor.

În urma discutării proiectului de statut s-a făcut propunerea ca acesta să fie multiplicat și trimis la secțiile și asociațiile Uniunii pentru a putea fi cunoscut de scriitori în timp util. De asemenea, a fost adoptată propunerea ca proiectul, care urmează să fie supus spre ratificare Adunării Generale, să fie tipărit pentru a se afla la dispoziția fiecăruia dintre participanți, la Adunarea Generală.

La „diverse“ a fost discutată problema raporturilor revistelor Uniunii cu tipografiile și cu furnizorii de hirtie. Următoarea ședință a Consiliului va avea loc marți 13 martie, cînd principalul punct pe ordinea de zi va fi discutarea proiectului legii drepturilor de autor.

SEMNAL

● **Nicolae Filimon — CIOCOII VECHI ȘI NOI.** Editie în seria „Arcade“; postfață și bibliografie de Lucian Chișu. (Editura Minerva, 256 p., 13,50 lei).

● **Duiliu Zamfirescu — POEZII NOUVELE, VIATA LA TARĂ.** Editie îngrijită de Mihail Gafița; prefață, tabel cronologic și note de Al. Săndulescu. (Editura Albatros, 214 p., 13,50 lei).

● **Ion Minulescu — CORIGENT LA LIMBA ROMÂNĂ ȘI ALTE PROZE.** Editie îngrijită, prefață și tabel cronologic de Mircea Popa. (Editura Dacia, 352 p., 15,50 lei).

● **George Acsinteanu — PIATRA NEAGRĂ, CONVOIUL FLĂMINZILOR.** Cele două romane apar într-o editie îngrijită de Ion Nistor; prefață de Al. Piru. (Editura Minerva, 400 p., 14 lei).

● **Gheorghe Călinescu — GALA GALACIATION.** Monografie biografică. (Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 488 p.).

LECTOR

OCHIUL MAGIC

● Revista „Oblio“ a Partidului Național Democrat publică în nr. 2 din 3 martie două, cum să zicem, atractive pagini de modă. În prima, cîntăreața Samantha Fox apare ca prezentatoare de obiecte de lenjerie și echipament de scenă. Cit privește obiectele, e destul să spun că ele sînt exact acelea care au lipsit (și mai lipsesc) din dotarea magazinelor noastre de specialitate, vizitate zadarnic în anii din urmă mai ales de către doamne. Obiectele cu pricina cad foarte bine pe corpul splendid al Samantha, acoperindu-i cu zgîrcenie goliciunea. În pagina alăturată, patru propuneri de costume și măști de carnaval constituie un prilej nu mai puțin ingenios ca să ni se arate alte câteva frumoase corpuri goale. E drept, deocamdată mai mult din spate, dar sperăm să vină vremea cînd vom putea privi lucrurile acestea și din față. Apropozit de dezveliri, voiam să zic de dezvăluiri: în aceeași publicație d. Narcis Zărnescu, redactorul șef, acuză pe d. Mircea Micu și pe d-na Ileana Lucaci a-i fi trimis un „ultim avertisment“ în legătură cu defectiunea domniei sale și a d-nei Cristina Angelescu (red-șef adj. la „Oblio“) de la „Viața capitalei“. Mă rog, meniulul ca atare nu ne privește, dar să ne oprim o clipă la dessous-uri, dacă tot am fost provocați de fotografiile pomenite. D. Zărnescu vorbește de „cuvinte jignitoare și amenințări“ pe care d. Micu le-ar fi „proferat“ la adresa „celor doi membri“ demisionari, consiliați în acest sens de d-na Lucaci, „fost secretar de partid al organizației de bază p.c.r. de la revista Săptămîna“. Ah, acum ne dăm seama de situație: e vorba de foști colaboratori și redactori ai „Săptămîinii“ lui E. Barbu, puși pe adevăruri reciproce. Cum articolul conține promisiunea de continuare, să așteptăm ca încredere, Spălatur lenjeriei de corp în public ne va aduce, cu siguranță, revelații picante despre familia de odinioară din strada Brezoianu. ● Și dacă tot sîntem la „Viața capitalei“, cunoscutul publicist Gelu Antemir e făcut Dunăre pe articolul meu din „România liberă“ despre unele manipulări ale informației la TVR. Trecînd cu nonșalanță peste faptul că în acel articol era vorba tocmai despre confuzia (pe care o datorăm reporterilor) între manifestanții din Piața Victoriei și huliganii din Palatul Victoriei, d. Antemir îmi pune (pe un ton familiar, care mă determină să cred că om fi fost colegi sau apropiați, doar că eu am uitat cine e d. Antemir) câteva întrebări: „Ce oficine te plătesc, domnule Nicolae Manolescu, și în ce valută, pentru ca să-ți pierzi atât de mult uzul rațiunii încît să susții... patriotismul celei mai anarhice manifestații petrecute în istoria noastră? Cum de mai ești capabil să dai ochii cu studenții dumitale și să încerci să le vorbești despre cînte și corectitudine în literatură? Cum îți permiți să blamezi o întreagă națiune, un guvern aflat — prin rezultatul Revoluției din Decembrie — la conducerea țării, sprijinînd elementele

huliganice și destabilizatoare?“ Iată, mi-am zis, cum am devenit huligan. Și, cu toate că muștrat de conștiință, n-am putut să nu mă întreb la rîndul meu cînd și sub pana cui am mai citit eu asemenea acuzații: că sînt plătit de oficine străine, că nu sînt patriot, că n-am ce căuta la catedră etc. Deodată, mintea mi se luminează și îmi fu traversată de o teribilă bănuială: nu cumva d. Antemir, al cărui articol copiază, în conținut și în limbaj, texte apărute în „Săptămîna“ pe vremea regimului barbist, nu cumva, zic, d. Antemir o fi pseudonimul lui Corneliu Vadim Tudor? Ce n-aș da să avem în materie de stil (este el omul, dar orisicît) elemente de identificare la fel de precise ca în materie de grafologie! Un expert stilistolog m-ar scoate din dubiu și mi-ar readuce liniștea sufletească. ● În puținele clipe libere pe care i le lasă lupta la „Baricada“, d. Eduard Victor Gugui își continuă activitatea de poet. În nr. 7 din 28 februarie al revistei, citim o nouă operă în versuri a domniei sale. Dacă o trimitea la vreo Poștă a redacției primea cu siguranță răspunsul încurajator: **Deocamdată nu.** Deducînd din poezie — cocoțată acolo ca o dovadă de înălțimea talentului de la care d. Gugui vorbește — citim un text intitulat **În exclusivitate pentru „România... literară“,** care poate fi redus la întrebarea gravă: „Nu vă e rușine domnilor?“. Il anunțăm pe această cale tot în exclusivitate (pe redactorul șef al „Baricadei“) că îi ținem la dispoziție virgula care lipsește din propoziția interogativă de mai sus. În privința răspunsului la întrebare, el comportă cunoștințe de istoria literaturii contemporane mult prea vaste ca să i le putem procura înainte ca autorul textului (n-o fi cumva tot d. Gugui, ascuns sub numele gazetei proprii?) să învețe nițică gramatică. Pentru că tot d-na ne mai întreabă: „Cine [...] au preamărit pe tovarășul geniu între genii?“. Dezacordul nu ne aparține. Dacă „Baricada“ stă așa de rău la capitolul gramatică, despre stil, ce să mai vorbim. Ne jnăm să reproducem „balele și mucozitățile“ pe care (sîntem acuzați) le-am publicat joi de joi spre ofensa cititorilor, care ne lasă revista nevîndută. O mostră de proces de intenție tipic securist ne face în continuare „Baricada“ d-lui Gugui, scriînd: „V-ați făcut prieteni la Europa Liberă și pe aiurea mintînd, făcînd pe liberalii, pe internaționalistii, lovînd în tot ceea ce mai era o rămășiță, o urmă de poezie românească, făcîndu-i pe alții să creadă că dv. sinteți singurele metereze ale culturii democratice: în realitate fiind o organizație de tip masonic — întinzîndu-vă tentaculele la cele mai înalte niveluri ale propagandei ceaușiste, lingînd labele cele mai murdare“. Recomandăm furiosului Caliban să meargă la școală. ● Ne-am bucurat prematur de promisiunea făcută de dl. Răzvan Theodorescu referitoare la înnoirea echipei de crainici și colaboratori ai Televiziunii. Sîmbătă, 3 martie, la emisiunea de după-amiază, a apărut (pentru a doua oară, dacă nu greșim, totuși ca prospectură, așa zicînd) Iulian Neacsu. A fost nevoie de o revoluție pentru ca bine știutul colaborator și redactor al „Luceafărului“ să promoveze în cea mai populară mass-media. Nelipsit de pe post și călător prin străinătate pe spezele T.V.R. este și d. Viorel Grecu, același care, cu doi ani în urmă, încerca (între alte

atribuții de serviciu) să impună organizatorilor „Zilele Ateneu“ de la Bacău pe Artur Silvestri, în locul „vîndu-ților“ (știți dv. cine-i cum_păra?). care participau de obicei la festivitatea din fiecare toamnă. Cu astfel de invitații, Televiziunea amenință să redevină ceea ce era pînă la 22 decembrie, dacă nu și mai rău! ● În „Dreptatea“ (nr. de Mărtisor), Ioan Alexandru scrie pe prima pagină: „Ne-am intoxicat și îmbolnăvit de atîtea ori fiecare dintre noi cu alimente stricate, artificiale, fabricate de ideologie inumană, pe care nici cîinii și pisicile occidentale nu le-ar fi atins“. Nu e clar ce ar fi refuzat domesticile animale occidentale: alimentele sau ideologia. ● Revista „Agora“, care apare în S.U.A., este probabil cea mai bună publicație a exilului românesc. Sperăm ca, în scurt timp, ea să aibă o ediție tipărită în România. Că mai recent număr (vol. 3, nr. 1) este excepțional de interesant. Redactat în mare parte înainte de 22 decembrie, găsim în el câteva premoniții semnificative. Dacă Michael Radu mai credea în noiembrie 1989 că „revoluția nu s transmite prin osmoză, ci se naște din realități care încă rămîn absente în România“, Vladimir Tismăneanu prevestea, în schimb, că „tocmai complicități săi actuali vor imputa lui N. Ceaușescu și familiei sale devastatoare activitate anti-partinică, subiectivistă, nepotistă și voluntaristă“, iar „sicofanții de serviciu ca Bobu“ și alții „s vor întrece în demolarea pseudo-eroului“. Ceea ce s-a și întimplat, cum știm cu toții. Premoniția este articolul lui Dorin Tudoran (redactorul șef) chiar de la titlul său interogativ: **De la dictatură personală la juntă comunistă?** Trebuie citit, în acest sens, și interviul acordat lui D.T. de Jean François Revel, de o luciditate amară, care arată că prognoza politică e un lucru foarte serios. Prevăzînd (la 8 nov. 1989) că, după R.D.G. și Bulgaria, vor veni în rînd Cehoslovacia și România, J.F.R. adaugă că, nu pe mult timp, va suna ceasul comunismului „tropical“ (Ni-caragua) „în sfîrșit, ultima țară comunistă ce se va prăbuși fiind probabil China“. Ideea interviului este că Occidentul trebuie să înceteze a ajuta țările comuniste: comunismul nu poate fi reformat, ci numai distrus (ori lăsat să se prăbușească). Un comentariu acut și emoțional consacră Juliana Geran Pilon cărții Evei Hoffman, **Pierdut în traducere: viața într-o nouă limbă.** Un document uluitor este acela în care Ileana Vrancea relatează cum a scris cartea ei despre Lovinescu din 1965. Îl vom republica în întregime într-un număr viitor al R.L.

N. M.

Confidențele unui fost sertarist

AM pus titlul de mai sus minat oarecum de morbul publicității (cine poate scăpa de el în aceste zile?). Nu sînt în vogă măr-turisirile de toate felurile? Foști deținuți, foști politicieni, foști exilați, foști securiști. Hai să fie și foști sertariști! mi-am spus. Să vedem ce-o să iasă.

Faptul că am publicat foarte tîrziu, după 40 de ani, mai mult datorită întâmplării și gentileței unor redac-tori de inimă, l-a făcut pe domnul Laurențiu Ulici să mă treacă la „reformați”. Treabă bună, zic, pentru că nici armata n-am făcut-o. Deci „reformat” fiind, îmi pun și eu întrebarea, devenită obsesivă de un timp încoace, pentru mulți colegi de generație: ce vom mai scrie acum, cînd toate condițiile ne sînt propice, ce ne vom face noi,ăștia, obișnuiți cu fentele, cu subînțele-surile, cu puncte-punctele? Cum adică, să scrii ce vezi, ce simți, ce gîndești?!

M-am iluzionat că cititorul, pe care l-am socotit totdeauna mai inteligent decît mine, îmi va pricepe alu-ziiile, ocolirurile și va spune că dacă n-am reușit să-l fac să iubească literatura mai mult, cel puțin am în-cercat să-l consolez. Miza n-a fost mare, n-avea cum să fie mare. Plonjal în realul cel mai crud și-ți venea să urli, nu să scrii. Sau să scrii ca Soljenițin, ceea ce nu era la îndemîna oricui. Și-atunci, ce-ți ră-minea? Fenta, subînțele-surile, puncte-punctele.

Și a venit revoluția. După un scenariu absolut fan-tastic. Nu cred să fi existat cineva care să-l fi pre-zăcut, fie și în vis. Deși, slavă Domnului, lipsă de scri-rii n-am dus. Unii, ca să adoarmă, numără oi sau își amintesc clipe nevinovate din copilărie, eu, de vreo citi-va ani, îmi luasem obiceiul ca, punînd capul pe per-nă, să-mi închipui cum va fi sfîrșitul lui Ceaușescu. Cîte pagini de scenarii, cum să le zic „sertariști”! Inclusive guvernele (jur că nu mă gîndeam ca ele să fie provizorii!), în care intrau, de pildă, Malița la ex-terne, fostul meu director de la institut, Radulian, la învățămînt, Sora la cultură, un vecin, navetist, dar om de mare suflet, la C.S.P., Sorin Mărculescu, director la Televiziune și-așa mai, departe. Deh, fiecare după pu-terile lui. Cînd ajungam la agricultură adormeam buș-tean.

Și iată că, în fine, avem un alt guvern! Mă rog, fap-tul că Sora a fost trecut de la cultură la învățămînt, că Radulian și Malița au rămas fără portofolii, că ingi-nerul și-a reluat naveta, iar Sorin Mărculescu scriștie mai departe pe manuscrisele altora, nu trebuie să neli-nistească. Neliniștește altceva, starea de tensiune în care ne aflăm, o tensiune ce nu-și are explicația decît în faptul că încă sîntem bolnavi, bolnavi de intoleranță, de duplicitate, de fariseism. Ceaușismul a răscolit străfundurile negre ale ființei noastre. Așa cum, în mi-tul platonician al cavernei, lumina Ideilor te poate orbi, tot așa riscăm și noi să fim orbiți de așa-zisa normali-tate (democrația „banală” despre care se tot vor-bește).

STITI ce imagine îmi stăruie în minte în aceste zile tumultuoase? Ei bine, imaginea unui biet om căruia se cere să sară, în urale, o ștachetă foarte sus-pusă. Dar el n-are nici un antrenament, nici chef să sară, e subalmentat de ani, înfrigorat pînă la oase, cu maioul și chilotii zdrențuiți, și-atît de trist că nici să plîngă, vai! nu mai poate. Se uită speriat în jur și vede ace-leași fețe congestionate, strigînd alte lozinci, lozinci însă la fel de imperative, la fel de necruțătoare. Îl vede pe domnul James Baker venind cu aceeași morgă și strim-bind din nas ca, pe vremuri, Andrei Ianuarevici Vișinski. Cum, se întreabă omul nostru, iar o luăm cu „lupta cea mare”, alit de cîntăți în cei peste patruzeci de ani? Iar pornim cu demascările, cu umflarea vinelor de la git, cu împărțirea oamenilor în buni și răi, în pătați și nepătați? Oare ce va urma? El știe ce ur-

mează. Cel puțin acest lucru a învățat. Urmează ca cei nepătați să fie împărțiți, la rîndul lor, în nepătați-ne-pătați și nepătați care au stat cu miinile în sin. Dar de ce au stat cu miinile în sin? Ia să aflăm noi! N-ar fi bine să le punem dumnealor, frumușel, cam o sută și ceva de întrebări? Să-i vedem ce răspund. Mă mir că pînă acum partidelor nu le-a trecut prin cap să-și facă servicii proprii de cadre. Și tot răspunzînd la in-trebări, uite-așa ajungem din nou și la origine, și la ce politică a făcut taică-tu, dar unchiu-tău, cînd, unde și trimis de cine ai oălatorit în străinătate, de ce s-a vor-bit de tine la „Europa liberă”, unde ai fost pe 28 ia-nuarie, ce activități ai avut în familie, ce părere ai des-pre domnul Iliescu sau despre domnul Coposu (între-bări incuetoare) și multe altele.

LUCRURILE n-ar fi, să zicem, așa de grave. Doar sîntem învățați cu lozincile și autobiografiile. Grav e un alt fapt. La drept vorbind, încă nu știm ce înseamnă democrația. Să fii liber, să nu te mai simți îngîrădit, să fii consultat cînd se iau decizii ce te privesc, să alegi pe cine vrei, să poți vorbi orice, să critici, să te asociezi cu cine-ți place, să faci grevă — iată doar cîteva din promi-siunile ei. Foarte concrete și foarte frumoase. Democrația înseamnă și aceste lucruri, dar nu numai aceste lucruri. Mai înseamnă rigoare, reguli, chiar coerciție. Democra-ția e un joc cu foarte mulți parteneri, extrem de strict. Aceștia, odată intrați în joc, sînt obligați să respecte regulile acceptate. Vai de cei care nu le respectă. Fun-cionamente, nu poate fi democrat mitocanul, omul ne-educat, pezevenchiul. Și aceasta pentru că ei au mereu înclinăția să păcălească, să nu respecte regulile indeobște admise.

Cel mai bine se poate constata funcționarea unei de-mocrații într-un parlament — această oglindă a națiunii. Eu cred că regulile și restricțiile dintr-un parlament oc-cidental sînt mult mai multe și mai severe decît la noi (sau în general, în Est). Indiferent de opinii, de po-ziția politică, există o politețe parlamentară de la care nu ai voie să abdicii. Nu ai voie să ocupi timpul altora cu bazonii, să improvizezi cînd nu ești un bun im-provizator (un bun „replicist”), să nu te pregătești foar-te serios pentru interpelările sau întrebările ce le pui guvernului, să nu te îngrijești de tinută (mai ales de cea voit neglijentă), să ataci fără dovezi ș.a.m.d. În nici un caz, democrația nu înseamnă a te bate pe burtă cu oricine. Există o etichetă a democrației. Democrația, ori-cît de paradoxal ar părea, e, în esență sa, aristocratică. E o egalitate între spirite libere, suverane. Nu o bulibă-seală de genul: noi, poporul... la muncă!... ț-ai dracu' de intelectuali!... țărănistule!... fesenistule!...

Dovadă că, deocamdată, nu poate fi vorba de demo-crație la noi este și această invazie de violență la care asistăm de o bucată de vreme. Nimeni nu mai ascultă pe nimeni. Se monologhează crispat, răgușit. Pentru mine, ca studios al caracterelor, este mai mult decît ed-ificatoare lista celor care, după numai cîteva săptămîni de la revoluție, s-au și grăbit să-și facă auzite revendi-cările sub forma grevelor și a manifestațiilor violente. Cea mai recentă acțiune a fost cea de pe 21 februarie cînd conductorii de la metrou au anunțat că vor înceta lucrul dacă nu se recunoaște că și ei muncesc în sub-teran (ca minierii), deci salarii mai mari, 6 ore de mun-că etc. Ce vor spune atunci vatmanii de la tramvaie? Ei ce să ceară pentru durerile de cap pe care li le fac aglomerația, liniile proaste, circulația ca val de lume din București? Cineăștii, la rîndul lor, au hotărît ca toc-mai la primul concert al lui Celibidache să fie prezenți cu pancarte și lozinci. Pot să jur că peste 2-3 ani *Me-tro-Danieliuc-Vaeni* va fi cea mai de tîrm casă de film din România. Capacul însă l-au pus manifestația de la Iași, cu teatrul „Luceafărul”. Pe una din pancarte scria „Jos A. Pleșu”. Doamnelor profesoare, artiste sau mame

GEORGETA CARAGIU : Mirii

de copii, v-am înțeles perfect. Știu de ce i-ați pus pe copii să scrie asta. Unu, pentru că mai mult ca sigur n-ați auzit de domnul Andrei Pleșu, doi, pentru că, ai-doma instructoarele de la fostul Palat al pionierilor din București, nu vreți să renunțați nici în ruptul capului la știutul spirit colectivist de educație, doar numai cu alți tăci și cu patrii-mume „democrate”.

REFLEXUL normal al unui om de bine (cum se spu-ne astăzi) nu este nici intoleranța, nici vociferarea, nici răzbunarea. Cu cît revendici mai puțin pentru tine, cu atît ești mai democrat. Dacă vreți, acesta ar fi și pri-mul pas, interior, spre democrație. Ce bine spunea Montesquieu: baza democrației este viriutea. Adică recti-tudinea, modestia, rigoarea. Dacă aș fi fost în locul dom-nului Ion Iliescu, după manifestarea de simpatie a mi-nerilor, față de domnia-sa, le-aș fi spus acestora: „Domnilor mineri, vă mulțumesc din suflet pentru manifestarea dv. de simpatie care m-a mișcat profund. Înainte de a ne despărți vreau să vă anunț că, în con-formitate cu legile în vigoare, veți fi penalizați pen-tru absențe nemotivate de la locurile de muncă și încăl-carea decretului privind adunările publice, cu suportar-ea, bineînțeles, a cheltuielilor de deplasare, tur-retur. Noroc bun!”.

Un argument neașteptat la cele scrise mai înainte mi-l servește chiar Lech Walesa. Dintr-o știre de presă (*România liberă*, 20 februarie 1990) aflăm că părintele „Solidarității” ar fi spus că „Polonia are nevoie astăzi de o dictatură puternică”. Desigur, această afirmație ar putea șoca. Și chiar a șocat. Numai că Walesa nu s-a exprimat exact. El a vrut să spună altceva, că Polonia are nevoie de o democrație adevărată, adică de o dis-ciplină democratică sau de o democrație disciplinată (cum vreți s-o luați). Absenteismul, mitingurile și pro-teste nesfîrșite, imbrințecala și injuriile nu sînt de-mocrație. Cum nu sînt democratice nici indemnurile la violență, nici libertatea lăsată haitelor de țigani (una din cele mai grele moșteniri ale ceaușismului), nici ca-raghioasa împotrivire față de partide sau față de oricare formă de opoziție.

Cînd vom depăși spiritul acesta gregar, atît de culti-vat de ideologia comunistă, cînd vom reveni la bunul nostru simț românesc, uitat și dușmănit de dictatura ul-timelor decenii, vom spune că ne pregătim și noi pen-tru democrație.

Costache Olăreanu

P.S. În ceea ce mă privește, declar: sînt pătat, fac parte din categoria acelor romancieri de peste 50 de ani care (cum bine spune domnul Ioan Buduca în „Cu-vîntul”) „ori s-au compromis moral și estetic, ori au dat-o deja în damblaua noii gerontocrații est-non-eti-ce”. Mi-a mai rămas o speranță, domnule Buduca: s-aștept un securist la pensie care să vrea să-și scrie memoriile. Mă pricep la stilizări și, de ce să nu recu-nosc? sînt un maestru al descrierilor de natură.

Mai ales al descrierilor de natură.

Directorul editurii: Om de cultură sau manager?

CRED că directorul de editură la noi, aici și acum, e important să fie în primul rînd om de cul-tură — și nu manager. Să se ocupe mai cu seamă de latura spirituală, de latura de fond a cărții — ceea ce ține de viața fizică a cărții, chestiunile manageriale fiind rezolvabile printr-o bine gîndită diviziune a muncii. De-oamdată la noi este vremea ca direc-torul de editură să fie un leader de idei.

Pentru că:

Apariția cărților înainte de Revoluție a fost ani de zile sufocată printr-o tot mai intensă acțiune dublă, atît în pla-nul material cît și de fond. De la 23 Au-gust '44 pînă la instalarea regimului ceaușist caracteristic frîna cea mare a fost aplicată **spiritului** culturii. Am gă-sit cu stupeoare, în documente din 1944 precedînd „Insurecția”, că sovieticii con-siderau chestiunea ideologică atît de importantă încît printre condițiile pe care ni le comunicau cu insistență pen-tru viitoarea alianță încăpea cel puțin un articol care impunea **cenzura** infor-mației, cenzura culturală. Faptul că n-au uitat asta cînd se aflau în plină luptă, copleșiți de problemele război-ului, că-și programau extinderea pro-priei diformități prin chiar primul set de condiții ce ne priveau mi s-a părut

mai mult decît rutină: instinct. Într-a-dovăd, din momentul în care ne-au „eli-berat”, orice literă tipărită a fost tre-cută prin piepteniți unei cenzuri despre metamorfozele căreia se vor găsi cunos-cători să dea seamă.

Dar pentru acea primă fază post-beli-că, în paralel cu un fînciar control ideologic a existat o atitudine gene-roasă la nivel material: trebuia să se formeze linia de producție culturală care să cînte viața nouă, să înfățișeze, să infiereze...

După relaxarea situației în anii '60, ceaușismul victorios a întărit atît cen-zura (ea a fost, se știe, încă și mai gravă cînd s-a pretins că nu mai are trup, căci de unde a fost decapitată au crescut mulți balauri mici și veninoși) — cît și controlul material, care a de-venit în fapt o formă crasă de sabotaj al culturii. Tot felul de crize ne-au bin-tuit, dar criza hîrtiei (regizată) a fost dintre cele mai umilitoare și mai nefe-ricite pentru existența cărților. Pînă la un moment dat, latura economică a vieții editoriale mergea de la sine. În țara noastră se citea mult — măcar de am ști să păstrăm această înclinare în democrația pe care o pregătim — astfel că dinspre plată nu existau în mare probleme de rentabilitate. Dar cînd la-tura economică a fost transformată în-

tr-un sistem de distrugere a cărții, cu dispoziții tot mai baroc absurde, edi-torii, autorii ș.a.m.d. au devenit con-știenți, mai mult decît conștienți, agre-sați de latura economică. Se invocau principiile economiei de piață (pasă-mite ne modernizassem atît de tare încît le acceptăm în sfîrșit) de parcă mizeria noastră editorială nu era decît o fireas-că aliniere la noțiunile de existență co-mercială ale unui „stat civilizat”. Lăsînd la o parte cinismul premiselor, direc-torii s-au „modernizat” și ei, devenind un fel de manageri sîlnici între forțe fals create, dar întretinute cu strănicie. Rentabilitatea era invocată pe post de sperietoare ce ne amenința de la an la an cu pieirea, iar homo oeconomicus, în diverse intrupări, ne ștanța elanurile culturale printr-o mașină kaskiană cu aparență de obiectivitate. Făcea și aceasta parte din marile alinieri care ne asigurau „democrația” — cartea fiind obiectul supus regulilor obștești de pro-ducție — neapărat falimentară, ca să ne încadrăm în peisajul național. Tîndem către punctul la care unica apariție ar fi fost aceea a Operelor... Dar așa cum au fost multe minuni pe pămîntul nos-tru, a încăput și minunea ca să apară chiar pînă în preajma Revoluției și cărți bune (să nu ne mai gîndim pe ce fel de hîrtie, spre supraviețuirea spiri-

tului nostru. Și se făceau cozi enorme la ele, ca și pentru mincare.

În momentul acesta e atît de impor-tantă construcția, reconstrucția noastră intelectuală, profesională, redresarea psihologiei noastre sociale și individuale, încît trebuie să se găsească formele de a susține economic cultura spre elibera-rea și împlinirea ei. Îmi displace să aud comentată atotputernicia rigurilor mate-riale implicate în cultură în țările dez-voltate, pe de o parte pentru că se in-terpretează după urache, iar pe de alta, conștiințele de pe respectivele meridia-ne reacționează — și nu fără efect — împotriva domniei Banului. Junglă? În sfîrșit, să nu exagerăm. Vor aduce și cărțile noastre bani. Dar cărțile, dacă li se oferă șansa și o superioară devo-țiune, vor aduce mai ales lumină în spi-ritul nostru grav înstrăinat de sine, supus derutei și contrarietății, doritor de jaloane într-o lume ce trebuie, spre binele nostru, să devină cu adevărat nouă și mobilă.

Pînă cînd forțele culturii vor lucra, viu, în societate, vor avea căile înteme-iate spre a se manifesta, pînă la **nor-malizare**, este esențial ca aceia care con-duc instituțiile culturale să fie perso-nalități de cultură, design-eri superiori ai spiritului după o revoluție — și nu executanți, căci nu există proiect de executat: abia ne întemeiem. În această întemeiere trebuie să fie angajat prin definiție directorul de editură.

Ioana Ieronim

„Guillaume și Administratorul” (I)

Însemnări (fragmentare) despre poezia românească de astăzi (1969-1989)

IN mediul adesea pestril sub aspectul comportamentului moral și nu totdeauna ademenitor, nu totdeauna exemplar, al profesioniștilor scrisului, al literaților, Poetul, dacă poet adevărat este și nu doar îndemnat fabricator de versuri și de emoții comandate, a făcut și, iată, continuă să facă, în timpurile noastre, figură aparte, singulară, de inadaptat sau, dacă nu, de exponent: dar se întâmplă să cumuleze amândouă aceste ipostaze. El este, printre literații de toată mîna și de toate calibrele, un fel de cu totul altceva, el își simte și efectiv are o menire în plus, de la el se așteaptă și altceva decît să aștearnă versuri pe hîrtie și să „cînte” (chiar dacă născut este să „cînte și nu să mormăie”, ne precizează Mircea Dinescu, unul dintre acești veritabili aleși), cineva chemat să își trăiască și să își confirme scrisul prin viață, prin destin. Poeții și poezia prin natura lor însăși, așa cum se întîmplă în România de astăzi („țara tristă, plină de umor” a poetului Bacovia din primele decenii ale secolului, devenită „țara mea tunsă chilug, sora mea de detenție și singurătate” a poetului Dinescu), sfidează conformismele, supunerea, tăcerea, înregimentarea, fărâdelegea, brutalitatea, spiritul primar agresiv și lipsa spiritului, le sfidează doar prin faptul că există, respiră, sînt cum sînt și nu cum li se cere să fie ori să nu fie. Despotismele violente și rudimentare, urmărind exterminarea omenescului (a cărui expresie elevată și concentrată la maximum este poezia...), tiraniile obtuze, anacronice, care se întîmplă, ca în cazul nostru, să fie și grotesci, nu-i suportă, gîtu ele bine de ce, pe adevărații poeți, în care văd niște uzurpatori ai „reprezentativității”, niște marginali ridicînd nesăbuite pretenții la Cuvînt, adică la ceva ce nu le-ar aparține, proprietatea exclusivă și monopolul statului totalitar și al dictaturii de clan. Dacă dictatorul se consideră proprietarul țării — după implacabila formulă a poetului Dan Deșliu —, cum de ar tolera Sistemul său să împartă cu cițiva marginali, demni de tot disprețul (între timp, cum știm, disprețul și condescendența și dizgrația s-au prefăcut în ură), sacrosancta proprietate asupra limbii acestei biete țări aservite, asupra cuvintelor și mai ales asupra Cuvîntului ei!

POEZIA românească nu are o tradiție „revoluționară”, nici una foarte marcat contestatară (cu excepția, poate, a mișcării avangardiste), iar principalii ei exponenți n-au avut, probabil nici nu au, vocația martirajului. A avut însă și o siguranță are — de aici a și pornit, deși nu la ea se limitează, conflictul ei tacit ori deschis cu Puterea discreționară în ultima vreme — o mare vocație a autonomiei domeniului propriu. Un simț orgolios și special al insubordonării la cerințele conjuncturale, cele impuse din afara spațiului său, dar uneori și la cele așazicînd îndreptățite și istoric legitime (poetul național Eminescu n-a celebrat războiul de independență, nici Argeșii sau Bacovia pe cel de „reîntregire” din 1916—1919), un reflex al temelor eminate „rezervate” domeniului său. Un testamentar respect al patrimoniului lingvistic de excepțională, în genere din păcate intraductibilă expresivitate, un cult al „artisticului”, al imaginariului, al metaforicului, al luxurienței limbajului stăpînit în toate articulațiile și desfășurările sale.

Aceste particularități s-au păstrat, aș îndrăzni să spun că s-au consolidat și îmbogățit și diversificat și nuanțat — în cadrul unei strategii specifice a „sustragerii” de sub controlul oficialității fie indiferente, fie demagogice „liberale” o vreme, numai o vreme, pentru că astăzi ea a devenit interesată pe față și cinic represivă! — și ele definesc o excepțională „școală” de poezie românească, printre cele mai bune în lumea contemporană, prin calitate, dar și prin „audiiență” de care, în pofida Puterii, se bucură, pînă la a dobîndi dimensiunea (periculoasă pentru sinistra „nouă ordine”) unui fenomen social, caracterul unei Rezistențe, cu majusculă sau fără, semnificația „simptom” al unui climat de: disperare, exasperare, dezgust, uneori revoltă națională fătîșă — și care nu se mai poate stăpîni... Transgresînd limitele „esteticului”, nu și pe cele ale expresivității poetice, în versurile Ilenei Mălăncioiu și ale Anei Blandiana, ale lui Dinescu, ale lui Deșliu, ale exilatului între timp Dorin Tudoran, ale lui Virgil Mazilescu. (Ca să nu mai vorbesc de poezia unui Jebeleanu, a unui Caraion, a unui Doinaș, cu centrul de greutate într-o perioadă anterioară celei descrise aici.)

Înainte însă de a lua forma protestului direct, poezia română a ultimelor două decenii s-a manifestat în formele sale „firești”, indirect și implicit forme ale refuzului, ale libertății de conștiință. Despre aceste forme și despre modul în care au evoluat, uneori s-au „radicalizat”, și despre cițiva dintre purtătorii lor îmi propun să spun în continuare cîteva cuvinte. Fatal insuficiente.

O EXPLICAȚIE, nu singura, a neobișnutei dezvoltări a poeziei într-un „sistem” socio-cultural de felul celui existent în Est, în România cu precădere, o dezvoltare oarecum „anormală” dacă ne gîndim la posomoritul context, o dezvoltare nu numai în calitate, dar și în întindere cantitativă și în „volum” (unul nenatural de bogat, de divers, de congestionat!), o explicație, deopotrivă, și a răsunerii ei publice (și el cu totul neobișnuit în comparație cu al altor zone ale lumii) ar fi aceea că poezia își asumă aici preocupări și răspunderi care în condiții normale o depășesc. În poezie se pot „spune” lucruri care altfel nu se pot „spune”, poezia profită de marile spații vide ale cunoașterii, ale gîndirii, tinzînd intrucivă să le ocupe, strecurîndu-se mai pe față, mai pe ascuns, pe teritoriul lor, în interiorul lor, substituindu-se unor competențe interzise, absente din cultură, poetul ține loc de gînditor, de filozof, de moralist, de metafizician, de teolog... Un public altfel indiferent se deprinde să „cîntească” urechea, să fie atent, să citească, adesea printre rînduri, să descifreze, să prîndă aluziile, sugestiile risipite în text și să se bucure de plăcerile perverse ale fructului oprit... Fructul oprit este gîndirea mai mult sau mai puțin liberă, meditația în jurul unor foarte diverse teme, sensul vieții, prețul frumuseții, trecerea timpului, iminența morții, existența lui Dumnezeu, femeia și dragostea, imperativul moral, obsesia neantului, frica, extazul...

DIN toate aceste „teme” Nichita Stănescu (1933—1983) a extras un discurs oracular, un soi de drog poetic amețitor, frenetic. El a devenit încă de tînr — și în ciuda multelor sale căderi și compromisiuri cu puterea, de care n-a știut să se apere, n-a știut ca alții s-o țină la distanță — un veritabil mit, o figură emblematică a Poeziei române contemporane. Moartea sa prematură — în succesiunea de morți înainte de vreme care au lovit și continuă să lovească literatura română (numai dintre poeții de prim ordin: Mazilescu, Dimov, Marius Robescu, Ion Caraion, Daniel Turcea, Marcel Mihaș, ca să nu mai vorbesc de dispariția la 24 de ani a lui Nicolae Labiș) a fost resimțită ca un șoc, un semn al timpurilor, un semn al dezastrului abătut peste țară, amenințînd să-i pulverizeze elitele, ființa, fibra...

Am scris despre Nichita Stănescu de mai multe ori. Am scris, zguduit, acum exact șase ani, 13 decembrie 1983, pe cînd încă mă aflam în România, abia mai suportînd să mă aflu, abia mai îndurînd un teribil dezgust, — sub impresia morții sale:

„Acum, singură Poezia sa a rămas să înfrunte teribila veste, să-i facă față, arătîndu-și puterea. Niciodată n-a fost mai imperios somată să-și dovedească prezența, să-și adune resursele și să întîmpine, ea singură, vestea. De multă vreme, de la începuturi, nepăsătoare, la orice altceva, poezia sa se pregătise, se înarma, și, în sinea sa se ruga să fie în stare să sfideze neputincioasa tăcere. Lupta se dă și se va da și de aici înainte de la egal la egal. Lupta poetului cu stirea dispariției sale. Realitatea poeziei trebuie să fie, și iată, este, la fel de sigură. Ivirea unui poet ca el începuse prin a sfida veștile rele privind destinul — și viitorul — poeziei. Se vedea limpede cum cineva poate fi, încă mai poate fi, un mare poet, într-o posomorită lume, tot mai lipsită de miracole. De felul, de fibra chiar a celor care au fost odată, care au crezut în Cuvînt și numai pentru el au trăit. Disprețuind avertismentele simțului comun. El și arăta, de cînd l-am văzut prima oară

și nu-l citisem încă, ca un exemplar de lux al umanității. Se spunea că este de la Ploiești și trebuia să credem asta... După cum natura îl inventase pe el ignorînd tiparele consacrate, tot astfel, continuînd pînă la exasperare opera naturii, poetul se inventa pe sine în fiecare clipă a vieții sale neobosit și mereu altfel, cheltuiindu-și fără minimă prudență rezervele, harurile, darurile. Nesocotit, așa cum li se întîmplă poezilor”.

Într-o cu totul altă direcție decît a fervorii conceptual-metafizice și vizionare reprezentate de Nichita Stănescu dar și de Cezar Baltag, Miron Chiripol, Ilie Constantin, Daniel Boc, Dan Laurențiu, Sorin Mărculescu, Daniel Turcea, Marius Robescu, și cam în aceeași vreme cu ea, cu ei, înregistrăm contribuția majoră a unor poeți ca Marin Sorescu, Mircea Ivănescu, Florin Mugur, Emil Brumaru, Petre Stoica, Angela Marinescu (prelungită în modernismul post modernist al ultimei promoții afirmate în cadrul cenaclului „de luni”: Cărtărescu, Stratan, Coșovei, Liviu Ion Stoiciu, Mariana Marin, Denisa Comănescu), în direcția reabilitării potențialului poetic al „textului” cotidian, a incorporării prozaicului, zonelor umile, și totodată, a „narativului” lipsit de aură aparentă, o direcție receptivă (aici ar trebui neapărat amintiți Șerban Foartă, Petru Romoșan, Mihai Ursachi...) și la valorile ironiei, ale pasiției livrese, ale spiritului de frondă.

Marin Sorescu (n. 1936) este un „vechi”, neobosit și neastîmpărat eretic în rapori cu normele tradiției lirice, ale „frumosului” din poezie. Inventivitatea sa în serviciul acestei erezii descoperă mereu alte forme de manifestare. Replica sa este, în atâtea variante, una a realității îndrăznețe, refractare, replica unui paradoxal, în materie de lirism, bun-simț, simț al vieții străine de scheme, abstracțiuni, pretențioase ori mincinoase ideologii..., impermeabil la utopiile înnoitoare, inclusiv la cele vehiculate în cadrul totalitariei „noi ordini”. Sorescu domesticeste „filozofia” în versurile sale naiv-flegmatice, din împerecherea aceasta el și-a făcut un stil, bun la orice, pregătît să înfrunte toate încercările, refuzînd orice emfază, apelînd numai la resursele firești ale adresării, la formele și sintagmele cele mai obișnuite. Renumele public al poetului incită la reexaminări. Este el meritat? Este meritat pe deplin, chiar dacă nu totdeauna motivele sale sînt și cele adevărate.

Mircea Ivănescu (n. 1934) este autorul unei mitologii personale, al unei structuri spațial-temporale bizuite pe reprezentarea și pe „nararea” unei experiențe existențiale, deopotrivă o experiență a memoriei profunde, un creator de sintaxă poetică, un poet absolut singular și solitar, care, ca puțini alții, și-a construit nu numai un stil, dar și un destin în interiorul „literarului”, zidindu-se pe sine (sinele real, sinele ipotetic, sinele fantasmatic) la temelia lui. Opera sa este o încercare insistentă, dramatic repetată, cu totală nepăsare la riscurile monotoniei, de a coagula un teritoriu-timp, al consistenței, stavilă în calea destrămării, a năruirii. Un loc al identității, al coerenței lăuntrice, al unui minimal acord cu sine, dacă acela al acordului cu lumea se surpă neconștient, pe măsura chiar a reconstituirii sale, clipă de clipă, tentativă după tentativă, speranță după speranță. O „lume” dotată cu tot ce trebuie pentru a ființa, la marginea vidului, născută din mersul natural al unei fraze, una singură, depănată la nesfîrșit și în care Totul încape.

Trăirea este deplină în poezia Anei Blandiana (n. 1942) iar interrogația generată de ea sau care i se adresează — ascuțită, continuă, patetică — Plenitudinii senzoriale de „a fi” nu i se iartă și nu i se cruță, totuși, nimic, nici una din întrebările ce o asediază și o contestă, punînd-o în stare de dificultate, în stare de criză, de îndoială, obligînd-o să se apere, să se legitimeze printr-un enunț moral, un enunț al conștiinței. Această tensiune, acest dialog între viață și spi-

rit ocupă un loc preponderent în poezia Anei Blandiana. Înclinîndu-se de o parte și de cealaltă, balanța își pierde și își reface echilibrul, indicînd forța solicitărilor, cu certă înțietate — în poemele din ultimii ani — de partea exigenței morale, a imperativului unei grele răspunderi. Asumate cu toată luciditatea într-un climat din ce în ce mai apăsător, ireversibil. Ana Blandiana este una din vocile cele mai ascultate ale României de azi, într-un context tragic, al stării de alarmă, depășînd cadrul strict literar... O voce necesară, inspirînd încredere în valorile de durată.

INIȚIATOR și teoretician (alături de D. Tepeșneag) al curentului „orinric” — despre care criticul M. Iorgulescu scria recent că a reprezentat „prima încercare serioasă de a scoate literatura de sub tutela ideologiei” — Leonid Dimov (1926—1987) este unul din marii poeți români contemporani, un maestru al limbii stăpînite în toate secretele articulațiilor ei, al metaforelor complexe, al imaginilor abundente și precise, amestecînd suveran realitatea și visul, spontaneitatea și luciditatea, magia și ironia, într-un fel de vastă sinteză incluzînd cuceririle poeziei interbelice (Ion Barbu, Tudor Arghezi, Ion Vinea), ale barocului expresionist, ale modernismului rusesc și ale avangardei europene de nuanță suprarealistă, care n-a întîrziat să acționeze și asupra poezilor tineri, de la Mircea Dinescu la Mircea Cărtărescu, stimulîndu-i să „inoveze” doar într-un stil de consumată, rafinată profesionalitate și numai după ce au asimilat lecția trecutului. Poemele lui Dimov sînt la suprafața lor tangibilă niște compuneri strict obiective, priveliști, descripții, narațiuni, reconstrucții de o densă materialitate, „lucrate” impecabil, cu știință a versului și cu humor relativizant și sceptic de vechi meșteșugar neîntimidat de tăinele lucrului său și protejat de riscurile și surprizele oricînd posibile ale acțiunii. Numai decît însă, dincolo de suprafețele imperturbabile, devine perceptibil reflexul ciudat neliniștit (oniric) al interiorității fals blazatului autor. Realitatea acestei poezii nu e ceea ce se distinge la vedere (și e deajuns, prea deajuns pentru a place și a seduce prin virtuozitate!), dar, paradoxal, nu e nici mișcarea ascunsă în interior, bănuită și oferită unei complicate elucidări, unei descifrări la îndemîna doar a spiritelor experte, nici una nici alta, ci un bizar produs intermediar, o substanță nouă în lume, ieșită din totala întrepătrundere a planurilor, o substanță „dimoviană”, fizică și spirituală, materială și imaterială, adresîndu-se simțurilor și derutîndu-le, adresîndu-se gîndirii și făcînd, în fața curiozității gîndului, calea-întoarsă. Prin seducțiile și rafinamentul desfășurărilor puse în scenă, prin ambiguitățile, vicleniile, rezervele, capcanele ei, poezia lui Dimov, e tot ce se poate închipui mai străin de un discurs al Puterii, al Autorității, oricare ar fi acestea, în bine ca și în rău. Ceva de natură de la sine rebelă, o substanță refractară, din care era făcut și omul, autorul ei. Ceva-cineva de natură să îngrijoreze, să „sperie” Puterea prin simpla apariție, prin simpla „înfățișare”, parcă indicîndu-i că e prea gură de sine și că: nu le știe chiar pe toate și că, în general, Nu se știe nici-odată...

Lucian Raicu

Octombrie 1989.

NOTA AUTORULUI: poezii prezentate în succinte paragrafe „autonome” în acest articol sînt cei care figurează cu traduceri (dinainte întocmite) în același număr al revistei.

Varianța românească integrală a textului apărut în „Les Temps Modernes” nr. 1/1990.

TIBERIU ZELEA: Peisaj (Galeria „Orizont”)

Condiția morală

S-A afirmat nu fără temei: „Cea mai gravă lezare s-a adus limbii române” sau „istoriei și culturii naționale”. Îndrăznesc să spun că adevărata crimă s-a produs împotriva umanității din fiecare om. Crima este deci clară: s-a încercat asasinarea moralei general-umane. Crima și crimele reale de pe parcurs au fost posibile tocmai pentru că sistemul a născut și întreținut monștri ce au inventat nu numai brutal, ci și cu multă, foarte multă viclenie relațiile dintre morală și politică, morală și drept. Politicianismul totalitar a confiscat tot și excrescențele iraționale s-au instalat prin cultul personalităților bifecale, prin impostura și minciuna sfruntată, prin incompetența nerușinată, prin invidia și resentimentul față de orice și oricine era altceva, altcumva și altundeva. Se vroia o singură față și totuși Janus se multiplica în milioane de exemplare.

Pentru noi, cei de-aici, și nu numai pentru noi, sint multe, o cascadă de întrebări la care va trebui să răspundem mult timp de-acum înainte. Când a început degradarea, imbolnăvirea vieții morale? În '44, în martie '45, la alegerile truate din '46, în '49, începutului colectivizării, în nefastul '65, în august '68, în ziua violenței false tagi-comice (comică pentru el, căci n-a riscat nimic, tragică pentru noi, pentru că s-a creat temel pentru abandonarea națiunii în mina unui fals erou), în nefastul an '71, în coreeanul '75, în '80-ul represivității față de intelectualități declanșate imediat după apariția „Solidarității” poloneze? (Acesta nu sint date exterioare, ci momente ce s-au ridicat la suprafața istoriei. Cu-rin-sul anterior al istoriei e partea nevăzută a aisbergului). Răspunsul este: în fiecare zi și în mod augmentativ la proporții inimaginabile. Sistemul devora orice auto-reglare spontană a vieții morale.

Întrebări grave își așteaptă răspuns, începînd cu obsesiva interogație: cum a fost posibil? Da, tot ceea ce era posibil în rău devenea real. Va trebui să răspundem la întrebări chinuitoare. Nu numai cînd, ci și cît s-a pervertit viața civilă, etosul poporului? Ce loc ocupă în acest proces fatalismul poporului român? Cum s-a manipulat nu numai sentimentul destinului, dar și pină la urmă, chiar umorul, hazul de necaz? Ce mecanisme au contribuit la opacizarea simultană a atît a vieții sociale și interumane, cît și a limbajului despre ea, pină la asigurarea deplină a discursurilor paralele? Cum a fost manipulat instinctul de conservare, erosul, dar și elementul său constitutiv în plan psihologic — frica? Cum s-a scindat schizofrenic lumea într-o minoritate sadică ce clama unanimitatea și o majoritate căreia i se inocula alitudinea masochică? Cum anumite victime au devenit călăi și puțini călăi victime? Cum s-a convertit sinea nepuținței în indiferență sau oportunism? Cum, mulți, foarte mulți au devenit complici — prin tăcere — la instaurarea terorii? Cum s-a insinuat treptat

simțămîntul cvasigeneral al culpabilității care bloca dintru început inițiativa morală? Cum anume s-au ticăloșit, încet, încet, oameni care în condiții normale n-ar fi făcut-o? Interogațiile pot continua. Un lucru e cert: explicarea cauzelor nu-i echivalentul justificării, al legitimării. Sociologia și psihologia crimei nu-i identică axiologiei morale.

La atîtea întrebări și la atîtea dezavantaje de-a răspunde imediat, constatăm totuși că există un unic avantaj, pe care-l remarcă și Sartre referindu-se la fascism: răul și uritul, absurdul și grotescul existențial au apărut în timpul dictaturii în formă paradigmatică, în toată goliciunea lor abjectă, iar teroarea și teroriștii ultimelor zile au înlăturat orice iluzii cu privire la „legitimitatea” și „raționalitatea” morală și politică a vechiului regim. Așadar, încercării perverse de a generaliza răul timp îndelungat, i se opune sarcina grea, uriașă de-a universaliza, în sfîrșit, valorile morale pozitive autentice ale omenirii. Morala — și n-aș spune anonimul judecător Timpul — congelat, încemenit și el pină acum — s-a fluidizat rapid. Posibilitatea regenerării morale este șansa pe care timpul regăsit, inoculat în istorie și-o dă sieși prin reverticalizarea simultană a milioane de conștiințe.

S E cuvine, așadar, să medităm atît la situația morală actuală, cît și, evident, la dificultățile ce se ivesc în a o explica.

În primul rînd, știm cu toții că printr-un procedeu ce nu mai are nevoie de comentarii suplimentare s-a opus universalitatea valorilor și normelor morale, istoricității. În consecință, general-umanul, morala generală, morala ca morală, arădeau mai degrabă ca substructură spiri-tuală reziduală, decît ca o entitate încărcată cu valoarea permanenței demne de respect. Dintr-o asemenea grîlă, umanitatea sfințită din fiecare om era confiscată în numele unei terne și interesate istoricități ce legitima prezentul în numele unui presupus viitor luminos.

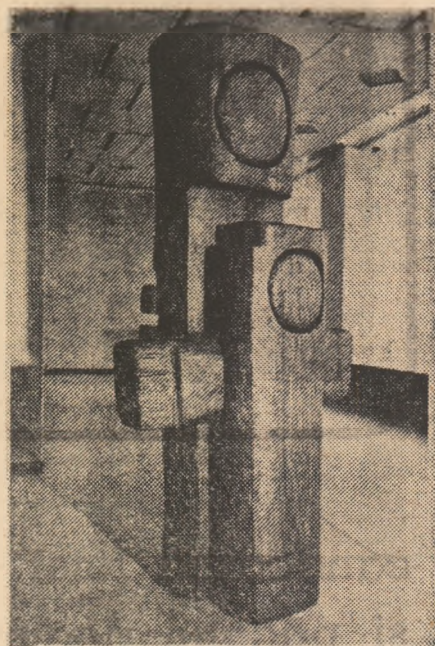
Dificultatea va putea fi surmontată de cine va lua drept martor fidel întreaga istorie a filosofiei, a eticii și esteticii universale: Socrate și Platon, Stagiriul, Epicur sau stoicii (mai ales stoicii, Epic-tet, Seneca, Marc-Aureliu), Sf. Augustin și Toma, Spinoza, Descartes, Montaigne și Pascal, Kant, Hegel, Goethe, dar și Kierkegaard, Eminescu, Sartre, Camus, Jaspers, Heidegger, D. D. Roșca, pentru a da doar cîteva exemple. Orice bun cunosător al istoriei filosofiei este în măsură să aducă argumente adiționale acestor idei. Devine astfel cît se poate de clar că șansa de-a reabilita și reinvesi cu demnitate valorile morale perene (sinceritatea, onestitatea, libertatea, responsabilitatea, datorita, demnitatea, fericirea) ne-o dă apelul pertinent la surse clasice. Universalitățile s-au stornicir tragic și, în timp, și-n opere. Noi va trebui

să le iluminăm prin explicare și comprehensiune adecvată. Și una și alta, deopotrivă. Studenții și tinerii, în genere, sint, cred, mult mai sensibili la noul so-cratism pe care-l revendică orice societate aflată în criză; vor ști mai bine pe ce lume trăiesc citind parinile d'n Etica Nicomahică dedicate măsurii, fericirii, virtuții, generozității, echității, tiraniei; vor empatiza ideatic (și nu numai) cu rigorismul etic kantian, care nu permite fericirea, ci numai demnitatea ei; vor înțelege copleșitoarea anatomie a dis-perării klerkegaardiene după ce și-au trăit-o pe a lor; vor plonja fascinați în cuprinsul disecțiilor analitice ale moralis-tilor, de la cei ai veacurilor XVI—XVII la Emil Cioran; vor sesiza individual și se vor pătrunde de starea de ataraxie în-țelegîndu-se treptat într-o lume cuprin-să periodic de nebunii colective. Evident că stă în puterea noastră de a face un lucru sau altul. Și aici este indicele nos-tru de libertate și responsabilitate mora-lă. În acest caz, evident că ceea ce se cu-vine să facem este apelul insistent, cali-ficat la tradiția filosofică și la experien-tele pozitive în plan moral ale lumii de azi.

O a doua problemă care, credem, se im-pune cu acuitate este următoarea: ad-mitem că valoarea este o relație între su-biect și obiect, dar singurul loc în care — în ultimul timp — îndrăznăm să afir-măm răsplat rolul instaurativ al subiec-tului era valoarea estetică. Or, pentru lu-mea valorilor morale, calitatea și aportul subiectului rămînea o simplă afirmație neoperativă, în primul rînd din cauza blo-cajului existențial. Căci, de fapt, nu su-biectul și subiectivitatea interesa, ci su-punerea necondiționată: nu autonomia și independența personalității, discernămîn-tul ei, ci dependența absolută și subord-narea servilă. Printre multiplele conse-cințe ale unei asemenea stări voi aminti doar una, sesizată exemplar de Goethe: toți fiind reduși la situația de valeți, nu mai putea să fie om mare; aceasta nu pentru că în mod real nu mai erau (încă) oameni mari, ci pentru că valetul era tot valet.

O a treia dificultate: este imperios ne-cesar să resemantizăm termenii etici. Constat că aproape toți termenii funda-mentali ai moralei au fost utilizați în ves-titul Cod. Prin aceasta ei s-au deseman-tizat, au fost vidăți de conținutul lor uni-versal; din noțiuni și categorii au retro-gradat la statutul de simplu verbiage sau la unul mai solenn: de ritual al verbiage-ului. Jocul, știm bine, nu mai era inoc-ent, miza nu mai era lingvistică. Se cu-vine de aceea ca reala purificare morală, katharsis-ul, să fie însoțită de o curățenie conceptuală. Cine o va întreprinde?

În al patrulea rînd, cred că tot prin apel la tradiția clasică dar și la analizele fenomenologice, etologice, psihologice și antropologice trebuie să explicăm fenomene precum: ce este viciul? Care este diferența dintre psihologia resentimentală și eticile resentimentale? Care sint resor-

GEORGETA CARAGIU: Maternitate

turile — nu numai ale tiraniei — ci și ale oportunismului care proliferază? Care sint resorturile demagogiei, care, vedem bine, însoțește atît totalitarismele cît și democrațiile, fără nici o reținere, fără nici o jenă. Trebuie oricum să ne dea de gin-dit mecanismul ascuns care echivalează ceea ce prin substanță n-are echivalare.

În aceeași ordine de idei cred că vom fi confrunțați în viitorul apropiat nu numai cu dantescul repugnabil etos al indifferen-ței sau cu critica și autocritica oportu-nistă, excesivă, sau cu autocritica prin transfer dar și cu atitudinea narcisică pe care deja am întîlnit-o. Ea se reduce în esență la faptul că cel ce-a adoptat o ase-menea atitudine nu crede despre sine că este sau ar putea fi vinovat în nici o si-tuație. După cum se vede, de la amoralita-te la imoralitate traseul este scurt. Cum să-l scurtcircuităm acum cînd s-a trecut abrupt, pentru mulți, de la: „nu există nici un om nevinovat” la „numai eu sint nevinovat”?

În al cincilea rînd, va trebui să medităm asupra problemei compromisului. O jude-cată simplă ne spune: Compromisul este admis în politică, nu în morală. Dar acum revoluția cere mijloace morale în orice decizie politică. Problema însă a consen-sului în etapa provizorie nu ne cu acuitate o altă distincție: aceea dintre compromi-sul admisibil și compromisul inadmisibil.

În sfîrșit, dar nu și la urmă, va fi ne-cesar să analizăm marea hidră, min-ciuna: psihologia minciunii, so-ciologia minciunii, și, de ce nu, fenomenologia ipocriziei. Să ne amîn-tim că Platon prin vocea lui Socra-te încheie celebrul dialog Hippias Minor cu aparent straniu paradox: „Numai minciinosul cunoaște adevărul”. S-ar pu-tea scrie un dialog complementar care să se încheie cu propoziția: „numai cel sin-cer cunoaște minciuna și îl cunoaște pe minciinos”.

C E putem spera acum cînd Revo-luția grea de tragic, avînd simulan o dimensiune frumoasă și una sublimă este — o vedem bine comparînd-o cu precedentele — primej-duită și de farsă caragialescă?

Credem că este cazul să arătăm că, acum mai mult decît oricînd, caracterul oamenilor joacă aici un rol esențial. Ca-racterul și intimplarea au fost mereu cheile succesului sau eșecurilor revolu-țiilor (ca și ale contrarevoluțiilor). Din fericire, acum, caracterele frumoase s-au întîlnit și ele sint speranță. Am avut și noroc după atîta neșansă. Iar norocul este oricum intimplarea fericită. Cum poate el dura?

Meditația profundă asupra caracterului uman ne obligă să ne gîndim însă și la ceea ce Marin Preda numea „neobosita inventivitate a tipului infect”. Tipul infect (congenital sau dobîndit) este inven-tiv pentru că el n-are autocenzură, n-are nimic sfințit. Iar dacă sfințenia este cuget moral în luptă, atunci este sigur că „era ticăloșilor”, care-a domnit decenii, a fost tocmai infirmizarea moralei și infirmiza-rea dorită a omului. Există un dezechili-bru periculos aici între ticălos și omul cinstit. Avînd cuget moral, deci daimo-nul care spune ce să nu faci, omul mor-al apare în situații tulburi dezavanta-jat, descoperit, periclitat. În situații clare și limpezi de-abia avantajul este de partea lui. Limpezirile au ne-voie de timp. Tocmai de aceea singura soluție socială este dezopacizarea, cu-noașterea, comunicarea, democratizarea vieții.

Oricum, să fim deci prudenți și lucizi și să nu uităm ceea ce știa încă Aristotel, că-n mod natural în tiranie a predomi-nat prietenia între oameni răi și înrăiți iar acum se infiripă de-abia și poate să se întărească spontan, firește, prietenia între cei mai buni, singura alternativă viabilă pe termen lung în fața ticăloșilor și ticăloșiei.

Ecuația simplificată este următoarea: forței brute și viclene izvorite din pri-mitivism psihic trebuie să-i fie contrapusă puterea — puterea sublimată în simțul nealterat al valorii — singura instanță legitimă. Forța n-are decît explicare și nicidecum justificare. Iar legitimitatea este — în cadrul acestei opoziții — în-totdeauna una general-umană, deci una valabilă pentru toți cei ce merită nume-le de om.

Prostia ca încremenire în proiect

„P UȚINA judecată” cu care natura inclementă a inzes-trat spiritul culva nu în-seamnă prostie. Determina-rea naturală a spiritului nu intră în spați-ul libertății, iar ca imbecilitate sau pu-ținătate mentală („oligofrenie”), ea nu interesează decît psihologia.

Prostia, în schimb, se naște în spațiul libertății; ea nu este o insuficiență, ci o distorsiune a spiritului rezultată dintr-o opțiune greșită care devine atitudine. Di-recția în care mă hotărîsc este rezultatul unei erori nerecunoșcute care, prin per-sistență, dobindește timpul necesar pen-tru a se transforma în convingere și, în cele din urmă, determinîndu-mi eul, pen-tru a deveni caracter. Oricine poate cu-noaște căderea în eroare ca obnubilare pasageră a spiritului propriu. Privirea care se tulbură și care, o vreme, este in-capabilă să surprindă traiectoriile și lim-ppezimea relațiilor este proprie oricui. Prostia ocazională este un fenomen uman universal. De aceea oricine poate spune sau poate face prostii, fără să devină din această pricină un prost. Pentru a deveni constitutivă, prostia, care în cazul unui om inteligent e recunoscută ca prostie și, ca atare, anulată, trebuie să fie îndrăgi-tă: îndrăgostirea de tot ce-mi aparține este temeiul de posibilitate al prostiei. Altminteri, uritul instalat în spirit care e prostia, aceea persistentă în fals capabi-lă să nască o constelație de riduri ale minții, o schimonosire a ei, nu ar fi cu-putînză. Prostia este aberația care a pri-mit o consacrare afectivă, iar prostul, un rătăcitor îndrăgostit de rătăciră lui.

Pentru că este o eroare consacrată afec-tiv, bazată pe iubirea mea de mine, pros-tia se sustrage criticii permanente a in-telectului și tocmai de aceea ea devine și rămîne prostie. Opțiunea mea, demersul meu sint eronate, dar pentru că sint ale mele, ele sint din capul locului investite afectiv și acceptate ca atare. Eu nu mă recunosc decît în mine și în tot ce-mi aparține și, deci (și cu atît mai mult), în pretențiile mele de a ajunge la adevăr. Rămînerea într-un moment al subiectivi-tății este decretată, printr-un act de su-premă iubire, adevărul însuși.

Ca eroare netrecătoare, așezată temel-nic în mine, iubită, răsfațată și trecută sub protecția încăpățînată a întregii mele ființe, prostia este o stază a minții, în-cremenirea ei. Dacă în esența sa spiritul este mobil, libertatea lui manifestîndu-se în capacitatea de permanentă adaptare a proiectului și, eventual, în puterea de a renunța la el, prostia, ca inghet spiri-tual, este proiectul sclerozat și forma rea a consecvenței. Ea este valul care bate ace-lasi tîrm, limită atînsă și de atîns la ne-sfîrșit. Intrat în circularitatea propriului său proiect, pe care nu-l poate părăsi și nici realiza, eul meu este incapabil să se distanțeze și să se debaraseze de el și rămîne prins în insistența proprie prostiei. Prin natura ei, prostia este în-sistență, este rămînere tenace în interiorul proiec-tului, așezare ferventă în el. Privirea liberă care domină proiectul și care își are sursa în sciziunea necesară a eului — obligat pe de o parte să se livreze fiecărui pro-iect și totodată să rămînă desprins în identitatea sa suverană — se pierde acum

definitiv, hipnotizată de unica limită de atîns pe care o presupune proiectul meu himeric.

De aceea prostia mobilizează o imensă cantitate de energie mentală și are ne-voie de ea; într-un anume fel, de mai multă decît are nevoie inteligența. Pen-tru că tot ce se pierde în vederea distan-țării critice față de proiect și faptă, tot ce se pierde în vederea realizării sci-ziunii eului și a dublei priviri este recu-perat aici pentru a se putea obține cris-parea propriei prostiei. Cel prost nu poa-te spune niciodată „sint prost”, pentru că atunci ar apărea instantaneu aceea dedu-blare și acel tip de reflexivitate care sint străine de prostie. Cel prost nu cunoaște oboseala, lehamitea și saul, cîntărirea lucrurilor și tentația renunțării. Instalat în proiect, el nu are simțul relativității, pentru că nu poate compara. Cel prost cade în proiectul propriu în chip admi-rativ: intrucît atitudinea lui este emina-mente în-sistentă, lui îi este refuzată distanța necesară pentru nașterea indo-lelii și pentru constiința eșecului. De aceea prostia nu poate fi sesizată decît din afară; surprinsă dinăuntru, ea se dizolvă deîndată în propria ei recunoaș-tere. Rămîi prost, cîtă vreme poți fi con-templat. Fiind o inconștiență lipsită de tresăriri, prostia respiră calmul și mă-reția unui peisaj. Ea are fanatismul natu-rii care, trecut asupra omului, a pierdut atributele divinului. Prostia este demo-nismul fanatismului profan.

Gabriel Liceanu

Vasile Morar

Constanța BUZEA

candoarea fetei și păcatul doamnei

nu-i început nici capăt în ardore
rotit în punct sub înstelatul ceas
netrecător al simțurilor pas
mimind apropiere depărtare

atunci acum în timpul zămislit
cîndva dar cînd în vremea nenăscută
dor între împăcare și derută
și totuși vii fără să fii venit

și totuși treci și tulbure ne spulberi
splendoare-ngîndurare fluturi pulberi
în de nestins agresiunea toamnei

cînd teama și sfiala vor întoarce
cu fața către zei și către parce
candoarea fetei și păcatul doamnei

dormire în golul vărsat

și iarăși văzduhul e plin
de-al frunzelor chin picurat
ca frunze ce pururea cad
desprinde-te suflete lin

ocol dînd pădurii de brad
ocol dînd pădurii de pin
cu ele tu fă-te vecin
și-ndură ce e de-ndurat

nu crede sau crede puțin
că fără să fii ești uitat
ca somnul în sine străin

senin întuneric din brad
și neagră lumină de pin
dormire în golul vărsat

din nou oglinda umedelor nume

același magic joc rotund cu plute
pe lacul alb de nori care acum e
din nou oglinda umedelor nume
frunzelor spuse frunzelor tăcute

de nerecunoscut pe cînd tăcute
vislesc în fag în tei și în mesteacăn
lumini și umbre într-un straniu leagăn
lungi ale toamnei galbene minute

ce pierdere-n adaosul din cute
și cită margine și vină-n cearcăn
și-un sentiment ca de sfîrșit de lume

și neputința care ne încearcă-n
acest popas de spaime și derute
cu nici un semn ce-ar ști să ne îndrume

TIBERIU ZELEA : Eșarfă albă

tu intransmisibil

cu ochii pe cerul de ieri
cu gîndul sorbit în seninu-i
mă chinui mă-ntunec mă-nvinui
lovită de cite păreri

la unicul lumii intrînd
cortegii de stranii ecouri
noptatici sori-nuferi sori-nouri
sori nordici narcisi navigînd

sori negri uscînd cărăușii
splendori în incinte negînd
în spulber sunt gemeni cenușii

lipit între timplele luntrii
tu intransmisibil curînd
la capătul umed al tundrii

împins din scorburi niciodată goale

prinț străveziu al inocenței tale
spadei nu-i căuta la șold minerul
nu ți-e sortit să te cununi cu fierul
suflete prins în filtrele corale

tu plin de-nfiorare tu severul
îți va sări un duh hazliu în cale
împins din scorburi niciodată goale
sub luna însoțindu-se cu jderul

nu ți-este dat să te îmbraci în zale
ascuns în strat adînc de foșnet moale
cînd vor veni zăpezile și gerul

să nu pierzi din memorie misterul
topînd în toamna sunetelor cerul
acestei somptuoase văi regale

știi viscolul amestecat cu frunze

știi viscolul amestecat cu frunze
verbul plutirii-ncețoșatul ștersul
fluidul pendulînd în universul
nervurilor văzutelor ascunse

știi ce nedumeriri îmi nasc pe buze
rima silabisirea ritmul sensul
numele milei fricii în reversul
oricărei stări tăcute și confuze

ea spune și crede ce spune

stingi stelele strălucitoare
cu-aripile tale lăstune
și luna în doliu apune
și soarele cit de amar e

un cric o foșnire un tril
puține sunt semnele bune
ea spune și crede ce spune
de-o zi cînd vei plînge umil

nu se vor grăbi să-ți adune
din sete și din goliciune
în mila lor trupul fragil

nici rugă nici blîndă minune
cerînd tu să nu se răzbune
nici îngerul tău de copil

pe haosul acelei dulci cunoașteri

calm univers de stele lungi în umed
sunet rememorînd pustiul însuși
balans în mări văpăile stingîndu-și
să-mi amintesc de cite nu mă-ncumet

final candid și început cărunt
ci către care capăt ne retrageți
să nu mai recunoaștem nervii fragezi
ai muzicii din vremi ce pururi sunt

și totuși nimeni de n-ar fi să jure
pe haosul acelei dulci cunoașteri
din care vis se spulberă nisipul

și-n straniu gol al strălucirii pure
încheagă semnul nesfîrșitei nașteri
oglindea care ne repetă chipul

fiind în largul primelor constrîngeri

nu caii noștri negri au fost ingeri
iubirilor în urmăririi secrete
ei s-au lovit de-al iadului perete
din care-abia răzbeau ciudate plîngeri

nu noi ne-am rupt în speriate cete
fiind în largul primelor constrîngeri
și timp și loc destul să mori să singeri
sub nepătrunsă stelelor pecete

nu noi și totuși ca dintr-o oglindă
visliră împotriva noastră toate
o sete începu să ne cuprindă

cuvintele-amuțiră disperate
și-atunci te-am invocat candidă moarte
și n-ai fost ori ai fost dar prea departe

oprirea în fără de țintă mersul
printre copacii hăituitei muze
cearcănul zdrențuit de clipe plîns

destinul meu în otrăvite pinze
țesute de păianjeni suprapuse
acestor nervi nervuri de flutur — versul

REPRODUC din interviul pe care Eugen Simion l-a acordat lui George Arion în revista „Flacăra” din 1 martie :

— Octavian Paler crede (în *România liberă*, 15 februarie a.c.) că intelectualii mării au sprijinit prin lăsațiile lor dictura. Așa se explică, după el, de ce di-nența politică n-a căpătat la noi, ca în țări din estul Europei, valoarea care e cuvenea. „În blazarea superioară cu e ne-am ținut la distanță de curajul lui Paul Goma sau Dorin Tudoran a arut nevăzut un polițist” — scrie el. În felul acesta, conchide eseistul, cultura devenit aliatul unui regim anti-cultu-... Si tot el : „sabotorii istoriei n-au omodat deloc puterea”. Dimpotrivă : puterea are toate motivele să se buzuie a acești sabotori...”

REPRODUC din interviul pe care Eugen Simion l-a acordat lui George Arion în revista „Flacăra” din 1 martie :

— Octavian Paler crede (în *România liberă*, 15 februarie a.c.) că intelectualii mării au sprijinit prin lăsațiile lor dictura. Așa se explică, după el, de ce di-nența politică n-a căpătat la noi, ca în țări din estul Europei, valoarea care e cuvenea. „În blazarea superioară cu e ne-am ținut la distanță de curajul lui Paul Goma sau Dorin Tudoran a arut nevăzut un polițist” — scrie el. În felul acesta, conchide eseistul, cultura devenit aliatul unui regim anti-cultu-... Si tot el : „sabotorii istoriei n-au omodat deloc puterea”. Dimpotrivă : puterea are toate motivele să se buzuie a acești sabotori...”

- Înțeleg că nu împărtășești acest punct
vedere.

- Mai mult, mi se pare injust față de cultura română. Un polițist în spatele lui spirit blazat, subțire, estetic? Așa este cultura română tot resemnată și, deci, complice față de putere? Și Blaga, tot complice? Și Voiculescu, și Preda, toți scriitorii români importanți de după război, inclusiv Octavian Paler?

- Care, dimpotrivă, poate fi socotit o
știință a acestei culturi.

...li se pare o teză inacceptabilă și, o dată, profund injustă, descurajantă, injustă... Nu știu ce ar trebui să-i spun Octavian Paler pentru a-l convinge, ipoteza în care el s-ar lăsa convins, într-adevăr, cultura română a sabo-puterea, s-a opus dictaturii. Și, cul- a ironiei, s-a opus prin spirit, a sabo- o prin angajamentul ei estetic.

— Numai estetic ?

— Cu siguranță — nu. Era și unul mo-
și chiar unul politic. Să recitim *Cel
i iubit dintre pământeni* și să vedem
de disprețuitor estetic, cit de compli-
este Proda cu puterea! Să-i recitim pe
șii nostri (pe cei adevărați, de la Bla-
Dimov și, de aici, la Sorescu,
ndiana, Nichita Stănescu, Mircea Di-
scu... pină la Mircea Cărtărescu și
lalți optzeciști...). Să-i citim chiar și pe
icii literari, paznicii „sabotorilor”... Ei
e, nici ei, țin să-l asigur pe Octavian
er, n-au dublat pe polițiștii dictatoriei.
npoțrivă, au apărut literatura română
entica și, iată, literatura română exis-
la acest ceas al judecății.

Si cum se prezintă ea?

— Zău dacă arată rău. Am, ca să zic așa, motivele mele să fiu optimist : am citit-o de la un capăt la altul... Au sabotat, apoi, scriitorii pe confrății lor dizidenți ? O asemenea gravă acuzație ar trebui dovedită. Eu am alte dovezi și anume că mulți scriitorii s-au solidarizat cu ei, i-au sprijinit cum au putut și cit au putut... Nu, nu, cultura română n-a fost o a doua poliție a dictaturii. Este o fantasmă absurdă. Nu mi-o pot asuma.»

Dacă aceste declarații n-ar fi aparținut unui critic pe care-l prețuiesc și care-mi cunoaște părerile nu numai din scris, aş fi bănuit în posomorita lor înversunare un proces de intenție provocat de resentimente inavuale. Dar în cazul de față îmi e imposibil să înțeleg. Mă întreb ce anume l-a determinat pe Eugen Simion să rezume fragmentele publicate până acum din jurnalul meu, așa cum o face, dintr-o perspectivă care nu-mi aparține, inacceptabilă, ca să nu zic mai rău, atribundu-mi lucruri pe care nu le-am gândit niciodată. Și mă lovesc de aceleași nedumeriri.

Mai întâi, să fi uitat oare Eugen Simion că o însemnare dintr-un jurnal este altceva decât un articol ? că într-un jurnal, vorbind cu tine însuși și depinzînd de starea de spirit în care te afli, poți să dai contur unui gând pe care a doua zi îl renegi ? că un jurnal e un fel de munte al lui Sisif, unde sui spre un adevăr pe care nu ajungi să-l formulezi niciodată, luînd-o mereu de la capăt pentru a eșua mereu ? și că, deci, a desprinde din acest du-te vino un moment, a-l izola, a-l așeza sub lama microscopului și a-l incrimina reprezintă în sine... în sfîrșit, nu vreau să polemizez, ci doar să-mi mărturisesc descumpănirea. Cînd voi publica în volum jurnalul se va vedea mai bine nu numai că m-am contrazis adesea, ci și că stinca împinsă în fiecare zi, spre clarificarea mea interioară (atît am urmărit), s-a prăbușit în vale.

Apoi, chiar să nu fi înțeles prietenul meu Eugen Simion din fragmentele publicate, dacă le-a citit pe toate, că eu nu mă erijez în judecător, postură care nu mi se potrivește deloc și la care nu cred să fi avut vreodată vanitatea prostească să aspir (o recunosc în acest jurnal aproape zilnic, în diverse moduri) și că vorbesc, de fapt, despre drama mea, despre impulsul meu psihologic, despre neputința mea de a pune de acord ceea ce credeam și ceea ce eram în stare (atît de puțin) să fac ? și că, deci, nu acuz, ci mă acuz ? să nu fi remarcat că printre vorbele mele muștește disperarea ? că încercam să-mi organizez frica pentru a-mi da curaj ? și că prin imprecățiile mele împotriva prudenței sau prin sarcasmul amar cu care îmi puneam în cauză limi-

tele căutam, înăuntrul slăbiciunilor mele, forța după care țineam? Oare Eugen Simion a uitat cum arată o oboseală sufletească de care simți nevoia să te aperi cu vehemență? a uitat cum e cînd te lupți cu ceea ce ești, în numele a ceea ce ai fi dorit să fii, cînd te afli parcă în fața unui zid, unde nu poți nici să speri, nici să disperii pînă la capăt? și nu concede oare că acolo spui „noi”, în loc de „eu”, de teamă să nu fii încă și mai singur?

În fine, să nu fi remarcat oare Eugen Simion ce am avut în vedere când am vorbit de „a doua poliție“ ? Să nu fi reținut ce-am spus, că dictatura a dus imoralitatea până la a ne obliga să intrăm împotriva voinței noastre și, adesea, chiar fără știrea noastră, în mecanismul ei, ca într-o mașină de tocat carne ? că ne-a constrins să participăm la cosmar și prin sila noastră și prin singurățile noastre, mai ales prin singurățile noastre (deoarece dictatura nu poate strivi direct oamenii singuri), și chiar prin speranțele noastre, care ne împingeau să așteptăm, să aminăm ? și că, zicând „noi“, nu mă gindeam neapărat la intelectuali, sau doar la intelectuali, ci la toți cei care am fost siliiți să descoperim, ceea ce au descoperit pretutindeni victimele regimurilor totalitare, că urgiile istorice se definesc nu numai prin fărădelegile pe care le săvârșesc, ci și prin dilemele pe care le pun ? Cred și eu, ca Eugen Simion, că literatura bună (și s-au scris multe cărți admirabile în ultimele decenii) a sabotat dictatura, constituind o formă importantă de rezistență, ce va fi studiată, sper, într-o zi, pe larg, așa cum merită. Cred că într-un regim obscurantist cultura este subversivă prin însăși existența ei, că librăriile și bibliotecile

CCCV

1 449. Dacă nici unui autor de desene animate nu i-a dat prin minte să înfățișeze un dinozaur schițând pași de foxtrot, pădurea a luat asupra ei și această fantezie.

1 450. Exerciții pentru înghețat șira spinării.

1451. Ce plăcută devenea viața cînd, prin dreptul vreunei circiumi, cite unul spunea : — Fac eu cinste !

1 452. — E un taler cu două fețe... Ca și cum cineva ar fi văzut vreodată unul cu o singură față.

1 453. Ciinilor le place să fie mîngiați. Javrelor să fie răsfatate.

1 454. — Şaptesprezece cocostirci pe casa lui Kogălniceanu... Ce ne putuse da prin minte ? Dar într-un rind am dus jocul mai departe : treisprezece piţigoii pe casa lui Alecsandri. Nouă pelicani pe casa lui Titu Maiorescu. I-am atribuit un număr de şapte codobaturi şi lui Eliade Rădulescu.

Geo Bogza

s-au opus la noi, cu tenacitate, asaltul primitiv al dictaturii. Dar aceasta nu putea să ne asigure liniștea. De altfel, dilema care mă chinuia (de ce se prefăce Eugen Simion că nu înțelege asta?) nu privea cultura (nu m-a convins niciodată ideea lui Sartre, că există momente cînd un scriitor trebuie să lase pînă pentru a lua pușca), ci problema care ne-a frînat pe atîția în ultimii ani, dacă e de ajuns să ne scriem cărțile. Oare mă înșel eu afirmînd că mulți, foarte mulți ne-am pus această întrebare? Desigur, ezităările erau normale, părerile puteau fi împărțite. Și cine s-ar încumeta să pretindă că e simplu să dai un răspuns? Fiecare stabilește singur unde sfîrșește limita însonniilor sale. Dar, în ce mă privește, n-am oare dreptul că regret că mi-a lipsit curajul să fiu așa cum aș fi vrut să fiu? Jurnalul meu e, am recunoscut, un calvar logic. Încercam să văd dincolo de ezitări, de incertitudini, de spaima, de scuze, de justificări (ale mele, ale noastre), ca să mă oblig moral. În linii mari, la atît se reduce „fantasma” mea. Ce-l drept, nu împărtășesc viziunea prea transant idilică, nenuanțată, cred, a criticului, asupra raporturilor dintre cultură și istorie, uităm, se pare, ușor l, însă de aici, pînă la afirmațiile infamante pe care, nu știu de ce, mi le atribuie Eugen Simion, că „intellectualii români au sprijinit prin lășitate lor dictatura” sau că, vai, cultura română a figurat în a doua poliție, e o cale prea lungă pentru a nu fi total nedumerit. Și mă întristează profund că un critic atît de serios a putut să-mi nedreptățească disparerea și dilemele pentru a le da un sens care îmi e cu desăvîrșire străin.

Octavian Paler

revista revistelor

REVISTA „Secolul 20” este un simbol rezistenței intelectuale din România, nemintățată continuu cu dispariția, siliată de motive cunoscute acum de toată lumea la apariții intermitente, acerb cenzurată, ca a continuat să mențină cu tenacitate, la cel mai înalt nivel, deschiderea morală spre sinteza universalistă pe care progresul sincron ic iradiant al lumii moderne o presupune. Prin nealiniearea sa exigentă aberrante ală ultimului totalitarism european de mare anvergură vizind liberalizarea României, „Secolul 20” a constituit o punte a speranței de reînnoire a culturii naționale în circuitul valorilor universale, în supraviețuirea sa. Pentru că, în epoca noastră, o cultură ce rupe de marile mișcări inovatoare, ce reduce produsele la concretizarea de modele uzate sau alienate în raport cu propria-i esență organică este condamnată la pierire. Ce a însemnat revista „Secolul 20” nu numai pentru tinerii scriitori, artiști, muzicieni, privați de contacte și informații culturale din Occident, cum se vedea în articolul „Incredibilă supraviețuire a unei reviste de calitate” (publicat în 1987 în „Le Monde”, de E. Reichmann), ci și pentru marea public, privat chiar de informațiile privitoare la afirmarea oamenilor de cultură români (exilați și siliți să lucreze în afară), este relevant preambulul actualului număr, „Ediție specială”. Acest preambul pentru o apariție pregătită încă dinainte de Revoluția din 22 decembrie (consacrată rezistenței culturale împotriva totalitarismului, a oricărui totalitarism), deschide firesc secvența „Istorie trăită”, cuprinzând mărturiile

iconografice ale evenimentelor, declarații „calde” ale unor personalități culturale (E.M. Cioran, Lucian Pintilie, Vintilă Horia), reflecții dinainte (M. Dinescu — „Mamutul și literatura”) și după (Meliusz József, Ștefan Aug. Doinas) revoluție. Sunt dovezi revelatorii ale agresiunii împotriva ființei culturale a neamului, dovezi de nezdruccinat ale mobilizării culturale împotriva dictaturii anihilante. Niciodată ca acum așertiunea lui Cioran : „A fi Român este un blestem de care azi pot fi mîndru” nu are mai multă pregnanță, mai profund adevăr.

O asemenea afirmație nu ar fi fost validă dacă nu ar fi existat „temeuri ale speranței și curajului”. Există o limită răbdării pe care blindul și tolerantul popor român, năpăstuitul de istorie popor român o depășește revenind în forță între popoarele civilizate ale Europei : „Temeurile” sale sînt, în primul rînd, culturale. „Restituțiile” din Nicolae Iorga, G. Călinescu, C. Rădulescu-Motru, Anton Dumitriu (comentate, ilustrate, adnotate cu actuală aplicație de Andrei Pippidi, V. Răpeanu, Magdalena Iorga Valota, Geo Șerban) o dovedesc cu generoasă claritate.

Temeiuri, de altfel, specifice culturii europene solidare, ilustrate prin publicarea unor fragmente din „Jurnalul” lui Ernst Junger pe marginea biografiei cunoscutului roman alegoric „Falezăle de marmură” (tradus și adnotat de I. Roman), ori a unor „inscripții” din M. de Unamuno, A. Malraux, S. de Madariaga, F. Braudel, W. Benjamin, O. Loerke, A. Doblin, F. Werfel, G. Duhamel, H. Focillon, P. Valéry, P. Ca-

sals, Elena Văcărescu, V. Kataev, A. Tolstoi, J. Steinbeck, Rougemont, Camus (cu o bogată ilustrație fotografică).

Că spiritul triumfă întotdeauna în fața sabiei, că ființa culturii are războaie dincolo de cumplitele rigori ale oricărei univernconcentrații, afirmind valoarea demnității umane o dovedesc epistolele dintre Thomas Mann, Erika Mann și Carl Zuckmayer (traduse de A. Șahighian), mărțuria lui L. Moscovici asupra lui B. Fondane la Auschwitz, ori „Jurnalul de ghetto” al lui Janus Korczak (îalmăcit de T. Trutzer). Opera lui B. Fondane este atent analizată de Ov. S. Crohmălniceanu și ilustrată cu frumoasa traducere a poemului dramatic „Filoclit” de Șt. Aug. Doinas.

implicarea literaturii în eveniment, re-
fluxul angajat pe care ea îl realizează,
apar și în transpunerile în română a
unor fragmente, mărturisiri, poeme din o-
perele lui Glaime Pintar, Franco Calaman-
drei, Juan Eduardo Zuniga, Vasili Gros-
sman, Harry Brown, Robert Penn Warren
(al cărui poem „Aurora nouă” — o reac-
ție la absurditatea nimicirii Hiroshimei —
este comentat de B. Brezianu). Între „suc-
cesele recente ale epicii”, „Secolul 20” în-
clude un fragment al romanului „Fado
Alexandrino”, roman al revoluției lusitane
din 1975, tradus și comentat de Dinu Flă-
mând, și fragmentul „Seth” din romanul
„Beloved”, distins cu premiul Pulitzer al
scriitorii americane Toni Morrison (tă-
măit și comentat de Ioana Ierolim).

Plastica, teatrul și cinematografia sînt, și ele, dens reprezentate. Reflecțiile lui A. Mândrescu („Frumosul, dimensiunea li-

bătății-), „discursurile“ către actorii americani ale lui Lucian Pintilie (la montarea cunoscutei piese cehoviene „Livada cu vișini“, entuziast comentată de critica americană de specialitate), analiza destinelor contemporane ale cinematografului realizată de L. Patlanjolu („Ethos și narație filmică“) sint însoțite de superbe ilustrații din pictura, sculptura și ceramica Silviei Radu, de imagini din filme consacrate, de fragmente ale unor scenarii celebre (S. Gherasimov : „Lev Tolstoi“; A. Adabashian, N. Mihalkov : „Oci ciornie“; A. Minadze : „Plumbum“; I. Kvirikadze : „Robinsonada sau Christopher Hughes, bunicul meu englez“), selectate și traduse de A. Nicolescu, „Confesiunile“ unor mari actori, scenariști, regizori completează panorama cinematografului actual, îi surprind implicarea directă în epocă.

Numerărul reînscăltului „Secol 20” se încheie cu o perspectivă asupra rolului premiului Herder în sincronizarea culturii române cu Europa, perspectivă susținută și de două personalități ce l-au dobândit, Zoe Dumitrescu-Bușulenga și Maria Banus.

În tradiția pe care și-a creat-o și în deplină libertate, „Secolul 20“ va putea fi de acum înainte la nivelul valoric maxim apreciat de fideli săi cititori.

A.B.

■ În semn de protest față de atitudinea obstructionistă a Întreprinderii Poligrafice — Iași, a Centralei Poligrafice și a Ministerului Culturii, periodicele din Iași („Convorbiri literare”, „Cronica”, „Timpul”, „Opinia studentescă”, „Dialog”, „Opinia” și „24 de ore”) au hotărât de comun acord să-și suspende (începând de marți, 6 martie, 1990) apariția pînă la soluționarea „dificultăților tehnice” invocate.

Despărțire de Al. Rosetti

PENTRU noi toți, până la sfârșit, el a rămas prezența aceea simbolică de care aveam atîta nevoie, a unui Mecena generos, cu un gust fără greș și cu intuiția cea mai sigură a valorilor. Stăpînea un fel de instinct care-l împingea spre capodoperă. Îmi amintesc de un dejun la Venetia la contele Cini, care arătase oaspeților un Botticelli. Profesorul comentase, în felul său laconic, înlocuind multe vorbe cu un gest sugestiv: „Sînt convins că nu e autentic tabloul. Capodopera te cheamă cu o chemare irezistibilă. N-am simțit nimic”.

Avea, în libertatea aristocratică a ființei, un respect enorm al valorilor între care trăia totuși ca în elementul său firesc. Și în orice mediu se afla, acestea îi erau într-adevăr

congenere. Nu năzuia înspre ele ca înspre un paradis pierdut, ci se plimba parcă, simplu și familiar, într-un muzeu imaginar care-i aparținea și în care se oprea din cînd în cînd pentru a atrage atenția, cu o vizibilă plăcere, asupra unui exponat prețios. Dar momentele cele mai alese erau acelea cînd el însuși, profesorul, editorul, omul de cultură selecta noul obiect, noua valoare ce urma să intre în circuitul axiologic al lumii noastre și nu arareori în circuitul universal. Se bucura să valideze opere încheiate sau ca și încheiate, cuprinzîndu-le în ediții definitive. Dar cu mai mare bucurie încununa debuturi promițătoare de poeți, prozatori sau critici în care simtea palpînd harul inteligenței creatoare. Și știa să treacă peste orice prejudeca-

tă comună în orice relație umană, mai cu seamă însă în raporturile cu artiștii. Toleranța superioară a lui Al. Rosetti era aceea a unui vechi boier demofil venind dinspre Secolul Luminilor. Căci toleranța pe care o manifestă, ca pe o atitudine a unui intelect absolut liber, se dubla de o urbanitate perfectă care-l făcea să navigheze cu eleganță (uneori ironică) printre furtunile temperamentale ale artiștilor și gînditorilor, păstrîndu-și neatînsă plăcerea discuției de idei. Căci cultiva, pînă și în cei mai întunecați ani, dialogurile între oamenii de calitate, făcînd din biroul său de la Editura Fundațiilor regale o replică de salon francez de secol XVIII. Întrunea într-adevăr virtuți reprezentative mai cu seamă pentru acel veac, dacă adăugăm și cultul prieteniei pe care-l slujea cu un devotament bine și discret ascuns sub masca unei fine jovialități, ușor sceptice. Împodobit cu virtuțile unei lumi revoluate, intrat prin destin într-una care în realitate i se potrivea prea puțin, el a evoluat totuși prin meandrele ei destul de sumbre, cu eleganță și detașare, cu un hohot de ris menit să ascundă tristeți nu întotdeauna transparente.

Cei mai tineri intelectuali români nu l-au cunoscut. Dar au auzit și vor auzi de la noi, cei bătrîni, despre marele om de cultură Al. Rosetti. Vor citi despre el și în romanele lui G. Călinescu și, poate, de la nivelul anecdoticului, vor înțelege totuși noblețea unui personaj dintre cele mai interesante pe care le-a produs secolul nostru. Pentru noi, cei care l-am iubit, cu el sfîrșește o generație și se încheie o lume: marea lume europeană a culturii românești interbelice.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga

O fotografie din 1962

■ În 1961, în fața Centrului de Fonetica și Dialectologie pe care dorea să-l vadă devenit Institut, dar care, cu toate asigurările, a fost desființat. Acum o lună a trimis o scrisoare domnilor Ion Iliescu și Petre Roman în care îi ruga ca, odată cu reorganizarea Academiei, să nu fie uitat mult promisul Institut. Vestea bună, căreia și-a închinat fără precupețire eforturile, a aflat-o în ultima săptămîină de viață: Institutul există. Una din încăperile noului Institut va adăposti manuscrisele și fișele la care a lucrat pînă în ultimele momente, dimpreună cu cărțile de specialitate, cu biroul și fotoliul său donat de fiul său, arhitectul Gheorghe Rosetti.

Răspuns la ancheta „României literare“

Oglinda propriei conștiințe

DACĂ e să vorbim despre greșelile și vina intelectualității în general, „în scandalul vechiului regim“, nu putem ignora faptul că acest scandal a început de fapt în urmă cu patruzeci și cinci de ani. Apariția celor două bestii și a camarilei lor a fost pregătită în primele două decenii ale „vechiului regim“, cînd — susținută și din afară — teroarea s-a manifestat brutal și fără subtilitate: abominabile înscenări judiciare, ani grei de temniță, munci de exterminare, deportări, persecuții, dosare care însoțeau decisiv orice existență, pumnul, palma și toate celelalte pe care le știm prea bine. Prima noastră mare greșală cred de aceea că survine după „Declarația din aprilie“ '64 și constă în sfînta bună-credință cu care ne-am lăsat sedusi de aparenta liberalizare și deschidere din anii care au urmat. Momentul '68 ne-a entuziasmat, iar privelistea caleștilor imperiale ale Occidentului care plimbau bestia travestită în restaurator al civilizației ne-a derutat în sens etimologic, adică ne-a abătut de la o cale ce trebuia să fie a lucidității sau măcar a circumspecției. După mizeria anilor '50, începusem să trăim mai bine. Nu la standardul Suediei, dar, oricum, omeneste: găseai în magazine lucrul de care aveai nevoie. Reveniseră în anii aceia — cîți mai reveniseră — definiții politice. Ne deschisese din nou spre lumea civilizată. Circula oameni și idei. Scoteam de la poezie opere, scriitori, artiști. Au fost anii în care mulți dintre noi am cedat inspirației nefericite de a ne înscrie în partid, convinși că astfel vom putea contribui mai eficient la ceea ce părea să fi început atît de bine. A fost a doua greșală, căci în timpul acesta bestia își frecă palmele de satisfacție și își urma în taină lucrarea distructivă. Cea de a treia dintre greșelile noastre fatale s-a produs apoi în '71, cînd am subestimat gravitatea și pericolul momentului Mangalia I: „măca revoluție culturală“ îi ziceam cu un umor puțin închietat dar convinși că, dacă îi spunem mică, am și neutralizat primejdia. Circula chiar o vorbă: „lasă-i pe ei să zică, noi ne vedem de ale noastre“. Consecința directă și nefastă a acestei greșeli a fost vina de a ne fi mulțumit să ne putem scrie cărțile aproape și apoi din ce în ce mai puțin aproape de felul în care am fi dorit. Căci între timp se instaură un alt gen de teroare decît cea din anii lui Dej, o teroare vicleană, dis-

mulată, care uza de mijloace sofisticate și de diferite diversivități propagatice insiduoase, de la agitarea periodică, prin zvon sau prin „indicații și orientări“ a ideii cîte unui pericol iminent (maghiar, sovietic, semit, nuclear, imperialist, supraponderal etc.), pînă la xenofobia fățișă sau subminarea demnității umane prin mizerie cotidiană și corupție. Astfel, cînd a survenit momentul Mangalia II, și chiar înainte de acesta, orice posibilitate de organizare devenise practic nulă, orice tentativă de protest direct sortită represiunii încă din start. N-are rost să ne ascundem după deget: acțiunea și frica. Și nu atît frica de a-ți primejdi propriu persoana, cît, în primul rînd, convingerea că orice gest protestatar ar avea consecințe imprevizibile, dar cu certitudine grave, asupra celor apropiați. Este și aceasta o formă de egoism? Este, desigur, și Dumnezeu ne va judeca, dar nu e mai puțin adevărat că este și o formă de luciditate: de la un anumit moment, riscurile au devenit disproporționate de mari față de șansa unei reușite.

Ajuns în acest punct, ar trebui, poate, să convenim asupra faptului că, de prin '78—'79 începea, deci odată cu escaladarea teroarei, nu mai putem vorbi despre „noi, intelectuali“ în general. Și aceasta pentru că, dincolo de diferențele temperamentale și de tot ceea ce ne particularizează ca indivizi, am fost puși în situații și împrejurări de viață cu totul deosebite. Una e, bunăoară, să (supraviețuiești) ca intelectual într-un oraș fără nici o tradiție culturală majoră, fără nici o instituție sau grupare de artă profesionistă, fără să ai nici o relație cu străinătatea și nici o posibilitate de a trimite un mesaj în afară, într-un oraș în care îi știi pe toți securistii, cum, firește, și ei te știu pe tine, și alta e să trăiești într-un oraș de mare și veche cultură, să ai în preajmă colegi iluștri, să ai posibilitatea, oricît de riscantă, de a contacta un ziarist străin etc. etc. Înțelegeți ce vreau să spun și totuși mă tem să nu fiu greșit înțeles: nu produc circumstanțe atenuante, nu pledez pro domo și nu vreau să minimalizez prin nimic dizidența noastră manifestă, căreia Revoluția îi datorează enorm. Constat doar o stare de fapt, care, concomitent cu conștiința, a avut un rol determinant în atitudinea fiecăruia. Nu toți intelectuali cinstiți am avut aceeași șansă de manifestare, nu toți am avut același curaj, aceeași noto-

rietate, același talent. Toți ne-am manifestat însă, într-un fel sau altul, rezistență în procesul dezumanizării. Unii și-au luat lumea-n cap, alții au preferat tăcerea și reclusiunea exilului interior, unii au scris pentru sertar, alții au cultivat literatura codificată și stilul aluziv în cărțile și manifestările lor publice. E puțin? Nu știu. Zic doar că e ceva asemenea pinzei freactice, răcoroase, abia bănuite, din adîncuri, fără de care fîntinile de sus ar seca. În ceea ce mă privește, rămîn copilărește emoționat și mă simt răsplătit pentru toată umilința îndurată în „epoca de aur“, cînd, acum, după Revoluție, oameni mai mult sau mai puțin cunoscuți mă opresc să-mi mulțumescă pentru scînteia de speranță pe care le-am dat-o în cutare carte sau în cine știe ce împrejurare de care uitasem de mult. Să fie asta chiar puțin față de ferocitatea fără precedent a bestiei? De un lucru sînt sigur: fără aceste scînteii de speranță pe care fiecare dintre noi s-a străduit să le întrețină în suferințele semenilor săi, n-ar fi fost posibilă acea marea Zi a Miniei din Decembrie trecut.

CUM se vede, am scos din discuție o anumită categorie de intelectuali: colaboraționiștii cu pana sau (și) cu urechea. Nu toți sînt imbecili, dar cu siguranță toți sînt lichele. Sînt cei care au inoculat în sufletul semenului lor, ani în șir, picătura de otrăvă, lehamitea, greata, zeloșii purtători de tucal prezidențial, scatografii inexorabili ai „vechiului regim“. Înepuizabilii îmnografi pe care cu toții îi știm atît de bine și care se află printre noi în bună stare de funcționare, gata reciclați pentru a-și reîncepe „activitatea în slujba noului regim“. Ca și cum nimic nu s-ar fi întimplat. Nu e cazul să-l aducem în discuție: oricum, se vor descurca. Așa cum bine scria cineva mai zilele trecute: „cine s-a gudurat se va mai gudură și cine a lins va mai lînge“. Unii dintre aceștia editează de acum publicații, explicîndu-ne cum devine cazul cu democrația. Ceilalți vor reveni rînd pe rînd și nu știu ce mă face să cred că de Paști îi vom afla în pagina întâi, semnînd versuri închinatîe Învierii lui Cristos. Încep să cred că e o fatalitate. Sînt puțin sceptic: viața literară nu cred că va fi vreodată pură. Oportunism, cameleonism, vanități, invidii, meschinării vor fi întotdeauna. Există însă acum, odată cu instaurarea

libertății de creație și de expresie, garanția că valorile reale se vor impune și vor prevala asupra imposturii. Iar acesta e lucrul cel mai important.

Revenind la „noi, intelectuali“, e deci că fiecare ne avem partea mai mare sau mai mică de vină. Nu cred însă că ar avea vreun rost să recurgem la penitențe publice ori să ne cultivăm un complex al vinovăției care n-ar mai folosi la nimic. Important acum e să ne privim în oglinda propriei conștiințe și să acceptăm ceea ce vedem. Iar după ce tragem linia să pornim mai departe — măcar de acum — în deplin acord cu propria conștiință. Am convingerea că acesta e singurul mod prin care putem evita ca salvarea națională să rămînă o simplă figură retorică. După patruzeci și cinci de ani de dictatură și îndeosebi după ultimii douăzeci și cinci de ani ai „epocii de aur“, țara rămas devastată ca un lan de porumb după trecerea unei turme de mistreți. N-ascăpat nimic. Cultura și învățămîntul s-a aflat în aceeași situație dezastruoasă și toate celelalte domenii. Așa sînd lucrurile și ținînd seama de diferențele specifice, indiferent de ce domeniu ar fi vorba, salvarea națională nu poate avea decît același sens: cultivarea și repunerea la drepturi a valorilor autentice, a competenței, a caracterelor și a adevărului.

În ceea ce privește uniunile de creație oricum s-ar numi ele de acum înainte (uniuni, societăți, asociații etc.), cred că își vor putea împlini rostul și destinul numai în condițiile unei absolute independențe, la adăpost de orice ingerință politică sau administrativă. Cu o conducere democratic aleasă și întemeiată pe un statut bine gîndit, care va trebui valdat și în Parlament, pentru a dobîndi putere de lege, uniunea de creație are rostul de a restaura și apăra demnitatea profesională de scriitori cu tot ceea ce implică aceasta, de la asigurarea și apărarea condițiilor materiale de viață, pînă la schimbările culturale și propagarea competenței și eficienței a culturii românești în lume. Dincolo de orice interese politice sau de altă natură, pe care, în particular, le putem avea, uniunea trebuie să găsească modalitatea de a-și exercita asupra noastră forța de coeziune pe temeiul exclusiv al solidarității profesionale, al colegialității, respectului reciproc și al aspirației comune spre renașterea acestei țări.

Radu Ciobanu

Documente Ion Barbu

Mircea Colosenco

ION BARBU
DAN
BARBILIAN

MIRCEA Colosenco a publicat, cu ani în urmă, în revista „Manuscriptum” câteva articole temeinic documentate despre Ion Barbu, între care o descriere a unor caiete manuscrise care a prilejuit apoi lui Marian Papahagi una dintre cele mai ingenioase ipoteze critice privind „metoda” poetului. **Ion Barbu — Dan Barbilian** (Ed. Minerva), cartea lui recentă, se subintitulează **Biografie documentară**. Este și mai mult, și mai puțin decât atât. Mai mult, pentru că extinde aria cercetărilor asupra străbunilor și colateralilor poetului, ca și asupra realităților istorice și geografice fără de care viața lor n-ar fi complet înțelesă, și urcă în felul acesta până la mijlocul veacului XVI. Mai puțin, fiindcă se oprește în 1925, când se încheie anii de formație intelectuală și sufletească a poetului (și nu promite să meargă mai departe), dându-ne numai ceea ce se cheamă un portret al artistului la tinerețe. Nu știu exact ce pregătire are Mircea Colosenco. Din lectura cărții, rezultă mai degrabă o competență istorică (și genealogică) decât filologică. Critic literar, el nu este în nici un caz. Latura cea mai contestabilă (prin simplism) a biografiei este tocmai aceea literară (influențe, simbolistică), iar ca final (în loc de încheiere) conține banalități de felul: „Spiritualitatea literaturii Ion Barbu se identifică osmotic într-un singur sistem filosofic cu determinismul omului de știință Dan Barbilian” (p. 257). De cite ori condeul documentaristului alunecă spre considerații eritice mai generale, stilul este insuportabil: „Intrarea în eternitate a Smarandei Barbilian s-a consumat într-o atmosferă apăsătoare. Se închisese definitiv cercul unui destin care s-a frământat în sine și nu a fost resimțit decât ca un corp straniu (dacă nu străin!) de către cel cărui l-a dat viață și l-a învățat să rostească românește, rostire șlefuită în cristale unice și diamantine, asemenea celor făurite de tăriele galactice” (p. 95—96). Din fericire, meritele cărții se află în altă parte și valoarea ei esențială nu e știrbită de astfel de exprimări.

Aruncind o privire asupra „vetrei străbune” a ascendenților paterni ai poetului (oarecum în felul în care o făceau Taine sau Călinescu), Mircea Colosenco zugrăvește cu pricepere vechiul București, cu mahalalele (cartierele) lui, între care aceea a Sfinților Voievozi, unde „ii vom întâlni în documentele de după 1830 pe străbunii paterni ai lui Barbu” (p. 10). Autorul amestecă la catagrafii spre a „recenza” populația mahalalei cu pricina și a descoperi pe cel dintâi ascendent din familie atestat, care este un Nicola (sau Nicolae), cu nume de familie necunoscut, cum îl este de altfel și meseria. Nicola are un fiu, Prohir (Prohir) Zidaru, care locuiește în 1831 (avca la acea dată 48 de ani) în vecinătatea bisericii de la care se trăgea numele cartierului, căsătorit fiind cu o Ilinca (sau Ilanca). E singurul purtător al numelui Zidaru printre toți zidarii Capitalei! Fiul lui cel mare, Barbu Dulgheru, e din generația pașoptiștilor (n. 1818) și are, pe lângă meseria tatălui, încă una, de unde numele. Moare senil, dacă nu nebun. „Numele lui de botez devine nume de familie de parcă ar fi fost întemeietor de dinastie” (p. 18), scrie biograful. Poetul

Mircea Colosenco, **Ion Barbu — Dan Barbilian, Biografie documentară**, Editura Minerva, 1989.

Fragmente critice

Pagini de jurnal

UN jurnalist timisorean m-a întrebat mai demult despre profesorii pe care i-am avut și despre modelele mele intelectuale. M-am gândit, atunci, la Tudor Vianu. Am scris de mai multe ori despre el. Generația mea îi datorează enorm. Nu l-am urmat în disciplinele pe care le stăpânea cu autoritate în Universitatea bucurească (Estetică și, mai târziu, Stilistică), dar probitatea lui morală și deschiderea lui intelectuală au lăsat urme adânci în mine și în scriitorii din generația mea. Vianu avca, cum să zic?, un mod demn și înalt de a judeca opera literară și de a o pune într-o relație care s-o innobileze. Părăsise în tinerețe critica literară din scrupul moral, dar a trăit toată viața, în fapt, într-o încăpere alăturată, estetica, săpând galerii secrete spre disciplina de care fugise. A voit și, în parte, a reușit să pună critica sub veghea științei estetice.

G. Călinescu spune că estetica este o știință care nu există. Vianu dovedește că spiritul creator urmează anumite legi și că opera poate fi cercetată cu rigoarea

este nepotul celui de al doilea născut al acestui Barbu Dulgheru sin Prohir, Ioan Barbu, al cărui nume îl va și lua. Ioan (apoi Ion) Barbu e zidar și sobar, meserii înrudite, ca și zidăria cu dulgheria. Dar el face un pas profesional, înainte și, în 1885, e antreprenor de construcții, calitate în care s-a ocupat de înălțarea localului de pe Cheiul Dimboviței al fostului Institut Medico-Legal, dărâmat de politica urbanistică a lui Ceaușescu aproximativ la data la care ar fi făcut un secol de existență. Trece prin petepțiile unui proces de faliment în timpul lucrului la clădire, scapă cu fața curată, dar se retrage imediat după aceea din afaceri și moare tuberculos la 48 de ani. Are un fiu Constantin, tatăl poetului. Socrul lui, poreclit Ciulei, a avut ca menajeră pe Rozalia Ioan Argezei, mama lui Argezei. Ca să vezi potriveală!

Ramura maternă a familiei ne poartă în fostele sate Negoști, Broșteni și Gîrlești, ce erau cuprinse între riurile Rîmnic și Buzău, aproape de confluența primului cu Siretul. Străbunii materni ai poetului au fost moșneni, posedând hrisov domnesc dat de Pătru cel tânăr, fiul Chlajnei, în 1564, drept recunoaștere a drepturilor de moștenire asupra moșiei Negoști-Broșteni. Numele lor era Șoicar. Dacă familia dinspre tată a poetului se prezintă în culori de roman bucureștean de moravuri, aceea dinspre mamă este de-a binelea sadoveniană, cu lupte pentru păstrarea moșiei, contra unor boieri apucători. Neamul Șoicarilor își pierde complet la un moment dat urma pe meleagurile buzoiene și e regăsit de biograf în Prahova, sub munte, ca neam al Șoiculeștilor. Cu toate speculațiile onomastice ale biografului, mărturisesc a nu fi înțeles metamorfoza și a nu vedea clar veriga de trecere. Fapt e că un Stanciu Șoiculescu este în 1928 trefilograf la Filipeștii de Pădure (curios detaliu: boierii care acaparaseră până la urmă moșia Șoicarilor se cheamau Filipeșcu). Fratele lui este străbunicul poetului. Dintre copiii acestuia (înfiat de Stanciu, la moartea prematură a fratelui său), Constantin se va căsători în 1860 la Cimpulung Muscel și va fi copist, greșit și director de prefectură. Cel mai mic copil al lui, Smaranda, e mama poetului. Un personaj la fel de interesant este și soția acestui Constantin, bunica poetului, deci, pe nume Zinca, rămasă văduvă la 27 de ani, nerecăsătorită, femeie tare, cu capul plin de închipuirii mateine, și care va obsesta pe poet. Originea ei (greacă ori armeană) a constituit subiect de legendă în familie.

PARINȚII poetului sînt așadar Constantin Barbu și Smaranda Șoiculescu. Constantin e născut în 1866 pe strada Omul de Piatră (Stefan Furtună de azi) din București, licențiat în Drept cu o teză intitulată **Falimentul**, temă aleasă probabil sub înjurirea procesului prin care tatăl lui, antreprenorul, trece tocmai cînd îl intra în facultate. Numele îi devine Barbilian, de pe cînd era elev, fără să știm din ce pricină (biograful ne mai rămăsese dator și cu explicarea metamorfozei Șoicarilor în Șoiculești). Judecătorul drept și sever, ceea ce îi atrage dese mutări în toate orașele sudului, Constantin Barbilian se stabilește la Giurgiu în 1911, beneficiind în fine, la 45 de ani, de inamovibilitate. Smaranda, la rîndul ei, este nevastă de magistrat, după ce fusese jică de magistrat. S-a căsătorit la 22 de ani, împotriva voinței

Zincăi (n-o fi fost așa de reductabilă bu-nica, de vreme ce fata și-a permis gestul acesta de independență). Cîtea române frantuzesti, iubea poezia și muzica, ba mai și cînta ea însăși din gură. O unică scrisoare ce ni s-a păstrat de la Smaranda denotă un stil îngrijit și cultivat. Raporturile fiului cu mama nu sînt tocmai bine lămurite de biograf, care ne lasă a înțelege că Ion Barbu o venera pe Smaranda, dar se ținea totodată la distanță de ea, poate și sub influența viitoare a soției, care lipsește pînă și de la înmormintarea soacrei.

Născut la 10 martie 1895 (stil vechi), la Cimpulung Muscel, poetul e cel dintîi în tot neamul său care poartă numele Dan. Biograful sugerează o posibilă explicație în numele eroului romanului din 1894 al lui Vlahuță, foarte la modă, cum se știe. Din cauza schimbărilor dese de domiciliu ale judecătorului, poetul nu apucă să-și facă niciieri prieteni, așa că, între colegii sau apropiații din clasele mici, abia putem număra pe Al. Rosetti, care l-a supravegheat trei decenii, și pe Mihai Moșandrei, poet el însuși, și nepot de poet (al lui D. Nanu), nonagenarul de astăzi. La finele clasei a IV-a primare, Ion Barbu are media 9,82 la română și doar 9,50 la matematică. În gimnaziu este un elev eminent, dar în liceu se ține de... prostii și pierde teren. E coleg la „Gh. Lazăr” cu Camil Petrescu, T. Vianu, D. I. Suchianu, Mihail G. Andricu, Scarlat Struțanu și alții, mai vîrstnici ori mai junci decât el cu un an sau doi, unii urmînd, ca și el, realul, alții umanul. În afară de matematică, unde la note maxime, Barbu e medioeru la carte. Media anuală e, o dată, 6,54, iar la religie sau la fizico-chimice obține notă de trecere doar prin intervențiile lui Banciu, profesorul de matematică, pe care îl adoră și care, cel dintîi între dascălii lui, îi intuiesc geniul. Despre viața pe care o duce în acei ani, Ion Barbu va scrie în 1950 următoarele: „Cred că la acea dată, în alte condiții, fără slujnice, fără curve, fără boale lumbegii, cu mai mulți bani să-mi iau cărți și stau la gazde mai omenoase, aș fi putut deveni matematicianul care nu voi mai fi niciodată” (apud Colosenco, p. 142). În pană de bani pentru pocher și aventuri galante, vinde cărțile primite ca premiu de la concursul „Gazetei matematice”, fapt descoperit de vigilenta unui profesor care bintuia anticariatele, așa că puțin lipsește ca năzu-roșul elev să fie exclus dintre colaboratorii revistei unde începuse a publica regulat. În toamna lui 1913, altă belea pe capul lui, ca și cum cărțile (nu cele de școală) și femeile n-ar fi fost de ajuns: se împrietenește la Giurgiu cu Tudor Vianu și cu Simion Bayer și, prin ei, se deducește la literatură. După bacalaureatul din 1914, îl aflăm student la Facultatea de Științe din București, sfîrșită cu greutate, în parte și din cauza războiului (anul al II-lea îl face de trei ori), și unde e preferatul lui Gh. Titeica. Portretul pe care i-l schițează în 1928 acestuia este greu de uitat: „Un blond, foarte blond, de blond idilic al stelei de seară sau al umbrei pe mîntîi, în apus. O față românească, dar străveche (daco-romană) încoronată de o calviție venerabilă, semnul climatului special al ideii” (apud Colosenco, p. 159).

Primele poezii sînt din timpul războiului: 1917—1918. Efectul întâlnirii cu Ba-

yer și Vianu își dă roadele, în sfîrșit. S-ar părea că Barbu scrisese ceva și mai înainte, menționînd el însuși că și-a surprins prietenii cu intrarea lui în literatură chiar de la începutul cunoștinței lor, dar biograful n-a izbutit să afle mai mult în această privință. După ce Vianu îl debutează în „Literatură” din 1918, Barbu vizitează pe Lovinescu și acesta îl tipărește în „Sburătorul” din decembrie 1919 cinci poezii, prezentîndu-le elogios. Apropierea de corcul lovinescian înseamnă și înființarea cu Hortensia Papadat-Bengescu. Biograful tratează cu precauții delicate chestiunea trio-ului Lovinescu-Barbu-Hortensia, ocolind-o bine prin texte, și decidînd că supărarea a fost a poetului pe critic și nu invers, cum ar fi fost normal, dacă la originea ei ar fi stat curtea prea insistență făcută de Barbu atît de pretutînd de către Lovinescu doamnă Hortensia. (Tată-mă comînd o frază a la Perpersicius, ca de fiecare dată cînd în discuție sînt rapoorturi biografice speciale!). De la „Sburătorul”, unde i se prevăzuse o carieră de mare poet (ceea ce atrage rezervele lui Camil Petrescu și reacțiile enervate ale lui Mihail Iorgulescu), Barbu trece în grupul lui Mihalache Dragomirescu (vag cunoscut cu tatăl său, din epoca Rucăr, înainte ca poetul să se fi născut), unde i se prezice că va fi critic. La 10 noiembrie 1920, frecventatorul muzelor își ia totuși licența în matematici și, un an mai târziu, îl aflăm la Göttingen, trimis prin diligentele lui Titeica, la un doctorat, pe care nu-l va trece, după cum nu-l trecuse nici Eminescu pe al său.

Capitolul acesta din viața tînărului este, de asemenea, populat de o mulțime de jurbite, unele exotice, alcătuint una din marile colecții ale vremii: Maria Zalic, destinatară celor dintîi versuri, negresa Miriam, cîntăreață celebră invitată de C. Tănase la București, frumoasa Răsturnica, evocată în poezie, nemtoaicele Lily Lang, Ely Liech, Elise Granz, soră la minăstirea din Breslau, și altele, într-un sir foarte lung căruia îi pune capăt, într-un fel, Gerda Hossensfelder, pe care o ia de soție în 1925, dar care, într-altfel (nu mai e necesar să arăt care), rămîne deschis pînă la moartea poetului. Barbu îi scrie la un moment dat lui Vianu: „Mă, hotărît, eu sunt un mare poet. Așteaptă. Nu în sensul curent, nu ca versificator. Cuvîntul mă stingherește. Îl minuiesc cu prea mari timidități sau prea mari îndrăzneli, nu am sentimentul just al valorii muzicale și nu parvine să-mi acopere intenția. Fără un anumit noroc, ceva sinceritate și abilitate de disociator, aș fi sigur un poet-fetus. Materialul meu veritabil e Actual. Aici evoluez ca un vultur, sunt un maestru” (apud Colosenco, p. 227). Există o mai frumoasă profesie de credință a vre-unui Don Juan-Poet? Așa incit colecția mai sus invocată este perfect motivată, iar episoadele legate de ea (acela flaubertian cu trăsura fiind superb) alcătuiesc unul din marile noastre romane erotice. Nu-l căutați în cartea lui Mircea Colosenco (unde este abia indicat): va trebui cules cîndva din epistolele și mărturisirile lui Barbu, și scris, numai că nu știu care măiestrie îi va fi mai necesară autorului eventual, cea de critic sau cea de, vorba poetului, vultur.

Nicolae Manolescu

de multe decenii pe strada Eminescu și casa lui (se păstrează și azi) era foarte bizară. O casă din celălalt secol, inconfortabilă, cu încăperi mici, distribuite haotic, întesate de cărți. Biroul servea și de dormitor și de cameră de zi. În curtea minusculă erau mai multe generații de ciini și un curcan bătrîn pe care criticul îl îndrăgise și refuza să-l taie. Veneau, apoi, pisicile, îngrijite cu devotament de doamna Alice, soția criticului. Am intrat de cîteva ori în această casă și am rămas uimit de faptul că Perpersicius, cu vederea din ce în ce mai slabă, se descurca în acest labirint. Stătea, acolo, neclintit, la micul lui birou, și desena articolul lui săptămînal în care respira o iubire nediminuată de timp pentru literatură. Un simbol al loialității și al devotamentului în lumea literelor. Perpersicius era iubit de scriitorii din mai multe generații. Critica lui binevoitoare rămîne, cred, prin calitatea limbajului ei în stil rococo, stil oricandist, zice Vladimir Streinu. L-am stimat foarte mult, dar nu l-am urmat nici pe el în critica literară. Aventura mea ca editor a durat cîteva ani și s-a încheiat cu o ediție din proza lui Eminescu și o carte, prima mea carte, despre același subiect. Am citit, în acest răstimp, aproape toate manuscrisele lui Eminescu...

Eugen Simion

De la hermetism la orfism

In Euridice și umbra, marile teme din Dialog la mal sint reluate, primind răsfringerile firești ale confesiunii autobiografice. Iată, de pildă, neliniștea, insomnia, teama ca uitarea să nu întunece conștiința devin acum efort disperat de a păstra nestinsă revolta în fața morții absurde: „Nu tu, durere, mă uci. Uitarea / viperă blindă, orizontu-mi stinge. / Un fulger las imi soarbe disperarea / și-o ceață mi se-nține de pe meninge / (...) Eu tot trăiesc? Mi-e înima un clește / care de mine insumi mă desparte. / Rănită este seara ce primește / strigătul meu de furie și moarte.“ (Nu tu, durere).

Cuvintul care „arde“ și înființează este din nou invocat, de această dată în vederea unei învieri inverse, din nimicnicia (și moartea) lumii la viața (adevărată) a spiritului: „Cuvinte care nu tremură. Cuvinte care ard. / Cuvinte care spală morții. Cuvinte care invie. / Cuvinte care strigă pe nume / și cheamă din cenușă alt chip. Eu nu sint din lume. Dacă fără voie / în lume / din nou am venit / cuvintele mele/ azi, voi / înviați-mă.“ (Cuvintele).

Despărțirea sufletului de trup, „temniță alit de sordidă“, „mormint nevrednic de lumina ta“, face obiectul unui extraordinar poem care se încheie cu viziunea intrării în transcendență, a pierderii în privirea supremă: „...ai să dispari cu chipul meu cu tot / pentru totdeauna / vor rămâne olandele casei goale / vor veni ploii și vor dizolva acoperișul / vor veni nopți și-mi vor dizolva trupul / iar tu vei visi mai departe / cu gîtul întins / anesteziat de beția zborului / cu priviri halucinante / largi, tot mai largi / fără întoarcere / pînă cînd întreg orizontul de jur-împrejur / va deveni o singură / privire“ (Soma-sema).

Dincolo de implicațiile pe care le cîștigă din contextul volumului, poemul Un semn trebuie considerat o replică — de această dată, mai explicită — la Psalmii arhezieni și la mentalitatea lor generatoare. Poetul de acum cere și el „un semn“, dar nu spre a-și îndreptăți îndoielă: „Nu te mai văd. Mi-e singele de ceață. / Focnesc uscat plămîni mei de lemn. / Dar tot aștept din partea ta un semn / și tot mai cred că este dimineată / Fără auz tăcerea ti-o ascult. / Dă soare unui orb printre ruine. / Tu arzi și chiar de te-ai fi stins demult / N-ai. Doamne, loc să te îngrop în mine.“ Acordurile acestea nu sint arheziene, ci rilkeene. De foarte puține ori în poezia românească intensitatea incredinței a fost atît de mare: „Te chem cînd toate vorbele mă dor. / Pe limba ceea ca într-un pat de iască / Vocala nerostită-n care mor / Stă neclintită gata să te nască. // Iar dacă noaptea tot va fi să cadă / Fă altu-n locu-mi care să te vadă.“ (Un seau).

Deși divinitatea chemată este un „Deus otiosus“, care nu răspunde altfel decît prin tăcere, revenirea la centrul de foc al inimii lumii nu e periclitată: „...și totuși inima lumii / e-acum / un foc nesfîrșit care cîntă / întoarcerea în tine a tuturor / intrarea tuturor în lumină“ (The last supper). În finalul volumului, Cezar Baltag așază un alt psalm, un nou elogiu adus luminii ontice: „Nu cu singele te mai tip. Lumina mea / nu cu gura // Nu cu vorbe, cu tăcerea lumilor te rostesc // Cu ochii, tăcerii te văd încă // Fulgerul tăcerii / îl ridic spre tine / ca un tipăt / și-l spun: naste și luminează.“. Poemul se încheie printr-un „nunc stans“ care nu e decît prelungirea la infinit a revelației: „...și ce luminezi luminează odată pentru / totdeauna / și ce vezi / fă să nu se mai termine niciodată“ (Ochii tăcerii).

Dar în această ultimă carte, Cezar Baltag nu mai e (sau nu e numai) poetul piscurilor mari de foc și de lumină, cum s-ar putea presupune din versurile citate pînă acum. Cele mai multe poeme stau sub apăsarea tenebrelor, în umbra morții. Poetul recade în meditația asupra ireversibilității (Primăvara), se simte părăsit de zeii săi (Scherazada). E semnificativ, în această ordine de idei, faptul că mitologia creștină tînde să fie ocultată de cea păgînă la care poetul face apel spre a reprezenta infernul.

Infernul în care coboară pe urmele înaltașului mitic, fără însă a repeta greșeala acestuia: „Din nou, Euridice,

lava / erorii mele o aștern / și-i rog pe zeii fără patimi / să mă întoarcă în infern // La tronul palidei Hecate / rog ciinii lumii de noroi / să-mi smulgă vîzul din orbite / să nu mai pot privi-napoi // Jos în tunelul mării Mume / cînd, albă, te voi fi aflat / mina să ardă ca un tipăt. / ochiul să tacă sugrumat / (...) Și cînd tăcuti ne vom desprinde / din nesfîrșite guri de hău / singele meu să lumineze / spre suprafața drumul tău // Cu-o sfișiere fără nume / din gura Văii să te sorb / să te aduc din nou în lume / Orfeu triumfător și orb“. Reiterare simbolică în urma căreia noul Orfeu se întoarce cu un gust de lavă și scrum, de zădărnice: „Focul nu stinge al retinei / înalt de vîz de tine dor, / pentru privirea mea din Hades / o lungă noapte sunt dator // De astăzi, vădov de privire, să-mi cert zadarnic ochii verzi / nu te mai pot zări, iubire, tu nu mai poți ca să te pierzi“ (Euridice).

Întoarcerea e imposibilă, mitul eternei reînnoiri nu mai e pomenit: ca o soluție compensatoare iar increderea în posibilitatea unui miracol pare să se fi istovit: „Nici un miracol de-atîta timp. Nici-o / mirare. Deschid și închid / la loc / ochii mei de piatră cu lacrimi / de piatră.“ (De atîta timp). „Nici un mesaj de dincolo de moarte“ nu survine, totul în jur e pustiu și împietrit. Poetul suferă mai întîi de neputința comunicării: „Pașii cu care te caut / se afundă-n nisip // Glasul cu care te chem / se pierde-n izvoare // Cine mai poate auzi / cum să te poată striga / gîndul meu sigilat, / cuvîntul meu / cu hieroglifa în inimă.“ (Pașii cu care te caut).

Singurătatea produsă de pierderea ființei iubite însoară cîteva poeme care leagă întreaga tragică dilemă a autorului cu privire la propria existență resimțită ca străină: „Viață ce nu ești a mea / dar a cui să fii oare?“ (Logică binară) sau: „Viață trăită? / Viață visată?“ (Cuvintele). O asemenea viață e neverosimilă ca un basm (Bocet vechi la o poveste adevărată) sau ca un vis din care nu mai poți fi trezit: „...e ora două / și visez că te caut și nu te pot afla / și înțeleg că sint singur / și nimeni nu mă mai poate trezi / din visul acesta.“ (Nocturnă). Viața pe care poetul însuși o înțimpină cu stupeoare: „E viața mea scrisă / cu litere de necitit / într-o limbă necunoscută / pe o hîrtie care se tot rotește / într-o casă cu acoperișul spart.“ (Hîrtie care se tot rotește).

DISPERAREA e sentimentul dominant în aceste poeme, o disperare pe care autorul o face să rezulte sau o clamează el însuși, fără vreo reținere alta în fața pateticului decît rigoarea formală. Dicțiunea impecabilă a versurilor devine acum o formă de pu-doare. Încît calificarea de capodoperă a acestui bocet nu e tocmai un abuz esteticizant: „...Aș vrea îngîndurat să te descînt / să leg ființa ta de un cuvînt / ca să ne regăsim amînea cînd / vom mai veni vreodată pe pămînt. // Ultima oară ne-am intrupat / și-am povestit un basm de neschimbă. / Era al nostru cel adevărat. / De ce-ai plecat din el? De ce-ai uitat? // Privirea pierde tot ce mina stringe. / Pînă la tine glasul nu-mi ajunge. / Fantomele încep să te ahunge. / Nu lacrimi în cuvinte am, ci singe.“ (Cele ce se îndepărtează cu o floare a uitării în miinți). În aceste versuri Cezar Baltag recapitulează parcă, nu numai viața, ci și poezia. Să remarcăm în trecere faptul că scenariul mitic se însinuează în plîngerea cea mai directă: „Privirea pierde tot ce mina stringe“.

Paradox al tragicului în artă sau al receptării lui: suferința mărturisită aici e sinceră (spre a nu spune reală), versurile sint credibile (spre a nu spune adevărate), și, totuși, reacția noastră nu e numai una de zguduire afectivă, ci și de admirație. Efectul secundar îl diminuează, cumva, pe cel principal? Sintem astfel mai puțin implicați în tragismul poemului? Spre a fi convingător bocetul trebuie să fie nearticulat?

În plină disperare rămîne însă în poezia lui Cezar Baltag o speranță a regăsirii oricît de îndepărtate. Un poem (Cînd nu ne vom mai zări) o exprimă sub forma unui jurămint de fidelitate în iubire: „...Cîndva, cînd nu mă vei mai zări, / am să-ți caut pașii, strigînd / numele tău cel de taină, / pe care, auzindu-l pentru prima oară, vei ști / că a fost al tău întotdeauna // cîndva, cînd nu te voi mai putea privi / am să te chem fără veste / cu numele tău de la început, / la a cărui rostire te vei trezi din pulbere ca să afli / că nu te-am împărțit niciodată / cu nimeni // cîndva, cînd nu ne vom mai găsi / am să te strig / cu numele tău dinainte de naștere / pe care lărbă chiar de ai fi / auzindu-l / tot vei răspunde.“

Izvorul speranței este aceeași inimă „care nu vrea și nu vrea și nu vrea / să împietrească / odată / pentru totdeauna / în lumea asta de piatră“, inimă care îi dictează și inițiativa generoasă de a-și depăși disperarea, de a-i da un sens, de a o face utilă, adică salvatoare pentru alții: „...nu liniște cer / dacă liniște nu pot să am / nu odihnă vreau / dacă nu mai pot să aflui odihnă / vreau numai să prefac / neodihna mea într-o funie / de

care cei ce se prăbuesc / să se poată prinde.“ (El tot mai speră).

Versuri ca acestea impresionează și conving, înainte de toate, prin firescul lor. Cuvintele își recuceresc, parcă, sensurile, orice distanță între rostire și trăire tînde să dispară. Procedeele artistice nu se mai văd, poetul pare a fi renunțat cu totul la serviciile lor, rostirea sa nu mai vrea să fie una „poetică“.

Multă vreme, rigoarea lui Cezar Baltag a fost suspectă de artificialitate. A putut fi interpretată chiar ca o fugă de viață, ca o dezimplicare. Decantările chinuitoare pe care le presupunea n-ar fi trebuit să li se refuze însă creditul existențial. Stilul nu este doar o formă a instinctului de conservare, el poate fi și un factor de acutizare tragică. Sigur este că lui Cezar Baltag tragismul i-a adus și naturalețea. Semn că poezii adevărate sfîrșesc prin a confirma, prin a (se) adevăra. Ei trebuie crezuți întotdeauna pe cuvînt.

Rigoarea nu e deloc absentă, dimpotrivă, adînc implicată în impresia de firesc de acum. Ceea ce dispăre este însă altceva. Mai tînărului Baltag i s-ar fi putut imputa o anumită distanță pusă între sine și drama sa, un mod de a se apropia de dramă numai prin soluții impersonale. Această mediere a fost însă deseori anihilantă, reductivă în raport cu ceea ce poetul avea cu adevărat să ne spună, dar nu ne-o spunea direct, ci inventînd parabole pentru o morală gata gîndită. Acum însă confesiunea nu-si mai refuză izbucnirile subiective, decența și logica nu mai funcționează ca frîne, metafora se închide (închidere ce se deschide, bineînțeles), într-o referință biografică: „Pentru tot restul zilelor / un copac / cu fructe de singurătate / pentru toate clipele rămase / o acvilă / cu ouă de neînțelese / pentru restul cuvintelor o tăcere / neclucidabilă / pentru ultimele frunze din vară / un fomet nemuritor / pentru inima ta un patinoar îngereș / unde dansează și zboară / unde dansează și zboară / ultima noastră vacanță-speranță / ultima noastră iubire dulce-amară / ultimul nostru suris pămîntesc“ (O tăcere neclucidabilă).

Ce se întîmplă, însă? Față în față cu durerea cea mai mare, cu golul enorm lăsat de pierderea ființei iubite, reacția poetului este semnificativă pentru poezia sa de acum, dar și pentru trecutul ei, poate, viitorul ei. Nu decența îl oprește să-și clameze în tonuri înalte o suferință agonizantă. În plină expresie a ei, mai exact, în expresia ei culminantă, el introduce —deconcertîndu-ne — un termen abstract. În atmosfera tensionată a poemului, această stranie abstractizare are însă un rol intensificator: „...Unde ești, inocența și vinovăția mea, / unde ești forța mea gînditoare, / am visat că priveam marea și tu veneai / pe brînză dinspre larg / rosteai ceva nedeslusit, te ridicai în picioare / pe creasta valului / și aproape de țărîni mei înlăcrimate / dispăreai iarăși // Unde ești, inocența și vinovăția mea, / unde ești, întrebare...?“ (Noaptea senină).

Sensul, adică accepția dată întrebării se lămurește într-un alt poem în care tînguirea adoptă tiparul folcloric. Întrebarea este aici înstrăinare, limită, moarte: „...Împrejur de mine / brîne și ravine / numai văi halne / și mai jos în vale / un străin de cale / ca o întrebare // Mă luai, luai / mireasă de crai / după o-nrăbare / fără aminare // Cînd m-am fost oprit / basmul s-a sfîrșit / și tu n-ai venit / și tu n-ai venit...“ (Bocet vechi la o poveste adevărată).

CEZAR Baltag a fost și a rămas un poet al fervorilor abstracte. Suferința lui cea mai acută se dispensează de elemente fizice, materiale, amină tipătul visceral, învăluindu-se într-o meditație generalizantă. Esența intelectuală a poeziei sale nu se verifică numai în simetriile care o structurează, dar în dozarea emoțiilor, în convergența efectelor. Fiecare metaforă e gîndită ca prefigurare a unui sens. Nimic din ce se întîmplă în poem nu scapă controlului unei conștiințe active, chiar dacă, nu o dată, gratuitatea este îngăduită. Structura de adîncime a poemelor lui Cezar Baltag este una demonstrativă. Inițiativa hermetică e susținută — dar, pe alocuri, și subminată — de inclinația gnomică.

Încă de la începuturile sale era vizibilă tendința de convertire a valorilor afective în valori intelectuale. „Lacrimile beau idei“ sau „Inima mea e castelul prin care trece Hamlet citînd“ — scria poetul ipostaziat în „prînt al gîndirii“. În ultimele volume, mișcarea este una contrară, de încărcare afectivă a categoriilor abstracte. Elanul generalizant este într-atît de irepresibil încît apare el însuși ca un gest afectiv. Rezultat de aici o poezie a abstracțiunilor în care Cezar Baltag rivalizează cu Nichita Stănescu: „Bate un vînt de vară prin odăile mele. Tu pleci și vii / fără să te fixezi / plantă călătorește avînd rădăcinile / în apa lui Heraclit / în care toate ale lumii se scufundă / și numai absența semnifică / sau poate plecarea însăși este pentru tine ființă / mai plină decît piatra, mai statornică în nestatornicia ei / decît piramidele / tu pleci și vii și mie nu-mi

rămîne altceva / decît vîntul stîrnit de aripile tale / care îmi întecște apa sufletului pînă la tipăt / și tipătului îi dau foc / și mă ridic / din cenușa lui / ca o reversibilă pasăre...“ (Absența).

Acoperirea afectivă pe care o dă acum speculației intelectuale, întemeierea universalului său pe ceea tot mai des invocată „inimă a lumii“ care asigură integrarea ființei în principiul ei — de unde și o anume seninătate — reprezintă cîteva date caracteristice pentru Cezar Baltag în confruntarea cu congenerul său de care îl apropie, printre altele, meditația asupra marilor categorii ale existenței și înțelepciunea de a formula — în simplitatea lor — întrebările ultime.

O schimbare importantă are loc în poezia lui Cezar Baltag din ultimii ani, provocată, dacă nu chiar determinată, de accidente biografice peste care conștiința gravă a autorului nu putea trece fără urmări. Creația verbală nu mai este pentru el doar o formă de semnificare, ci o încercare de a angaja viața însăși, viața poetului în primul rînd și în cel mai înalt grad. La capătul acestui efort, după ce a exersat formula în sine a descîntecului, el speră o clipă să o poată utiliza cu adevărat, crede, altfel spus, în eficacitatea magiei sale, în șansa de a trezi din somnul vrăjit ființa iubită. Poezia își asumă sarcini care o depășesc și, din această perspectivă patetică și eroică, volumul Euridice și umbra este și o depîngere a neputinței „ultimului Orfeu“.

Volumul dă însă o formulă extremă unor încercări mai vechi de redescoperire sau de restabilire a ordinii lumii, de reluare a ei „de la capăt“. Obsesia reînnoirii lumii, a reînnoirii la „inima lumii“ este obsesia fondatoare în ultimele cărți ale lui Cezar Baltag. Credința în reușita finală a acestui act îl conferă poetului seninătatea de a depăși eșecul exorcismului aplicat asupra propriei biografii.

Dacă în volumele anterioare (inclusiv în Madona din dud) tendința dominantă era una hermetică, demersul caracteristic acum este unul orfic. Poezia speculativă (în toate sensurile) nu-l mai satisfăce pe autor. Cuvîntul nu doar răsfrînge, el încearcă să intrupezze. Trecerea de la hermetism la orfism e trecerea de la inițierea în ordinea lumii la încercarea de a o restabili, de la o hermeneutică a misterului la o soteriologie. Poetul nu mai inițiază, ci speră să salveze. De fapt, el inițiază acum într-o terapeutică a miracolului.

Într-o epocă literară în care se vorbește despre „dezmembrarea lui Orfeu“, cînd încrederea în puterile cuvîntului pare definitiv pierdută, Cezar Baltag se fixează în această poziție relativ singulară care nu trebuie considerată nici o probă de desuetudine, nici una de îndrăzneală, ci, pur și simplu, un exemplu de fidelitate față de sine, față de propria-i conștiință de creator.

Cu deosebire ultimele sale volume ne pun în fața unei evidente pe care numai o viață personală modestă și decență retrasă în umbra studiului și în levitații de interior, departe de larma vieții literare și boeme, o poate încă acoperi pentru unii — aceea că sintem contemporani unui mare poet.

Mircea Martin

„Limba noastră-i o comoară“

■ Un grup de inițiativă al geologilor din București năzuiește să alcătuiască, din donațiile colegilor, o bogată și diversificată colecție de literatură română clasică și contemporană, pentru a veni în întîmpinarea nevoii stringente de literă latină a tuturor românilor dintre Prut și Nistru, în primul rînd a elevilor. (Un set complet de publicații științifice din specialitățile geologice va fi donat din fondul instituțiilor menționate, care vor asigura și transportul acestuia la destinație.)

În afara donațiilor de carte, se primesc și contribuții bănești, din care se intenționează achiziționarea unor volume de beletristică, mai ales din colecțiile de mare utilitate la toate nivelurile de învățămînt.

Scriitorul Ion Lazu, originar de pe malul Nistrului, face un apel către toți scriitorii români născuți la est de Prut să participe cu cîte o donație, oricît de mică, predabilă la Biblioteca Uniunii Scriitorilor (foana Diaconescu), cu mențiunea locului de baștină, în a căruia bibliotecă școlară ar urma să ajungă respectivele cărți — cu autograf, sperăm.

În numele grupului de inițiativă,

ION LAZU

Istории provinciale

AL DOILEA volum al lui Nicolae Sava (primul, *Fericit precum mi-rele*, a apărut în 1984) confirmă din mai multe puncte de vedere. Poetul a rămas o voce lirică, cu ușoare accente de „coloratură”, nu multe pentru că nu ambiționează să cînte arii de virtuositate. Între secvențele așa-zis muzicale inserează cu abilitate recitativul, nu se sperie deci de proză, vom vedea mai încolo care ar fi pricina.

Nicolae Sava se vrea un modest cîntăret, cu gesturi reținute și patos controlat, motiv pentru care afectează deopotrivă sfială și nonșalanță. Totul e regie, binecîntele. Intonează ușor romanțios melodii în care se distinge, curat, pur chiar, ecoul melancoliilor provinciale: „În orașul acesta nimic nu se mai scrie în afara notelor de plată cu tarif variabil doar firmele mai plimbă pe stradă cite o greșeală de ortografie unde caroseria unei mașini ne invită să trecem avem prioritate în fața metalului [...] nimeni nu are presimțiri că va veni toamna am văzut ieri o frunză bolnavă seara mergeam la cinematograful zimbiți vă rog răspundem noi împrumutînd o poză foarte gravă” (*Fragment de roman*). Altundeva spune direct ce-i cu (în) poezia sa: „E toamnă deplină-n cuvinte și iată mi-î dat să scriu o carte a istoriei mele provinciale”. Drept contrapunct al acestei existențe în monotonie și anonimă apare — cum era și de așteptat, de altfel — orgoliul iluziei, al iluziei numite poezie, poezie care, la rîndu-i, e cîntecul privilegiului. Despre condiția sa umilă și nobilă totodată poetul vorbește, asadar, prin intermediul unei metafore transparente și de mult consacrate.

Cum se poate observa cu ușurință, Nicolae Sava umblă pe un teren nu numai bătătorit, dar și minat. Toposul, atmosfera, protestul donquixotesco, autolironia etc. sînt motive și atitudini marcate de o serioasă uzură. Și e vorba de o uzu-

*) Nicolae Sava, *Privighetoarea*, Editura Junimea

ră cu atît mai deformantă cu cît la realizarea ei au contribuit în primul rînd numeroșii și insistenții poeți minori din acest veac. Bunăoară, vreme de aproape patru decenii micul și epigonicul simbolism a făcut din provincie, cu anonimatul ei cu tot, o obsesie obligatorie și prolifică.

Așadar, Nicolae Sava riscă mult, autenticitatea mărturisirii sale nu e „la modă” și e periclitată de rezistența clișeului. Autorul vede clar pericolul și își ia măsuri de precauție. Percepem imediat tonul alb, lipsit de gravitate. În strînsă legătură cu acesta, în plan vizual frapează aspectul de proză al textului. Asupra acestui lucru aș vrea să insist.

Un recenzent spunea că Nicolae Sava ar trebui să se hotărască între poezie și proză. Nici vorbă de vreo ezitare. Înfățișarea ne-poetică ține de stricta miză în pagină. Textul este poezie intrucit principiul unității sintactice a versurilor e menținut. Nu e operată izolarea și dispunerea lor pe verticală, lucru care de altfel se poate face fără dificultate. Și totuși această „erezie” nu e pură formalitate sau un act de nonconformism gratuit. Succesiunea pe orizontală a versurilor, fără marcarea vreunei pauze, amplifică senzația confesiunii dintr-o singură suflare, pe de o parte, iar pe de altă face ca poemul să pară omogen și amorf, să nu aibă nici o proeminență, nici un accent. Se desfășoară neutru și nonșalant, într-o deplină monotonie. Într-un fel, stereotipia dramelor și anecdotelor provinciale este subliniată și printr-un simplu artificiu formal. În plus și paradoxal, prin acest artificiu ele capătă o prosopetie pe care uzura temei o făcea imprevizibilă. Faptul de viață cotidian capătă pregnanță de ritual derizoriu, ca în, de pildă, *Al doilea poem ce-lebru*: „Cumoliță cumintenie a lucrurilor aceeași dimineață nictată de un pictor naiv îmi intră în ochi la procesiunea sfîntă a deșertării mele acelasi autobuz se opreste în fața mea dimineața (întrați vă rog) același portar de tablă îmi

zîmbește protocolar ca la un oarecare substantiv comun la birou același formular de o sută de ani încoace zilnice nouri de sfîșoșenie plutesc împrejur” etc.

Nu e greu să-l apropiem pe Nicolae Sava de un confrate cu mai multă experiență în mitizarea lirică a anonimatului provincial, e vorba de Ovidiu Genuș, cu precizarea că la acesta elementul efica de contracara a clișeului este ironia cu multiple nuanțe de la grațuit la grotesc. Nicolae Sava este, în general, mai blajin, însăși ironia este privită cu condescendență. Chiar dacă nu o ignoră, poetul mai tînar preferă să se imbețe cu propriile sale naivități. Uneori este sentimental de-a binelea iar umil și nonșalant pe de-a întregul nu e. Prezența Poetului care vrea să izbăvească o lume de insignifiantul ei nu trece neobservată, uneori e scoasă în evidență cu un orgoliu discret deghizat: „Să stai după amiază în cameră (...) și să scrii poezii deși ai putea să faci altceva mai practic să bați copiii la fund de exemplu să tai cireșii din grădina pentru întreținut focul dragostei (sic) sau să faci gargară cu vorbe goale în fața oglinzii există multe alte activități mai concrete decît a întoarce o rază de soare soare tine, precum a manevra cu degetul minutarul unui ceas de bucătărie” (*Un singur tablou...*).

Privighetoarea are suficiente poezii remarcabile, care impun o voce sigură, bine lucrată, chiar dacă nu lasă impresia anvergurii și pare nespectaculoasă. Volumul în întregime e lucrat cu migală, se observă chiar din organizarea textelor grii pentru construcție. Melancolia este trecută prin filtrul elaborării pedante, fapt care diminuează riscurile banalității și face ca miza pe care joacă Nicolae Sava să nu fie deloc neglijabilă. Iar cîștigurile sînt importante și dobîndite, cum se zice, „prin muncă cîștită”. În contextul poeziei (încă) tinere, *Privighetoarea* este un volum demn de atenție.

Daniel Dimitriu

Mic dicționar

■ **BIOGRAFIE.** E la modă biografia. Rezistăm de aceea cu greu tentației de a relata una absolut anodină. Nea Costache s-a născut la începutul deceniului al treilea. Nu prea i-a plăcut cartea, părinții îi erau cam săraci, a urmat deci o școală profesională ce l-a scutit de front și l-a plasat în cea mai bună poziție socială pentru epoca intempestiv deschisă după ultimul război — în eșalonul vizibil al clasei muncitoare.

Prin anii 1948—1949, Costache a aflat că frunții vechiului regim (miniștri, politicieni, industriași) au fost arestați și condamnați la închisoare veșnică; nu s-a speriat, i-a părut chiar bine, pentru că îi ura și îi invidia instintiv pe bogătași.

Prin anii 1950—1951, Costache a mai aflat că foștii ofițeri ai armatei și ai poliției s-au alăturat demnitarilor la săparea canalului Dunăre-Marea Neagră. Nu s-a speriat, desigur, ba chiar a tresărit de mulțumire: reformat la vizita medicală, detestase dintotdeauna uniforma și pe cei care o purtau, superb, pe stradă, în văzută tuturor. Prin anii 1954—1956, Costache a constatat că țărani bogăți ori doar înstăriți erau în sfîrșit puși și ei cu botul pe labe: pămînturile confiscate și o bună parte a celor mai colfoși la închisoare. Costache jubila — în fine, imbuibații plăteau pentru dundăstarea pe care și-o asiguraseră pe seama muncitorilor.

Între timp, pentru că oamenii cu dosar bun erau puțini, Nea Costache a părăsit discret obositoarea hală de scolare; a ajuns în biroul de cadru al întreprinderii, o încăpăre curată, liniștită, unde oamenii intrau galbeni de frică și îi se adresau întotdeauna plini de umilință.

Prin anii 1957—1958, Costache a aflat că revizionistii și deviatorii de dreapta își primeau pedeapsa binemeritată. Nu și-a putut reprimă un suspin de satisfacție și de ușurare: i-a urit toată viața pe cei ce terminaseră școala, pe toți acești intelectuali gata mereu să-și dea lecții, pe medici, ingineri sau profesori, pe cei care cîștigau atît de bine stînd toată ziua pe scaun, la căldură și zicînd că lucrează.

Prin anii 1965—1967, cu toate că disciplina slăbise oarecum, Costache a observat că era de riscant să fii ungur, evreu sau neamț — cetățeni de categoria a doua. Bineînțeles, Costache nu s-a speriat nici acum: era român get-beget și, pe deasupra, îl enervaseră mereu acești indivizi de care nu poți fi niciodată sigur.

În urmă cu cîțiva ani, însă, Costache a intrat pentru prima oară în panică: a auzit că țîți pensionarii vor fi evacuați din București. Ceea ce se întîmplase pînă atunci altora nu-l privise deloc, dar acum era pensionar și împlinise 63 de ani. Nu mai era nimic de făcut, istoria atunsesese și la el. Cosmarul a început cu adevărat la 22 decembrie 1989. De atunci, Costache așteaptă să se trezească din visul rău și prelunxit, însă o voce interioară îi spune că nu se va mai trezi niciodată și că va afla adevărul doar atunci cînd viața devine destin — acel destin ne care crezuse decenii la rînd că-l stăpînește, dar care, pînă la urmă, și-a bătut joc de el.

Mihai Zamfir

Condiția poetică

TEMELE volumului de versuri al lui Ion Cristofor — *Cîna pe mare* (Ed. Dacia, 1993) — sînt două: care-i condiția poetică și cine este poetul.

Tratarea temelor și răspunsurile date întrebărilor numai „poetice” nu sînt, nu au nimic în comun cu duioșia, culoarea trandafirie și alte epiteze de același soi indeobște asociate de oamenii nevinovați îndeletnicirii versificatoare. Stilul *Cînei* e rar, avut în contraste, agonic, scrișitor, încopat, dantesco, megieș cu al „blestemăților” celor mai neispitiți de blîndețuri sau de retorică. Totul se petrece între grotesc, durere și scandal, atmosfera întocmai ca la Magdalena Ghica e de apocalipsă, tablourile și imaginile aduc aminte de cele mai necruțătoare pentru nervi compoziții ale lui Francis Bacon, zodieri sînt Poe, Păsolini, un Cioran de zile sumbre și faimoasele cîntece de spinzurătoare datorate condeului corosiv al lui Christian Morgenstern. Fără mînuși și fără sîruri mîna, pe șleau și din rărunchii convulsiunilor spirituale; ca să știe!

Sintagmele, toate, sînt violente și disjunctive. În stil haiku: *cerul ruginit, ultimele rațe sălbatice / ridicîndu-se din argintul bolnav al mlaștinilor*. Iată o metaforă a trudei poetice: *ecoul ciocanelor Golgoței / izbește în ziduri în porțile tale / și urcă pe scări foșnetele tăcerii ca valurile Mării Moarte*. Sau alta, la fel de chirurgicală: *plutînd pe o mare de singe, / vîind îndepărtată / la cîteva leghe de melancolie / sub pămînt*. Mallarmé și Poe sînt prezenți: *Carnea e tristă și, vai, exilate dorm cîrțile, iar Corbul e adeseori poftit să accentueze amărăciunea și iremediabilul (ca un corb desfătîndu-se pe un hoit cu imaginea decadentă a soarelui în crepuscul)*. Un alt maestru al frigului și silei de emotivitate, Valéry, este și el invocat: *Cine, întrebî, ne va elibera Strigăleus din aceste ruine / ale norilor prin care rătăcim / urmați de cîinii singeroși ce ne latră / prin cîmpiile putrede ale cerului*.

Aura e fin de siècle și dezabuzată, mentori îi sînt alde Spengler, Bacovia și Laforgue. Ascultați: *În noaptea asta cînd ploata bate tam-tamul pe acoperișurile de zinc ale periferiei; cînd tu, Rasputin al melancoliilor, bei un vin mai negru decît smoula infernului; o, Maréchal al*

plictisului, iar tu bei și bei și bei... în această ultimă noapte a veacului rîsund tobele tale: zgometul de bici al veacului în agonie. Mai spenglerian-bacovian-laforguean nici că se poate.

Poetul și lucrarea sa: în mijlocul trandafirului / domnește întunericul / sau spaima. / Grea e povara lui. Iată adevărul dat pe față. Grea e sarcina poetului, iar poezia ce este de nu o piine a iluziei? Cum va fi judecat poetul? Fără milă; el, omidă ce s-a tîrit prin cenușa cuvintelor, el, tovarășul buhurezelui în catacombele imaginației, el, a cărui voce e un bumerang între pereții albi ca arsenicul. Apar cîteva imagini obsesive: a Mării Moarte, a robinetelor și țevilor de apă din zid bolborosind noapte de noapte deasupra capului poetului, a toamnei agonizante, a beznii vrăjmașe care îndepărtează cuvintele de mășterii lor, a memoriei care se plimbă oarbă printr-un labirint de oglinzi, a singelui (*sumberu anarhist al melancoliei... lăsînd în urmă o diră de singe / după care aleargă copoi bezmetici ai simfurilor*), a jazzului, a melancoliei (*ars ești de melancolie cu fierul înroșit ca vitele prețurilor*), a spaimii și indifferenței, a luminii (decî și ostile) din sala de disecție.

A! nu, poetul nu-i un răsăfat, un vrednic de pîzmit, un ludic, stăpînul unui meșteșug lesnicios și de pofală. Fața-l palidă ca de strigoi și de Hamlet provincial umblă pe străduțe nocturne în pantă, cu felinarele strălucind asemenea unui zbîmbet al diavolului. E un palid cerșetor de miracole (smerită, matematică și cu sorți de nepietre definiți). Iar versul ia naștere în mintea lui țîșnind ca un gheizer de singe, ca un iepure în bătaia pustiilor, ca un izvor ce nu adapă pe nimeni. Acestea sînt apropieri de Mandelstam, de Ahmatova, de Miłosz, de Burgess. Dar toga poetului, tipica-i romantică, fastuoasă și perenă togă candidă? Nu strălucește, vai, altminteri decît ochiul roșu al lepreului decapitat. Și soarta poemelor? Nu-i, zău, mai bună nici ea: vîntul le va sfîșia, izbindu-le de piscuri înghețate, de aripile vulturilor înceștați pe un hoit, de botul înroșit al animalului de sub satir. (Obsesia singelui și a malficului roșu e acum biruitoare.) Prie-

tenții poetului? Îl vor privi îndulșagii cu ochi de sticlă și nu-i vor îndulci după-amiezele în care, cu plasa în mînă, își înfruntă plictiseala cu un zîmbet de resemnare. Dar poate că poetul își mai află resemnarea grăind ca Picasso: Doamne, cît de singur și de puternic sînt! Nu, căci el ignoră cine este, victimă ori artistul cu crucea-n spate, măcinat de îndoieli cum se găsește, prins între nevăzutele sale lăuntrice ziduri chinezești, prins în vizuina (viziunea?) sa ca animalul ce singerează în ghearele de oțel ale unei capcane. Poemul — poemul, măcar el — scapă de sub strînsuri? Cîtuși de puțin, e doar un umil porumbel cenușiu, în juru-i roiesc corbi netrebniți în căutare de lesuri. Astfel e pus în primejdie și acest refugiu al muritorilor nădăjditori în paradisuri de o clipă.

Poetului ce-l rămîne, atunci, de făcut? Să-și ducă, în aspră luciditate, povara înainte. Știe, pătîmitor și muenic, că pana scribului trece pe sulul de papirus ca umbra unei păsări peste piatra unui mormînt, știe că vremea miracolelor s-a dus, nu-l părăsește chipul fetelor vesele și nepăsătoare sporovîind într-un bar de la capătul pămîntului în jurul unei cafele mai negre decît neagră inima sa. Dar umil contrabandist la frontierele umbrelor cum este, nevoit a-și aroma cafeaua cu singe de inger decapitat, obișnuit să asculte tînguiri Ofeliei în robinetele hotelurilor și să-și spele obosită față în fîntinile arteziene ale marilor orașe, iluzia îl azvîrle necruțătoare mai departe, îl mină spre meleaguri altele decît ale flăcăilor poetului tradiționalist și senil, îl mină — cu sau fără vrerea lui — spre ghilotina nouă și noi panici desfătătoare, spre descoperiri numai lui menite, spre dureri necrepusculare, spre centrul de foc al pămîntului; iar focul e viu, risipește chiar norii de pucioasă ai toamnei, chiar sumbra ucenicie a beznii și, dincolo de hoituri, singe și jalnicul urlet al țevilor de apă în pereți, răspîndește — vremelnic măcar — lumină.

Vremelnicia e partea paharului nostru; de n-ar fi cumva poezia deschidera nouă îngăduită către cele netrecătoare și necotropte de fătărie, necontopite în hidoșenie și în cruzime.

N. Steinhardt

(Text inedit)

Noua Uniune a muzicienilor

■ Tendința spre constituirea unor uniuni profesionale, în cadrul unui sistem democratic de alegere și funcționare, a determinat recent și categoria extrem de cuprinzătoare a muzicienilor neincluși în Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor să se asocieze într-o uniune proprie. Răspunzînd inițiativei luate de un grup de membri ai fostei Asociații a oamenilor de teatru și muzică (A.T.M.), numeroși soliști instrumentiști și vocali, dirijori de orchestră și de cor, coreografi, maestri de balet, dansatori soliști, regizori și scenografi de teatru muzical, realizatori de spectacole și concerte de toate genurile muzicale și coregrafice, critici muzicali, redactori și referenți ai instituțiilor cu profil muzical (radio, televiziune, disc, filarmonici, teatre muzicale, reviste și ziare), s-au întrunit într-o adunare generală pentru a discuta și a vota statutul noii lor organizații *Uniunea interpretilor, coregrafilor și criticilor muzicali din România*.

Conform statutului s-au constituit în cadrul Uniunii cinci secții: 1) academică (muzică simfonică, corală, de cameră), 2) teatru muzical (operă, operetă, balet), 3) folclor, 4) divertisment (jazz, rock, pop, folk etc.), 5) critică (incluzînd și comentarii, secretari și referenți muzicali). Prin vot secret au fost aleși în adunare cîte 6 reprezentanți ai fiecărei secții într-un Consiliu de conducere, după care Consiliul a ales, la rîndul lui, prin vot secret, un Secretariat alcătuit dintr-un președinte, doi vice-președinți și cîte un secretar al fiecăreia din cele cinci secții. Președinte e Cristian Mandac, apreciatul dirijor al Filarmonicii „George Enescu” din București, iar vice-președinți, semnatarii acestor rînduri și coregraful Sergiu Anghel.

Edgar Elian

Fotografie de ION CUCU

Dorin TUDORAN

O SPOVEDANIE

MAI MULT CA PERFECTUL SINGURĂȚĂȚII

NU eram pentru prima oară în acest cimitir. Întotdeauna plecam de aici liniștit, ca un vin bine așezat, împăcat cu el însuși, cu sâciul său de sticlă.

Mai mult ca perfectul singurătății

...Sticlea totu — cruci, lespezi, flacăra luminării. Frigul trozne. Încercam să-mi alung din minte pereții casei noastre, pe care din cînd în cînd, rinneau fire de gheață, deși burdușisem ferestrele cu perne, rulouri, lipisem leucoplast de jur împrejurul ramelor de lemn și acoperisem totul cu folie de plastic.

...Folia de plastic inleamăse pe cruce. Vîntul o făcea să scîrteie. Fotografia tatii apărea voalată de sub plasticul lăptos. Cîteva clipe mai devreme, aprinsesem o luminare la mormîntul Cardinalului. Portretul încrustat în roca albă l-am șters cu mînușă și de sub zăpada viscolită profilul apăruse cum îl știam, cum încercasem să-l ghicesc, cu ani în urmă, ascultîndu-i vocea redată de *Europa liberă* de pe o casetă a șize istorică. Fire văzute și nevăzute lega-seră drama unei părți a familiei mele de tragedia demnă a Cardinalului și a bisericii sale. Acum, la o azvîrlitură de băț unul de celălalt, păstorul carismatic și unul din mîieii turmei sale greu încercate se odihnesc. Pe vremea adolescenței mele contradicții, legenda cu numele Iuliu Hosu provocase în mine un anume sentiment de mîndrie, pe care doar timpul și întîmplările sale aveau să mi-l explice: eram un catolic.

...Se apropia ora. Îndreptîndu-mă spre capelă, cu o blinde de dinafara mea, privirea mingia (a cita oară?) numele acelea de oameni (Ruth, Rudolf, Jules, Giulio) și de locuri (Viena, Saarebrücken, Poitiers, Metz, Livorno).

...Mortul de azi era unul important. Ca în astfel de ocazii, cei aflați în jurul său erau de toate felurile: suflători mari, canalii, medicii convulsivi. Pentru mulți dintre ei, eram al doilea mort al zilei: sărisem (de mult și mult peste) gardul de siguranță ce separă (și apără fragil!) tarcul supraviețuirii noastre de rostirea sentinței scrise pe frunțile noastre. Unul din cei prezenți chiar spusese, cu puțină vreme în urmă: „E terminat. E un om mort!”.

...Îmi amintesc foarte bine. Vorbea cinevașilea ca din Eminescu („Nu slăvindur-te pe tine... lustruindu-se pe el”). Un cuvînt a declanșat totul:

Da!

Aveam să scap cu viață.

Aveam să plec.

Aveam să nu mor acasă, ci printre străini.

Ce nu-mi putusem explica ani și ani (insistența cu care alegeam de pe cruci și lespezi tocmai numele străine și atenția blîndă ce le-o acordam de fiecare dată) își crăpa acum coaja de nepătruns atîta vreme.

Am început să plîng cu sughituri. Din ce în ce mai apăsător. Cei din jur vor fi bănuir că-l boceam pe mort. Cer tîrtaie că l-am „mîntit”.

Apoi totul a încetat. Nu mai simteam frigul. De simțit, simteam doar o stranie nevoie de a zîmbi. Am făcut-o

fără teamă. Cei din jur nu mai existau pentru mine: nici mortul de-acum, nici viitorii.

Am scăpat cu viață.

Am plecat.

Voi muri nu acasă.

Înainte de toate acestea...

La 7 aprilie 1984 (după amenințări cu moartea, cu expulzarea; după refuzul, prelungit ani și ani, de a accepta oferta să părăsesc țara: după epuizarea tuturor căilor oneste de-a supraviețui și de-a asigura o minimă siguranță alor mei) am cerut emigrarea. Timp de aproape un an nimeni din cei autorizați s-o făcă n-a avut curajul să îmi formeze pe cel ce decide totul. Frica imensă de reacții necontrolate a *Inteleptului Cîrmaci* îi paralizase. Bănuisem că așa va fi! Teamă lor nu era de ce se va întîmpla cu mine (abia așteptau să se întîmple), ci cu ei! Știau bine că *Ceahlăul gîndirii* s-ar fi putut prăbuși peste ei într-o clipă de furie. Mi-am dat un termen și l-am respectat: cînd va rotunji anul! Și cînd cercul a fost aproape gata, am intrat în ceea ce se poate numi ultima linie dreaptă, cursei mele solitare împotriva unei solidarități a monstruosului. Nebunia lui și a lor fiind una cu forme atipice de manifestare (la același impuls, reacțiile sînt contradictorii violent neașteptate!) am așternut pe hîrtie un fel de *mat* al acelor ultime zile. Să fie. Să rămînă, dacă pînă cînd eu... L-am scos, parțial, din țară, în pofida băgărilor concentrice în care eram zidit de viu. Îl am în fața și culeg din el:

4 MARTIE 1985. Trimit scrisori, avînd aproape același conținut, Ministerului de Interne, Șefului Serviciului Pașapoarte București, Președintelui Uniunii Scriitorilor. Le aduc la cunoștință că, de nu voi primi pașapoartele pînă la 7 aprilie (cînd se va împlini anul de la depunerea cererilor de emigrare) voi începe o grevă a foamei în apartamentul meu și voi afișa pe cele două balcoane următoarele: *Dorin Tudoran — scriitor interzis, Dorin Tudoran — ostatec politic, Greva foamei, Pașapoarte, Jos terorismul politic!*

25 MARTIE. Convocat la Comitetul Municipal București al P.C.R. În fața Președintelui Uniunii Scriitorilor și a cîtorva activiști de partid, Secretarul cu Propagandă al Comitetului respectiv îmi propune patru locuri de muncă (redactor la „Contemporanul” sau redactor la una din trei edituri bucareștene nominalizate), cu condiția de a renunța la cererea de emigrare. Refuzul e considerat ca „o poziție dușmănoasă, mai dușmănoasă decît cea în care v-ați aflat pînă acum”. „Respingînd, încă o dată, mina întinsă de noi...”. Poziția mea, mi se spune, va fi transmisă mai sus; ceea ce s-a și întîmplat.

1 APRILIE. Aceleași persoane (minus Președintele Uniunii Scriitorilor) vin la școala unde lucrează soția mea. Politicos, uneori mîeros, încearcă s-o convingă să mă... convingă a renunța la cele din scrisoare și la cererea de emigrare. Soția mea afliă cu surprindere că „Partidul, noi, conducerea, i-am întins, întotdeauna, lui Dorin Tudoran o mînă caldă; dar el a refuzat-o de fiecare dată”. Mîncîună mult mai groasă decît smîntina din piață!

2 APRILIE. Sînt vizitat de sectorist (decî s-a terminat cu șocolata; urmează bastonul!) și administratorul blocului. Sub pretextul O „reclamație” a vecinilor mei, „deranjați” de vacarmul, de muzica dată la maximum, zi și noapte, în apartamentul nostru. Tulburarea ordinii publice! Vreau să cunosc numele „reclamanților”, să-i întîlnesc în prezența sectoristului și a comitetului de bloc. Mi se refuză! „Nu putem așa ceva!” șoptește sectoristul, cu ochii pe magnetofonul meu. Îmi cere să-i arăt apartamentul și, mai ales, cele două balcoane. Ar vrea să vadă și să constate (cu urechea proprie!) puterea boxelor. E clar. Vor să vadă, mai exact, cum pot pătrunde în apartament, dacă încep greva foamei și afișez panourile pe balcoane. În același timp, verific (deși nu mai era nevoie!) că tot ce se vorbește în casa noastră e ascultat și imprimat: cîteva zile mai înainte, cu titlu de probă, îi spusese unui oaspete că, de va fi nevoie, voi imprima o bandă cu textele scrise pe panouri și voi monta boxele magnetofonului (drept e, puternice la nevoie!) pe balconul ce da spre artora principală... Ușor amuzat, îmi spun eu sectoristului de ce a venit, de fapt, și-i dau o copie a scrisorii către ministrul său. Joacă (misiunea i-o cere!) rolul nedumeritului și mă roagă să-i dau amănunte. Nu vrea să le audă, el a venit pentru altceva, cum mi-a spus... (Peste cîteva săptămîni aveam să aflu,

cu amănunte, că 24 de ore din 24, două mașini speciale de pompieri stau gata să intervină, pregătite să escaladeze peretele blocului pînă la mine, la etajul șase. Cîngi speciale, pentru agățarea și distrugerea panourilor și boxelor, sînt „lustruite” permanent. Rîdicolul e ieftin în România!)

4 APRILIE. Invitat de Șeful Serviciului Pașapoarte București. Îmi pune în vedere să renunț, scris, la tot ce anunțasem și afirmasem în scrisoarea din 4 Martie. Altfel... „Altfel”? Întreb sec. Altfel, mă dă pe mina Procuraturii, ca și cum de el tinea tot bilciul ăsta! Pașapoartele? „Există o procedură care nu prevede termene. Trebuie să așteptați ca toată lumea, doamnă Tudoran. Dacă va exista un răspuns pentru dumneavoastră, îl veți primi”.

8 APRILIE. Ziua în care Ei bănuiesc că voi începe greva. La 6,45 dimineața, același sectorist, zîmbitor, sună la ușă: Îmi dă ordinul Procuraturii de a mă prezenta, imediat în Calea Rahovei. Sînt convocat în calitate de a c u z a t, dosar 1/III/1984, pentru a n c h e t a. E vorba de două procese penale. Primul — „tulburarea ordinii publice, huliganism, atingerea bunelor moravuri” dacă... voi face greva foamei! Al doilea — „parazitism social”, deși Statutul Uniunii Scriitorilor (aprobă de *Dunărea Creatiei Românești*), pag. 13, capitolul II, articolul 11) spune clar că membrii Uniunii Scriitorilor sînt considerați în cîmpul muncii, deci nu pot cădea, niciodată, sub incidența legii ce mi se invocă. Și, oricum, am dovada scrisă (siglă pe buletinul de identitate; ca la cancoeroși!) că după depunerea actelor de emigrare, m-am prezentat la Biroul Forțelor de Muncă al sectorului 6, înregistrîndu-mă ca „disponibil”. Nu am primit, însă, niciodată — deși am revenit în două rînduri — nici un răspuns; nu mi s-a dat nici măcar un post de muncitor necalificat...

Cei doi procurori nici nu etadicesc să ia în considerație argumentele mele. Pe perete, deasupra capului fiecăruia dintre ei, balanta — simbolul Justiției — deabia se zărește sub portretul uriaș al *Eroului Neobosit*.

Ajuns acasă, decid să renunț la panouri, singurul pretext ce mă poate „apropia” de „Atîngerea bunelor moravuri... Tulburarea ordinii publice... Huliganism!” A nu le da prilejul să se apropie de... legalitate.

15 APRILIE. Ziua hotărîtă pentru începerea grevei. La 6,30 dimineața, același sectorist, mai puțin zîmbitor ca altădată, îmi aduce alt ordin al Procuraturii. Aici, mi se pune în vedere că voi fi trimis într-un proces penal, dacă, începînd greva, o altă persoană în afara... mea și a celor din casă va lua cunoștință de acțiunea mea... Apropos, pentru procesul de parazitism social, trebuie să aduc, pe 23 Aprilie, un morman de documente. De fapt, strategia e, ca din ordinul Procuraturii, să bat orașul în sus și în jos, după hîrtii inutile, spre a fi văzuți, oboșiți, epuizați rapid și întors spre blidul cu mîncare.

Febra de peste noapte se întetește. Viroza se declanșează. Iau antibiotice. Nu e

un debut de grevă prea... promițător. Măcar iaurt și tot trebuie să înghit. Amin începerea grevei pentru cîteva zile.

17 APRILIE. Moment antologic: primesc din partea Oficiului poștal 76 București o scrisoare prin care sînt anunțat că nu am primit încă recipisele de confirmare a scrisorilor mele din 4 Martie, întrucît nici Serviciul Pașapoarte, nici Ministerul de Interne nu au intrat în posesia scrisorilor — acestea s-au pierdut. Ca urmare, sînt invitat să prezint, în scris, pretențiile mele de despăgubire?!? Cum se vede, ridicolul dă în foc. Așa e cînd prea multe Direcții ale Securității se ocupă de același om — își dau unii altora peste mîini, peste microfona, peste... Oricum, eu am fost chemat și amenințat, deci, pe baza unor texte ce n-au ajuns. De ce sînt, atunci, așa furioși destinatarii?

25 APRILIE. Prima zi a grevei. La 10 dimineața sînt Consulatul S.U.A. Convoacă-birea — cum altfel? — e interuptă de Securitate după cîteva cuvinte și telefonul „moare”. Ies, spre a merge cu fiica la dentist. Profit de ocazie și sun de la un telefon public Consulatul american. Întreb dacă pot veni și funcționara română — în grija căreia se află dosarul meu de emigrare/imigrare — îmi fixează întîlnirea peste un sfert de oră. La poartă, prezint ofiterului de Milizie documentele necesare. Sînt rugat să aștept. Revine și-mi spune: „Trebuie să aveți o discuție cu cineva”. Mai află că funcționara cu care vorbisem „nu se află, momentan, în Consulatul și nici nu știe nimic despre venirea dumneavoastră...”? Sîntem invitați să luăm loc pe o bancă, într-un squar de lângă Consulat. Sosește o mașină. Doi în-crunțați coboară, ne privesc din toate părțile și pleacă val-virte. După o vreme, sosește un echipaj de Milizie. Un colonel, care uită să se prezinte, ne suie în mașină. Sîntem depuși la sediul Secției 1 Milizie București, Bulevardul Ana Ipătescu 22. Pe fereastră se poate zări ușor fostul sediu al revistelor „România literară”, „Luceafărul”, „Viața Românească”. Dar primul lucru care ni se pune în vedere este că nu avem voie să ne apropiem de fereastră și de telefon. Sîntem păziți de doi subofițeri, care, jenați, se uită prin seifuri, prin hîrtii, pe pereti...

Mi se cer mai multe rînduri de declarații privind „cele întîmplate azi dimineața, în fața Consulatului american”. Cele trei declarații ale mele spun exact ce s-a întîmplat: nimic. Peste o vreme, mi se cere să adaug la declarațiile date, anul de cînd nu mai lucrez la... „Luceafărul”. Refuz, răspunzînd că nu vîd legătura între una și cealaltă. Deși nu aveam nici o îndoielă, înteleg că e o înscenare a Securității. Important ar fi să ghicesc cît de serioasă este situația. Din du-te-vino-ul ofiterilor, din privirile lor întepenite, din semne și altele, pricep că „e groasă”.

(Aflu, peste nu multe zile, că, pentru orice eventualitate, Securitatea a împlîntat cutitul pînă în prăsele: timpul în care am fost sub arest la Milizie a folosit la a fi judecat — sub procedură de urgență —

și condamnat. Reclamantul? *Direcția trarevoluție a Departamentului Securitatii din Ministerul de Interne*).

La ora 3 după-amiază, e chemată mea spre a lua copilul acasă. Eu? E min, reținut fiind „pentru scandal”! Ce i se poate spune, politicos de altfel, tie mele. Buncele maniere, însă, n-au rîl s-o liniștească. Nici jena, evider Comandantului.

La ora nouă și jumătate seara, r dă să semnez un document. Un *țiment*, prin care se spune că adus la Secția 1 Milizie București, pentru comise în fața Consulatului S.U.A. mineata zilei respective, mi s-a d avertisment serios iar eu, sub semă ră, „mă oblig să nu mai comit nică tă asemenea fapte”.

Dar ce-am comis? Simplu: aș fi nifestat, împreună cu fiica mea, Al d r a, în vîrstă de 8 ani, în fața C latului S.U.A. Am fi proferat, a m injurii la adresa șefului statului am fi cerut imediată lui demisi decarea și condamnarea lui. Am f sultat conducerea supremă a statul am instigat la răsturnarea regim Doar atît! Rid: nu degeaba mă afl Bd. Ana Ipătescu — vasăzică, am în mea o demnă urmașă a „bulevardu

Refuz, categoric, să semnez. Mi se ne însă că există martori și declar lor de mîin. Oamenii tocmai treceac acolo, ne-au văzut, s-au scandalizat, sesizat Direcția Contrarevoluție a... treb: cine sînt martorii? Numele lor rog; unde lucrează? adresa de-acă cea a locurilor de muncă? Bineîntel „Nu aveți dreptul să știți toate ac Nu încercați nici după ce plecați d, dacă plecați. Nu veți afla niciodată, deti-mă!” E pentru prima oară cî cred.

Altfel, ofițerii de Milizie s-au corect cu noi. Sînt și ei — se simt sastisiti să tot „preia”, să-si a murdăriile săvîrșite de colegii de l curitate.

Sînt eliberat la ora 10 noaptea.

26 APRILIE. Din nou la Procur Sînt „aminat” pentru 29 ale lunii, flancat de agenții ce nu se mai d de mine, intru într-o cabină telef Sun Consulatul american. Funcții română, care m-a așteptat, zadarn o zi înainte, mă întrebă ce s-a î plat. Îi spun. Stupoare. În conti vorbește cu Vice-consulul american. eași reacție: stupoare!

27 APRILIE. Escortat de *body g mel.*, ajung la Uniunea Scriitoril spun președintelui, ceea ce știa Securitate: că am început greva f si că am fost arestat și reținut împ cu fiica mea.

29 APRILIE. Încă o dată la Pro tură. Mi se cere o declarație scrisă pre cele întîmplate în zilele de 25, 27 Aprilie. Să declar, scris, mi se

Text care deschide volumul poetului
Dorin Tudoran „De bună voie,
autobiografia mea“, apărut în Danemarca

DRAMATICĂ

DORIN TUDORAN

De bună voie
AUTOBIOGRAFIA
MEA

intentionez să fac spre a-mi obține dreptul de a emigra. Fiecare, scriu ce s-a întâmplat în zilele cu cina, refuz, însă, ferm, să dau informații privind intențiile mele. Menționez cum e și firesc — că nici una din acțiunile mele trecute sau viitoare n-au născut și nu vor leza interesele națiunii, poporului român; ceea ce e altceva decât interesele familiei Ceaușescu, pe care mă angajez, în nici un fel — nici scris, nici oral — să le menajez. Furia nu e mică! Se află, săracii!, în ciocan și nicovală. Ciocanul nu e masecadă; nicovala încăpăținată și ea. Sunt amenințat, și mai apăsător, cu detașamentul de puscărie; nu mai plec niciodată, nici la Brăila; nu mai ies om din pușcărie etc. Dar nimeni nu-mi arată legea paragraful care spune: „Grevă foamei constituie o infracțiune penală“. Și doar eu mă interesează!

15 MAI. Comunicat de presă al agenției France Presse. Autoritățile românești din București acceptă, în sfârșit, să recunoască faptul că mă aflu în greva foamei. Dar, comunică el jurnaliștilor din România, sunt în afara pericolului, fiind sub permanent control al medicului Alexandru Xenovici — prieten de familie. Evident, nu cunosc nici un om cu asemenea nume! Și nici un medic nu mi-a pus pragul casei spre a constata starea în care mă aflu.

16 MAI. Spre ziuă, scriu un protest adresat Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor, care se întrunește în această dimineață. „Băieții“ bănesc ceva: tăcânitul mașinii de scris „sopteste“ în căști. Găsesc posibilitatea de-a sparge barajul mixt — Securitate, în civil, Militie, în uniforme! — într-o mașină și nu pot fi împiedicat să intru în curtea Uniunii din Calea Victoriei 115. Colegii pe care-i întâlnesc mi se uită „diferențiat“ la mine. Miramă îi unește, însă! Schimb câteva cuvinte cu prietenii de altădată și de mine, în timp ce doi reprezentanți ai Securității ajung în incintă înaintea mea. Nu mă pot împiedica — deși de-abia mă țin pe picioare! — să-i dau lui Dan Desliu protestul. Desi Președintele Uniunii Scriitorilor avertizează că va întrerupe sesiunea, dacă Dan Desliu va citi „ce are în mână“ — ce scriitor promițător era R. Popescu și ce Mafaldă de doi bani ajuns! — protestul e citit și nici un membru al Consiliului nu se scoală de pe scaun în semn că ar fi auzit ceva desigur, întreruperea sesiunii. Iată ce le comunicam:

„Stimate colegi,
Stimați colegi,

Nu mă adresez Dvs., spre a protesta împotriva afirmației Ambasadei noastre în Bonn, după care în România nu există nici un cetățean — implicit, nici un scriitor — cu numele de Dorin Tudoran. Și nu o fac din simplul motiv că împotriva ridicolului nu se poate protesta.

Nu vă trimit aceste rânduri nici spre a vă împovăra cu date fiind de starea sănătății mele după săptămâni de grevă a foamei, făcută în semn de protest împotriva încălcării dreptului meu legitim la emigrare.

Nu o fac nici spre a protesta împotriva faptului că, în ziua de 25 Aprilie a.c., am fost arestat, împreună cu fiica mea, în vîrstă de opt ani, după ce m-am prezentat cu Buletinul de identitate ofițerului de Militie aflat în ghereta din Stația Consulatului Statelor Unite ale Americii, deși prezența mea acolo, în acea zi și la acea oră, era absolut legală, stabilită fiind telefonic cu funcționara română de la Consulat, funcționară în gradația căreia se află dosarul de imigrare ce mi-a fost deschis în urmă cu un an.

Și nu vă scriu nici măcar pentru a vă informa despre cercetările în care mă aflu la organele de Procuratură, deși faptul că în fața unei asemenea instituții, articolul 11, capitolul 2, pagina 13 din Statutul votat de Dvs., la Conferința națională din 1981 nu pare a avea vreo valoare, v-ar putea interesa, și încă mult... Motivul pentru care mă adresez azi Dvs., este următorul:

La 15 Mai a.c., corespondentul Agenției France Presse a transmis din București în comunicat asupra situației mele, corespondentă întemeiată — cum se menționa — pe informațiile primite din partea autorităților românești. Acestea din urmă acceptă, totuși, existența în Româ-

nia a unui cetățean și scriitor cu numele Dorin Tudoran. Ba, mai mult, recunosc și faptul că el se află în greva foamei la domiciliu. Dar, asigură aceste autorități, nu m-aș afla în nici un pericol, deoarece sint sub supravegherea medicală a lui Alexandru Xenovici — medic și prieten de familie.

Vă iau drept martori ai protestului meu vehement împotriva acestui nou matrapazlic al numitelor autorități. Căci nu cunosc nici o persoană cu numele Alexandru Xenovici, nici medic, nici de altă profesiune și, bineînțeles, nu am un asemenea... prieten. Totodată vă informez că în toate aceste săptămâni, de cînd mă aflu în greva foamei, nici un fel de medic nu mi-a trecut pragul casei în scopul de a lua act de starea sănătății mele.

Că autoritățile în a căror sarcină intră trimiterea unui medic în asemenea cazuri nu și-au făcut datoria, e una. Le privește și grădite de la sine despre faptul în care înțeleg ele să ilustreze mult trimbișatul nostru „umanism socialist“. Altceva este, însă, faptul că aceleași autorități — sau altele! — dau agențiilor de presă, în scopul de a bagateliza ce nu poate fi bagatelizat, de a liniști opinia publică, informații mincinoase. E incalificabil și de netolerat mai ales că nu o fac pentru prima oară în ceea ce privește situația mea.

Este adevărat că mă aflu sub supraveghere, și încă sub una sufocantă. Dar ea nu este una medicală, afară doar de situația în care, fără cunoștința mea, Ministerul Sănătății e condus — de-o vreme — de tovarășul Tudor Postelnicu, iar Departamentul Securității Statului din cadrul Ministerului de Interne îl are în frunte, cumva, pe medicul Victor Ciobanu. Altfel, mă aflu sub stricta supraveghere a organelor de... Securitate.

Fiecare din pașii pe care-i mai pot face în jurul casei mi este însoțit, toți membrii familiei mele sint escortați, convorbirile telefonice — chiar și unele interne — întrerupte, semn al urmăririi permanente; casa și tot ce mișcă în ea — ascultate 24 de ore pe zi; cei ce mai au curajul să mă viziteze — însoțiți pînă la casele lor.

N-am de unde ști, dacă ofițerul căruia i s-a încredințat conducerea acestui veritabil comando se numește, cumva, Alexandru Xenovici și — ca profesiune de bază! — e medic. Oricum, prieten de familie nu-mi este, ci mi se introduce — împreună cu subalternii săi — în familie, în mod samavolnic, prin tehnica de ascultare ce i s-a pus la dispoziție și prin efectele de urmărire de care dispune, efective demne de supravegherea unui Al Capone...

Ca medic nu poate fi decît genial acest ofițer, atîta vreme cît răspunde de starea sănătății mele, fără a avea nevoie de vreun consult al pacientului...

Vă mulțumesc pentru atenție și vă rog să luați notă de acest protest împotriva unei minciuni grosolane, deși nu e nici prima și, mai mult ca sigur, nici ultima din cele „dedicate“ mie de autoritățile românești.

6 Iunie. De câteva zile nu mă mai pot spăla pe dinți — gingiile îmi sînteră abundent, dinții mi se clatină. Tensiunea arterială... Am pierdut aproape 20 de kilograme în aceste 40 de zile de grevă. Ai mei sint la limita neliniștii. Ridic telefonul: e mort! Fac un efort și cobor în stradă. Mă iau în primire „băieții“, dar murele lor sint ceva mai destînse — aparatura sofisticată, ce scoate și șoapta din casa noastră, i-a lămurit. Știu ce voi face. Nu trebuie să fiu împiedicat. Intru în cabină. Formez numărul. Dau chiar de el la telefon și-i comunic lui Gian Marco Venier, corespondentul A.N.S.E.I. la București, că am întrerupt greva foamei. Cînd dau alte date, telefonul moare. Revin. Prind iar linia și adaug ce mai era de spus.

Nimeni nu răsufli ușurat, căci partida nu s-a încheiat!

După amiază mi se trimite o mașină. Mă întîlnesc cu noul ministru adjunct al Culturii. Se arată rațional, decent, politicos. Repetă insistent regretul (persoanal) „de-a se fi ajuns așa departe“. Urmează propunerea: un loc de muncă foarte bun, retragerea cererii de emigrare. Dacă după un an nu sunt mulțumit de cum vor evolua lucrurile în ceea ce mă privește, depun o altă cerere de emigrare și plec imediat. Refuz. Argumentele? Prea multe. Sinteza lor: nu sint imbecil! Știu ce le poate pielea! Bănuiesc că în spatele acestui om extrem de

politic se află altceva și altceva. Au nevoie de timp. Și eu. Am, Dumnezeu-le!, 40 de ani. În loc de coaste port — și sint susținut de! — gratiile unei închisori de-aceiași vîrstă cu mine. E timpul, totuși, să ne despărțim!

8 Iunie. Sună telefonul. O voce politicoasă mă întreabă cum mă simt. E un ofițer de la Serviciul Pașapoarte. Imi transmite invitația Comandantului de-a ne întîlni. Refuz. N-am ce discuta cu un om care...

10 Iunie. Același ofițer de la Pașapoarte. Imi repetă invitația și crede că, în urmă cu două zile, a uitat să-mi spună esențialul: sint invitat de noul Comandant, cel pe care-l întîlnisem eu la 4 Aprilie, colonelul Dorobanțu, a fost destituit. Accept invitația, deși în cazul Securității e greu de acceptat proverbul „Omul sfîntește locul“. Nici măcar un sfînt autentic nu poate sfînti Infernul...

Noul Comandant e prudent. Extrem de politicos. Nu se angajează în promisiuni. Nu e, însă, nici o îndoială că s-a întîmplat ceva mult mai important decît demiterea vechiului Comandant. Rămîne să aștept câteva zile, liniștit, „fără încălcarea legilor statului“, un semn din partea sa.

(Semnul va veni, ce-l drept, repede, adus în biroul noului Comandant de un personaj foarte interesant și nu doar prin funcția imensă pe care o are! În realitate, jucăm, politicoși!, un joc de societate: cei din fața mea știu că în chiar seara celui 10 iunie aflasem: „Ceaușescu a fost obligat să zică Da! Va pleca înimaginabil de repede!“ Așa a și fost).

24 Iulie. Aeroportul Otopeni. Ne tremură totul: miini, voci, picioare. Cîteva rude și cîteva prieteni, ce-au riscat enorm neîntorcîndu-mi (ca atîția alții!) spatele nici o clipă în acest coșmar de ani și ani, sint cu noi.

Femeia care plînge în brațele mele a împlinit 70 de ani. E bolnavă și n-a fost vreodată fericită. E singură. Cu plecarea mea intră într-un timp atroce al gramaticii suferinței. Unul contopînd prezentul, trecutul și viitorul într-o singură secvență: Mai Mult ca Perfectul Singularității!

Plîng, căci e ultima oară cînd o mai văd. Simt. Simte Știe. E mama mea.

Trecem dincolo de ei. Ultimele gesturi, ultimele cuvinte. Și ultima neghiobie: mi se reține o carte — Colecția de cîntece românești alcătuită de Kiriac. Smulg cartea din mina ofițerului și, peste balustrada ce desparte de cîteva clipe viața mea de dinainte și ce a mai rămas, pun cartea în mina mamei mele. E cartea din care ea, sărmană profesoară de muzică — de dexterități, cum se spunea pe vremea școlii mele! — m-a învățat colinde, rugăciuni, marile imnuri ale românilor, romante. E cartea din care s-a născut o bună parte a sufletului meu. Imi jur, printre lacrimi, încă o dată, să nu uit nimic! Să n-o las pe Alexandra să-și piardă limba maternă. Va avea acest abecedar „de suflet și simțiri“!

Ofițerul strigă în continuare. Nu prea înțeleg bine ce. Disting, însă, clar, la un moment dat: „Tovarășu!“

„Domnule!“, îi răspund, „Domnule!“

Amuțește. S-a trezit!

Trecuți de ultimul control, ne prăbușim istoviti pe niște scaune. Fac un efort și mă ridic. Plec, cu fetița, spre toaletă. Imi scot ochelarii, mă spăl pe față cu apa ce sîrsește din robinetul elegant — pentru export! Imi îndrept spatele și privesc în oglindă. Mie — care n-am memorat niciodată o poezie de-a mea! — imi vin în minte (în fața acestui chip descompus de miopie și de apa ce-l scaldă), imi bat pe celulele creierului niște versuri:

„Imi string capul în miini — / printre degetele-mi curg / cîteva foste trăsături ale chipului: / cîteva munți s-au prăbușit / cîteva mări au secat / și toată această hartă răvășită / zvîcnește în palmele mele / ca o cenușă încă fierbinte. / În rest — nimic deosebit. / Cu puțină îndeminare / lăcuită cu finețe, harta asta / mai poate fi luată în seamă / o vreme Eldorado!“

Am vreme să gîndesc doar atît: nu sint aidoma acestui poem al meu — sint ei! Iarși:

„Să ne ridicăm — / n-am sărutat bocancul / talpa lui cu ținte / lat-o depărțîndu-se. / Pînă acum / n-am făcut altceva / decît s-o simțim răvășindu-ne

chipul / acum avem răgazul s-o vedem: / pierzîndu-se-n sus / pare chiar bolta cerească. / De vrem / putem distinge chiar carul mare — / răstîgnită pe bolțile lui / viața noastră încă / pilpiie. / / Îți mingii obrazul / șoptindu-ți: să ne ridicăm“.

Imi mingii obrazul. Mă îndrept de spate. Pentru a doua oară în viață mi-e teamă că am înnebunit. E și ultima?

Nici nu a decolat avionul și văd două lucruri. Primul: sintem flancați de doi agenți ai Securității. Pînă la Viena? Pînă la Roma? Pînă... Apoi — un bărbat blond, înalt, care-mi zimbește: e Peter Miroschnikoff, reporter de televiziune al ARD-ului, fîr Sîdosteuropa“. În spatele lui, operatorul, abia distingîndu-se din pricina imensului aparat de luat vederi. E primul interviu în libertate. Întreb ce facem cu cei doi vecini care ne pîzesc. Zimbete. „E problema noastră!“

După ce mîncăm și iesim din spațiul aerian românesc, în numele comandantului aeronavei cei doi „turisti“ ai domnului Tudor Postelnicu sint invitați să ocupe alte locuri. Li se spune și de ce: un interviu cu... Știu ei bine cu cine! Avionul e perfect silențios spre a se auzi două perechi de fîlci troznind. Numai mînea de agent „secret“ să nu fii! N-au ce face — se mută.

Aeroportul din Viena. Lîngă scara avionului începe interviul propriu-zis. În semn de omagiu pentru poporul meu, cer permisiunea să vorbesc românește. Continuăm interviul în aeroport. Ultima imagine: urcăm pe scara rulantă ce ne duce spre sectorul Tranzit. Îi caut din ochi pe „băieții“ din Domnița Anastasia și, învoluntar, imi îndrept sacul de umăr ce mă apasă strașnic: în el e pusca mea automată. Marca Olivetti; capacitatea „încărcătorului“ — lettera 32. Un fleac pe lîngă otravă, mîngîina de sfîrșit dinții, creioanele de băut peste testicule, mîrturii trucate, scaunul electric din Calea Rahovei, dulapul de băut, șiș, Kalschnikov etc. Totuși. Ei ar da aceste toate minuni în schimbul celor nici 30 de litere ale alfabetului...

„Îi caut din ochi, dar „băieții“ parcă au intrat în pămînt. Disting, în schimb, semnele de bun rămas ale reporterului, ale operatorului, iar prin geamul imens ce ne desparte de pistă îl văd pe comandantul avionului austriac și pe stewardese făcîndu-ne semnul victoriei.

Zimbesc, dar nu fericit. Rid — dar nu e risul meu.

Același 24 Iulie, dimineața.

Nu sint pentru prima oară în acest cîmîtir; sint pentru ultima. O știu foarte bine. E cald. Senin. Crucea curată, chipul tatălui meu — liniștit. Luminările ard și ele înalt, netulburate. În capela nu se află nici un mort. Mormintul Cardinalului e plin de flori.

Îl ascult pe omul de lîngă mine. Și pe el îl văd ultima oară. A trecut demult pragul bătrîneții. Din timp în timp, a apărut în viața mea; uneori cu mare folos — totdeauna cu dragoste. Nu ne-am întîlnit doar spre a aprinde eu ultima luminare la mormintul tatii. Bătrînul de lîngă mine are să-mi spună ceva. Imi spune. E de necrezut!

Dar asta e altă poveste. Nu bănuiesc cîți ani vor trece pînă s-o pot destăinui. Poate atunci nu va mai avea nici o valoare, ori, Dumnezeu știe?, va avea vreuna...

„Ne îndreptăm spre poartă — Ruth, André, Livorno, Jules, Viena, Rudolf...“

„Am scăpat cu viață.“

„Plec.“

„Voi muri nu acasă.“

Îeșim. Mă întorc cu fața spre cîmîtir. Imi fac semnul crucii și-mi spun în gînd:

„Odihnește-te în pace!“

„Doamne, iartă-mă!“

„Doamne, iartă-te!“

De-abia trîntită ușa mașinii ce ne poartă, verific în oglindă: sint în spate. Nu se ascund. Nu se rusinează. Sint la slujbă. Își cîștigă pîinea.

Doamne, iartă-te!...

Hartford, noiembrie 1985

Săptămîna viitoare:
REINTILNIRE CU
DORIN TUDORAN
într-un dialog
cu Octavian Paler

Vitrina cu păsări împăiate

— Fragmente dintr-un roman topit —

● Tensiunile dintre mine și cenzură, reinviată în dublă ipostază — direcția literaturii și sinteze — culminează în anul 1986 când mi se topește în B.T. romanul Vitrina cu păsări împăiate. Să fi fost de vină chiar titlul cărții care trimitea pe unii cu gândul la tribuna oficială a mumiilor defunctului dictator — sobor de marionete înconjurând sinistrul patriarh (în sensul lui Márquez), tronind alături de consoarta sa în iarna noastră cea mai aspră? Comunitatea împietrită, având ca lege „să nu se schimbe nimic”, rușinându-se treptat, fizic și spiritual, nu putea rămâne nici ea o utopie sau o ucronie pentru cenzorul cel mai puțin vigilant.

În prima fază a demersurilor mele am recurs la audiențe pe la toate nivelele, de la editură până la comitetul central. Peste tot am primit promisiuni, amindări, motivații absurde, una mai surprinzătoare decât alta. Angelicul și atât de afabilul Mihai Dulea era chiar surprins (!) de un asemenea zvon (deși făcea și el parte din grupul ce ordonase topirea) și garanția apariției necondiționată a cărții.

A doua fază o reprezintă memoriile, din nou, la toate nivelele, ca nu cumva să fie ignorat vreun demnitar. Un

răspuns în scris (singurul!) de-a dreptul aberant, am primit după mai multe luni, de la Radu Constantinescu, director în Direcția literaturii din C.C.E.S.: „Ca urmare a scrisorilor (s.n.) pe care le-ați adresat conducerii Sectorului de propagandă și presă a C.C. al P.C.R. și conducerii C.C.E.S., direcția de specialitate din Consiliul Culturii a reluat în lectură romanul dvs. „Vitrina cu păsări împăiate”, predat editurii „Cartea Românească”. Concluziile lecturii sunt cele ce v-am fost comunicate și verbal: în vederea publicării romanului „Vitrina cu păsări împăiate” este necesar să colaborați cu editura pentru rezolvarea tuturor observațiilor formulate”.

Editura care transmisese cartea la tipar nu mai avea de multă vreme „observații”, în schimb, apare acum prompt, fără dorința redactorului de carte, un referat semnat de Ion Hobana (!), recomandând respingerea totală a cărții, deși referatul lui Laurențiu Ulici, prezent la dosarul romanului, susținea o părere contrară. Se înțelege că avizul criticilor specialiști nu mai conta în acele vremuri.

Strategia tainicelor organe (reunite!) n-avea să mă intimideze deși presiunile de tot felul se înmulțeau,

căutând forme uimitoare. Spre dezamăgirea celor care se ocupau special de mine, am propus defunctului Consiliu al Culturii un proces literar, așa cum s-au mai practicat și în alte vremuri întunecate, dar cererea nu mi-a fost admisă, cu toate că nu-mi angajam nici un apărător. Cartea era singura fișă la dosarul lor. Ajuns în clădirea C.C.-ului aveam să-mi dau seama că cenzura nu mai avea o „față” umană și nici o identitate civilă, fiindcă se transformase într-o forță misterioasă, anonimă, mai sus de nivelul unui secretar al C.C.-ului, cum era Petre Enache care îmi promisese ajutorul său. Nu mai depindea nici măcar de el...

Am relatat doar o mică parte din istoria unei cărți topite cu sentimentul că depun noi mărturii întru identificarea epocii de aur (!). Vom reveni oare acum la fireasca (și foarte îndepărtată tradiție antebelică) relație directă și personală dintre autor și editor, la viața normală a literaturii, în care să nu existe astfel de aberații? Ca autor al unei cărți topite, sînt în situația de a o verifica acum. Sper să mi se dea posibilitatea.

MARIUS TUPAN

AJUNSE acolo cam după vreun ceas. Nu-i fusese deloc greu să găsească adresa, fiindcă o vitrină uriașă, singura de altfel de pe toată strada, era luminată puternic, iar în spațiul ei se găseau expuse în jur de cincizeci de păsări împăiate, de mărimi și specii diferite. Anatol rămase o vreme încurcat. Trecuse de multe ori pe-acolo dar nu observase niciodată magazinul cu pricina, și se întrebă cînd fusese amenajat și căruia scop servea.

Simți o mină pe umăr. Întoarse încet capul și-l văzu pe Gelu Ropotică. Ca într-un joc conspirativ, acesta îl făcu un semn discret. O luă înainte și intră într-un gang ce se adinea chiar de la colțul vitrinei cu păsări împăiate, apăsă pe un buton și așteptă. Se deschise, în sfîrșit, o ușă ce imita zidul de cărămidă și, luîndu-l pe Anatol de braț, profesorul pătrunse împreună cu el într-un coridor îngust, întortocheat. La număr zece pași, o altă ușă, dotată probabil cu celulă fotoelectrică, le eliberă drumul și puțin mai departe, traversînd un nou coridor, dădură de o încăpere, spațioasă, scăldată în lumină. Îi aștepta o masă enormă, stil florentin, străjuită de scaune înalte, pluşate, dar Ropotică nu se opri aici și nici în următoarele trei camere, de mai mici dimensiuni. Preferă una rotundă din care se deschideau, la distanțe egale, uși scunde și capitonete, lăsînd să se vadă îndărătul lor pupitre de comandă, casetofoane, magnetofoane, benzi aruncate, casete și hîrtie de scris. Ropotică îi arătă lui Anatol un scaunel, luminat în plin de o lampă de birou. În vreme ce misteriosul profesor crăpă o altă ușă și rămase în spatele ei preț de cîteva minute, oaspetele zări rafturile înșerate de fișe de mărimea unui dosar, o casă de bani și-un grilaj de fier. Ropotică reveni din cercetare cu o mină preocupată.

— N-ai să-mi spui că pînă și pe tine au ajuns să te sperie microfoanele? rise Anatol, tot mai contrariat de subsolul în care intrase.

— Dimpotrivă, surise amar Profesorul. Plăcerea mea este să le imblînzesc. În meseria noastră, cu cit sînt mai multe și mai uzate, cu atîta ne stînjnesc și se stînjnesc.

— Ce să înțeleg, că preferi înregistrări mai puține?

— Nici vorbă, mai clare. Fonoteca trebuie să păstreze doar anumite discuții, îi explică el, fiindcă s-ar putea ca într-o bună zi benzile astea să nu mai fie înregistrate doar de formă, ci să dea informațiile acolo unde este nevoie. Aici, în mormintă în rafturi, sînt niște piese moarte, niște fosile ce-și vor pierde valoarea odată cu trecerea timpului. E adevărat că unele cărți ale voastre au nevoie de asemenea documente care, peste cincizeci, șaiszeci de ani, vor încerca să repare istoria, dar mie mi se pare că este nevoie de ele acum, să corecteze ce este de corectat, fiindcă numai așa poate sporii prestigiul Amiralului. Orice cîrmuitor luminat încurajează cîrtea nu pentru a-i prinde pe nemulțumiți și a-i pe-

depsi, ci numai pentru a ști cine-și exercită puterea.

Anatol primea abia acum un răspuns la întrebările pe care și le pusese afară, în stradă, ajuns la numărul treizeci și trei. Sinceritatea Profesorului, dacă era cu adevărat vorba de sinceritate, venită brutal, îl puneă din nou pe gînduri. De asta-l chemase aici, să-l arate cuibul puterii? Cu ce scop? Să-l impresioneze, să-l intimideze? Să-l oblige să nu scoată o vorbă despre cele aflate în Fundătură?

— Ce contează că vor fi doi, că vor fi cincizeci de ani? Oricînd adevărul e binevenit.

— Eu am nevoie de adevăruri la zi, îl contrazise Ropotică, corecțiile de peste decenii mă lasă rece. Cum or să aflu oamenii de atunci care a fost viața noastră interioară dacă scribăla că tine și ca alții n-au acces decît la antichități? Pot ei să-și dea seama de culisele unde se trag sforile vieții noastre? Pot să bănuiască ce zbatere a fost în fiecare din noi?

Nici nu-i greu să cercetezi un suflet ca al tău, reflectă oarecum indispus Anatol. E destul să și se cunoască devisa „Lînge în sus și sculpă în jos”, ca să și se pătrundă caracterul. Ai vrut să supraviețuiești cu orice preț, chiar dacă ai dospit în ticăloși și violența ți-a fost regulă de conduită. Se poate spune că ai avut o viață interioară? Te supraestimezi, domnule, Vitrina, dacă este creația ta, te înfățișează cum nu se poate mai bine. Te-ai rotit pe suportul de fier ca una din acele păsări, așa cum ți-a cerut mecanismul, să rămii teafăr.

Rovina era tot mai intrigat de invitația Profesorului, idee care, pare-se, se născuse atunci cînd Plocon lovise în orgoliul lui.

— Nu-mi este deloc clar, ce vrei de la mine? De ce m-ai chemat acum și aici?

Împrumutînd masca unui Preot în amvon Profesorul nazaliză:

— Și de ce nu în casa-muzeu? Și de ce nu la suprafața pămîntului? Și de ce nu cu martori? Ei bine, reveni la tonul lui obișnuit, pentru că m-am săturat de ruine, dărîmături, șobolani, cucuvele, porumbel, dascăli și căzături de tot felul. Sculele astea moderne mă leagă de o epocă mai vie, îmi dau sentimentul că va veni o zi cînd firele lor nu vor mai avea nevoie de serviciile noastre. Or, în încăperea ta timpul și spațiul mă sperie. E o lînistă de mormînt acolo, care începe să se astearnă și-n alte părți ale lumii, nu numai în Cetatea de Aur. Oamenii în amurgul carierei mă deprimă, mă înnebunesc. La fel, înșii fără nici un rost, rădăciții, ratații, orbecăitorii, palidele umbre.

— Care sînt aceia?

Profesorul îi enumeră fără să stea pe gînduri.

— Plocon, Milutina, Rugină, Deicanu, Rovina...

— Eu! tresări Anatol.

— Exact, chiar și tu, Anatol Rovina! În contact cu tine putregaiul de-aici n-a

dobîndit strălucire, dimpotrivă, s-a fîgăduit în întregime întunericului.

DIN rău în mai rău. Ajunsese omul la convingerea că venise vremea să-i spună cine era. Cu ce scop? Încă nu știa. Parcă bănuia, dar se temea să ducă gîndul pînă la capăt. Profesorul se simțea la strîmtoare. Părăsînd, fusese părăsit de toată lumea. Urînd, nu-l mai putea iubi nimeni. Asta trebuia să fie la mijloc. Ori, poate, altceva: o presimțire stranie.

— M-am obișnuit cu amabilitățile tale, biiguu Anatol. Asta e tot?

— Numai începutul.

— Începutul cui?

— Începutul benzilor noastre.

— Te ascult.

— Eu, unul, lavi Profesorul cu degetul în masă, de parcă atrăgea atenția cuiva că înregistrarea putea să înceapă, mă consider ticălosul perfect, că nu pot fi trecut decît în tabăra ingerilor: ăia căzuți. Am întocmit fișe, am împărțit oamenii pe grupe — potențiali trădători, potențiali revoltați, potențiali vinovați — i-am tras de limbă, le-am stimulat imaginația, le-am înfînat curse, le-am jucat farse. Te rog să mă crezi, sînt stors, nu mai au ce-mi spune.

— A, am înțeles. Ai nevoie de ajutorul meu.

Ropotică se ridică în picioare și se plimbă prin încăpere cu miinile la spate.

— Ce idee! pufni el amuzat. Să am nevoie de ajutorul tău! Tocmai eu, care am ținut în friu Cetatea de Aur, eu, care-am făcut lumea mai haotică decît înainte de a fi creată, eu, care rînduiesc pomenile în casele lînistite și adîncesc discordia dintre Amiral și Călauză, eu, care am trasat cîteva căderi și-am împotmolit mai mulți nepriecopșiți! Tocmai eu să am nevoie de ajutorul tău? Te răsfieți, domnule!

Ceva mai domolit, își reluă locul pe scaun și-și sprijini bărbia în pumnii.

— Cum s-a sfîrșit neînțelegerea ta cu Leopold Mătrează? întrebă printre dinți.

— Fiindcă Anatol nu se grăbi să dea un răspuns. Profesorul trecu la atac.

— Ai bănuț vreodată că prezența ta aici va tulbura apele Cetății de Aur? Abia acum Anatol auzea fișitului benzilor pe role. Prin urmare, era, totuși, un interogatoriu. Profesorul lovea într-o parte, ca ecoul să răspundă în alta. Și, din cite înțelegea, aici voise să ajungă.

— Poate de aceea am și venit, îl luă în riș Anatol. Nu-mi spuneai tu că sînt o iscoadă?

— O iscoadă nepricepută. Știai că de la un nivel în sus nu mai poți compromite pe nimeni, oricîte metehne i-ai găsi? Dosarele lor se clasează repede și păgubas rămîne cel care n-a avut astîmpăr. Știi tu cîte cazuri am găsit eu și le-am ocolit la timp? Nu dau buzna și nu calc în străchini, cum ai făcut tu. Îmi cunosc limitele...

Da, gîndi Anatol, vezi, asta e diferența dintre noi. Tu impui realității o schemă și o mutilezi ca să încapă în ea. După

ține chiar și omul cel mai dezinteresat de politică trebuie să intre într-una din categoriile — oare cum spuneai? — potențial trădător, potențial revoltat, potențial vinovat etc. Voi, profesorii de conduită civică, împăiați realitatea, în vreme ce creatorul o sporește. Lumea unei cărți e mult mai mult decît ceea ce a inspirat-o. Nu te ajută să știi, ci să înțelegi, nu să pedepsești, ci să umanizezi. Este exclusivist doar într-un sens: se adresează spiritului, iar nu benzilor de magnetofon.

Nu avea rost să încerce a-i explica. Nu mai înainte de a-i afla intențiile, în orice caz.

— Ai vreun act de acuzare împotriva mea?

— Asta așteptai acum? Am atîtea, dar nu-i nevoie decît de foarte puține ca să-ți demonstrez cine ești. Că scrii cărți roz-bombon și exalți sentimentele unor oameni pe care nu-i cunoști îndeajuns, nu-i cel mai rău lucru de pe pămînt. Cîți n-o fac și obțin chiar mai multe avantaje decît tine. Că te crezi una dintre conștiințele acestor vremuri și sperii să lași o mărturie exactă despre lumea cunoscută, cînd, de fapt, vezi numai spuma evenimentelor, iar nu-i nici un necaz, așa s-a făcut de cînd a apărut literatura și așa va rămîne. Dacă aveți impresia că orice e demn de scris, iar nu pricinuiți vreun rău.

— Totuși, unde vrei să ajungi?

— Exact, unde vreau să ajung? Îți închipui, domnule Rovina, că pînă și-n meseria mea se face o selecție? Bănuiești că eu știu unde să mă opresc?

— Mă interesează atît de puțin că nici măcar nu merită să discutăm asta.

— Ar trebui să te intereseze. N-ar fi numai spre binele tău ori al meu personal, ci spre binele scrisului.

— Ești din ce în ce mai modest.

— Mai sincer. Știi tu cîte mizerii colcăie în Cetatea de Aur, cîte lingusitori nu dorm nopți la rînd ca să caute cuvintele cu care și-ar îndupleca șofii? Cîte bătaii au loc și cîte neajunsuri îi înnebunesc pe oameni? Știi ce cuiburi de tirfe s-au format și cîte indivizi se strecoară în ele? Bănuiești cîte furtașaguri au loc zilnic și ce metode se mai inventează pentru ca hoții să stea în libertate? Pe măsură ce sporesc leacurile, se înmulțesc și microbii. Ruată o vreme, balanta se reechilibrează iarăși, rechemînd lupta. Trec toate astea în cărțile voastre? Sînt în ele măcar jumătate din crudele adevăruri cîte există în spațiile atîtor aclamații fardate, adevăruri numai de noi cunoscute?

A NATOL surise superior. În afara faptului că profesorul încerca să-l atragă către un ract, îi dezvăluia, cum o mai făcuse și cu altă ocazie, numai situații întunecate.

— Cartea mai are în ea și-o parte de cer.

Ropotică pufni ironic.

— Te și vedeam înveșmîntat în rochia galbenă a ingerului. Numai bun să slăvești culoarea emblematică a Cetății de Aur!

Anatol se posomorî.

— Locul creatorului e la mijloc. Se pare, însă, că eu mi l-am cam părăsit: m-ai tras tu în adînc.

— Atunci poți să-mi spui, țuguile buzele Ropotică, cine ugiuește în cer pentru geamătul meu întunecat din adînc?

— Păi, să zicem, Plocon, sugeră Anatol cu un zîmbet din care nu-ți puteai da seama dacă glumește ori vorbește serios.

Judecînd după voce, căci chipul îi era ascuns în întuneric, pe Profesor îl îndispușese remarca lui.

— Feriețiți cel săraci cu duhul! Cădereă ta în adînc mă interesează însă. Spune-mi că pricina sînt eu. Cum te simți acolo?

— Ca într-o închisoare.

— Crezi tu că închisoarea e cel mai înfrîntor loc de pe pămîntul ăsta răbdător? Mă tem că nu. În închisoare, de bine, de rău, te și dă o bucată de pine, o lingură de ciorbă, trîndăvești, meditezi, și cel mai grozav, ai o speranță. Sau mai multe. Că într-o zi vei ieși la lumină, că-ți vei întemeia un cîmin etc. Ce te faci înăcînd închisoarea se află în tine? Cînd știi că nu mai ai nici o speranță, cînd presimți că și s-au năruit toate idealurile?

Sărmanul, se înduioșă Anatol, e prizonierul unei veșnice obsesii. Și înțelegea mai bine ca altădată ura împotriva zîlțarilor.

— Dacă aș fi știut de la început de ce mă chemi, aș fi refuzat fără să clipeșc.

— Ai impresia că acum știi?

— Mă pot lăuda și eu cu meseria mea: pătrund mai ușor decît alții în sufletele celor căzuți. Nu-i nevoie de-o selecție, cum spui tu, oamenii prăbușiți seamănă teribil între ei.

— Pătrunzi! șuieră Profesorul iritat. Ce pătrunzi, cașcavalul vorbelor betegite? Șuvoiul de rugăciuni? Crezi că ești mai avansat decît Mătrează și acolitii săi? Numai succese, petreceri, fericire, mici neajunsuri și calde remușcări! Ce personaje memorabile lăsați în urma voastră? Cîită viață adevărată le-ați dăruit? Domnule, își strînge maxilarele Profesorul, personajele voastre sînt niște păsări moarte, cărțile voastre sînt niște vitrine cu păsări împăiate.

— După chipul și asemănarea voastră! interveni Anatol, uluit totuși de coincidența dintre acuzația Profesorului și propria lui imagine despre acesta.

Gelu Ropotică avu o tresărire, dar nu se lăsă.

— Uneori nici măcar atît, continuă înversunat, ci niște gheare, niște arioli, niște ciocuri. Iar înăuntru, numai iarbă uscată.

— Minunat, se întinse Anatol peste bi-

rou și-l bătu în coșul pieptului. Într-adevăr, sună goul în tine...

— Ce știi tu despre oameni? Il înlătură agasat. Al cumva impresia că le-ai pătruns adîncurile?

— Nu pot să le pătrund ce nu au...
— Viața fiecăruia e o minune doar pentru el, rosti sentențios Profesorul, și un desert pentru toți ceilalți. Singele, cit mai poate fi pompat de voi, e rece, zborul e fals. Nu mai puteți impresiona pe nimeni. Arta a murit!

— Viața a murit! Il îngînă Anatol.
— Viața există. Viața Cetății de Aur te-a momit și pe tine, de-ai rămas atîta aici, dar îi poți pătrunde intimitatea? Mă indoiesc. Biruind unele prejudecăți și încropind cite o imagine mișcată despre lume, crezi că-i și dai un sens? Vă înșelați. Personajele voastre sînt niște fan-toșe, n-au chip și suflet reale, sînt păsări ameteite, aplecate spre moarte înainte de a zbura. Mai degrabă niște păsări truate, modificate, deturnate de la chipul real.

— Mai bine zis, mormăi Rovina, de la imaginea pe care o societate dorește cu tot dinadinsul să și-o impună despre sine la un moment dat.

Continuă apoi cu vehemență:
— Tu nu înțelegi, literatura nu-i o imagine fidelă pe rețină, e întotdeauna un drum dincolo de zidul acelei imagini narcisiste de care vorbeam. Dacă ar fi așa, noi creatorii am fi inutili. Există o adîlmecare a duhului ascuns al realității. Și iarăși nu înțelegi că aceasta nu înseamnă din partea scriitorului un efort conștient, acest duh ascuns răzbate în noi prin ceea ce un filosof numea matrice inconștientă. Nu trebuie să mă învinuiești pentru ceea ce scriu, acești senzori necunoscuți acționează fără voia mea. Cum îți explici că tot ce-a fost aberrant ori dimpotrivă, progresiv în istorie, timpul nu a îngropat, ci astăzi cunoaștem, nu din istoriografie, care reflectă adesea o ideologie părtinitoare, ci, mai ales, din literatură. Nu a fost vreodată foc în istorie care să nu scoată fum în mărturisirea îndelungatei descendențe a scribului egiptean. Ai observat privirea lui dreaptă și independentă tocmai atunci cînd faraonul era mai sigur că nu scrie decît ce-i dictează?

PROFESORUL îl urmărise din ce în ce mai încordat. Ucenicul îl surprindea de la o zi la alta și-acum părea să-l fi depășit cu mult. Cu toate astea, reveni cu încăpăținare la figura lui de stil:

— Înăluntrul păsărilor voastre e lărbă uscată, rumeguș: carnea e putredă, pielea-l de hirtie. Sînt moarte, moarte, moarte!...

Spusese cu atîta patimă cuvintele astea că Anatol crezu că omul trăise cei treizeci și ceva de ani numai ca să ajungă într-o zi să afirme acest adevăr și-apoi să facă viața cu el ce dorește. Dar se părea că nu-și terminase diatriba. Făcuse o pauză doar pentru a se concentra la ce-avea să spună.

— Adevărata viață — continuă, ceva mai potolît — e la noi în dosare, în beciurile astea, în sutele de beciuri care minează pămîntul. De-aici pîndesc înălțările și căderile, aici sălășluiește tihna ori amenință moartea. Recunosc că, deocamdată, personajele noastre sînt pline de praf, neorînduite, sumbre, revoltate, dar, crede-mă, mult mai întregi decît ale voastre. Un singur suflu, omenesc nu divin, aruncat peste ele ar răsturna toate păreriile despre marile cărți care au înfruntat veacurile. În aceste beciuri se

găsesc izvoarele capodoperelor. Te încumeti să le exploatezi?

Îi propuse, în sfîrșit, pactul. Oare, tot nu înțelegea că o carte nu-i doar iad și că are nevoie de inocența creației, nu numai de vinătoare și încrîncenare, dar în aceeași măsură de bucurie și extaz? Moarte cu adevărat erau acele dosare, ba nu, ceva mult mai rău, ele însemnaseră cîndva ochiul morții altora, lațul spinzurătorii ori glonțul care încălzise țeava. Tocmai de o viziune ucigașă trebuie să se ferească scriitorul.

— Să le exploatezi? întrebă Anatol. La ce mi-ar folosi, cînd numai imaginindu-mi-le mă cutremur!

— Oare arta nu-i făcută să-l cutremure pe cititor? Să-l dezvăluie adevărata viață, care curge în spatele acestor gâlbejite farduri din Cetatea de Aur? Ca să scrii o nuveluță ori un roman al nevoie de cunoașterea oamenilor și de puțină imaginație. Crede-mă că n-ai să afli niciodată ce zace în capul lor dacă nu consulți fișele de-aici. Rolul imaginației de seră a cam trecut. Acum se cere o documentare pe viu, mai ales o cunoaștere a clipelor de derută, cînd freamătul vieții atinge intensitatea maximă. Instrumentele noastre semnalează toate mișcările din conștiință, survenite de la o zi la alta. Asta înseamnă, domnule, adevărata bătaie pentru adevăr.

Anatol se scutură descumpănit.
— Dar nu și pentru artă. Nu-i suficient să te informezi și să cunoști. Trebuie să crezi imaginea geamănă a acestei lumi, fiindcă altfel rămii prizonierul ei, cum s-a întimplat cu tine.

Tu trăiești sub cătușe. Professore, ești orb, ți-ai pierdut total libertatea. Crizele tale cu zlătarii de-aici pornesc. Află că singura care-ți dă libertatea e creația veritabilă. Ea te eliberează de prejudecăți și spaime, ea îți deschide toate portile. Într-un cuvînt, puterea ta de mișcare este nelimitată.

Îmi vorbești cu atîta patimă de viața ce zace în fișele tale. S-ar putea să fie în ele adevăruri care să ne cutremure, dar crezi că sînt suficiente ca să ne tulbure? Tu auzi, imprimi și raportezi, asta-i rolul tău, pe cînd eu observ și tîlmăcesc. Tu cucerești inelul puterii, eu vedenia. Dau un trup hîmerelor ce vă bîntuie subconștientul. Îți mai amintești de jocul de la Fermă?

Ai și tu dreptate în felul tău. Vitrina poate fi o metaforă a Cărții, așa cum își poartă figuranții în afara fluxului biologic, în atemporalitate. Dar nu pentru a ascunde adevărul, așa cum ți-ai mascat tu birlogul, ci, dimpotrivă, pentru a-l descoperi sub straturile de fard. Sîntem și unul și altul niște păsări de noapte, domnule Ropotică, și vinăm chipul de sub masca zilei. Ce e dincolo de circ ori de vacarmul Urlătoarei. Doar că tu îi refaci imaginea pe un calculator, în vreme ce eu îl creez încă o dată, cu deplina libertate a celui care a creat la începuturi.

— Printre puținii dictatori reali de pe acest pămînt Christos a fost unul dintre cei mai temuți și mai întreprinzători.

— Dictator! exclamă Anatol, de-a dreptul uluit.

— Ba mult mai mult, continuă netulburat Ropotică: un tiran. Cu venirea lui s-a instaurat tirania, organizată mai tirziu prin biserici. Primii care-i vestesc tirania sînt magii înșiși. Ei i se închină și-i aduc daruri: aur ca unui împărat, tîmnie ca unui Dumnezeu și smîrnă ca unui muritor sortit chinului și durerii. Normal, are anumite însușiri superioare

celorlalți. E ghicitor — aminteste-ți de femeia găsită la fîntînă, căreia îi prezice soarta — cunoaște multe leacuri, de se crucesc și tîmăduitorii de azi pînă unde a putut ajunge cu mintea lui atît de neobișnuită, vindecă numai din priviri dar și cu ajutorul degetelor, participă la niște împlîriri extraordinare care-l pun, firește, doar pe el într-o lumină favorabilă în fața multimilor. „Nu am venit să chem la pocăință pe cei dreapți, ci pe cei păcătoși”, sublinie Ropotică, și Anatol înțelege doar în parte unde bătea. Bolnavi și păcătoși sîntem cu toții, schimbă brusc înțelesurile, fiecare din noi poate ajunge un tiran dacă i se dă prilejul. Ce-aș vrea să spun, de fapt? În subconștientul nostru există un resort care în funcție de situație, ne poate accentua obsesiile. Cită smerenie, atîta trufie! În prima parte a vieții lui, pasiunile lui Christos sînt omenesti. Dacă faci un efort de gîndire, realizezi că ele nu amintesc de ceva sfînt. Sfidează sărbătorile, îdeamnă la dragoste, atrage atenția asupra suveranității sale absolute, rostind celebra formulă: „Cine nu-l cu mine, acela-i împotriva mea”.

Anatol încearcă să pună capăt rătălmăcirilor lui Ropotică.

— Îndoindu-se de puterea lui miraculoasă de a vindeca, fariseii îl învinuiau de complicitate cu Satan, îl contrazise nesensizînd cursa care i se întînse. Or, el spunea lîmpede: dacă Satan alungă pe Satan, atunci el s-a dezbînat în sine. Împărăția lui nu va mai putea să dureze. Dacă eu izgonesc dracii cu Duhul lui Dumnezeu, atunci a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu. Poate oare cineva să intre în casa unui puternic și să-i răpească lucrurile pînă ce nu-l va lega mai întîi?

— Ai intrat în pielea apostolilor: vorbești în pilde. Înceamnă că începem să ne înțelegem. Te rog, urmărește-mă cu atenție, fiindcă mă voi ține strict de text, fără a înflori și a adăuga ceva. Singura mea libertate e aceea a interpretării, a tîlmăcirii, cum ai zice tu. Vorbește apostolul: „De aceea vă spun: orice păcat și orice vorbă de batjocură se va ierta oamenilor, dar batjocura împotriva Duhului Sfînt nu se va ierta”. Mai departe: „Nu i se va ierta nici în veacul de-acum, nici în cel viitor”. Cum adică, ești bunătatea pămîntului și arunci astfel de amenințări? Crede și nu cerceta, credința oarbă să fie aceea care să-i călăuzească pe oameni. De ce? „Pentru că aceasta e lucrul lui Dumnezeu ca să credeți în cel trimis de El”. Ce mai cere? Să i se păzească poruncile și învățăturile, izbînzile și supunerile. Propovăduiește viața veșnică, arată comoara din cer, dar noi toți am dori s-o găsim mai ales pe pămînt.

Pentru că Anatol voia să spună din nou ceva, îl opri cu un gest.

— Nu mă acuza de deformări, ți-am precizat doar că textul e sfînt pentru mine. El mă luminează în ceea ce-ți spun. Așa cum a inspirat atîția artiști de geniu. Ți-amîntesc, probabil, celebrul tablou al lui Tizian. Mintuitoorul refuză darul fariseului, un ban, zicînd: „Dă-i Cezarului ce e al Cezarului!” Te-ai întrebă vreodată de ce?

— Fiindcă ignora ispită, bogăția pămîntescă, și iubea comorile cerului.

— Nu m-așteptam să găsești alt temel. Adevărul e că pe ban nu era imprimat chipul lui Christos, ci al Cezarului.

ROPOTICĂ tăcu și Anatol se forță să descopere legătura dintre parabola Profesorului și viața din orașul lor. Nu o găsea încă, implictic ca musca în pinza păianjenului, în vreme ce gingania saliva pofticioasă în apropiere.

— Tu ai distrus pacea Cetății de Aur! îl învinui fără rezerve Profesorul, făcînd o asociație curioasă între el și Mintuitoorul care a tulburat pentru milenii mulțimile credule. Împins de o curiozitate bolnăvicioasă, ai urcat la mănăstire și m-ai obligat să te urmez. Am ajuns unde simțeam că-mi este interzis. S-ar putea ca tu însuși să te căiești de răul ce l-ai abătut asupra noastră. Oricum, atunci nu vei mai putea ajuta cu nimic. Nu te-ai mulțumit cu puțin. Voiai să pătrunzi orice taină, deși pentru romanul tău îți ajungeau vinătoriile, chermezele, sărbătorile și toate celelalte pe care le-ai aflat. Despre ele ai fi reușit să scrii o carte meritorie.

Văzîndu-l din nou iritat, Anatol o dădu larăși pe glumă:

— Asta-l defectul meu: nu rîvnesc doar la cărți meritorii!

— Lipsa de măsură vă pierde pe voi aștia, creatorii setoși de adevăr. Credeați că dacă vei locui într-o casă-muzeu, vei sta cu un picior aici și cu altul în trecut. Nu se mai poate așa. „Cine nu-i cu mine e împotriva mea!”, iată cit de actuală este previziunea Mintuitoorului, de care trebuie să ții și tu seama. Cale de mijloc nu mai există. Pe alte meridiane, cineva a zis altfel: „Cine nu-i împotriva noastră e cu noi”. Mă tem că acest șiretlic nu-i va fi de prea mare folos într-o lume atît de clar împărțită în clanuri. La noi, oricum, nu-i valabil. De se va prăbuși Cetatea de Aur, trebuie să te simți vinovat. Toți se vor suspecta. O sabie nevăzută atîrnă deasupra noastră. Cine spune că-i fericit sub ea ori este un ipocrit ori un timpit sadea. Retrage-te la timp, Mintuitoarele, că numai așa vei lăsa în urmă o diră luminoasă.

Începea să înțeleagă. Ropotică fusese pus, probabil, să-i atragă atenția într-un mod mai explicit decît odgoanele de la poartă sau semnul morții desenat pe asfalt. În vocea Profesorului ghicise o oarecare oboseală, venită pesemne din faptul că-si juca rolul fără prea multă convingere.

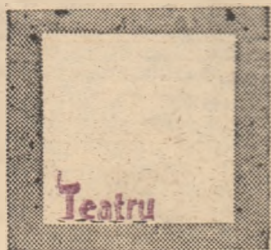
— Dar, Gelule, încercă Anatol să spargă gheata dintre ei, știi foarte bine că nimeni și nimic nu poate fi acuzaiul realității, al înălțărilor și prăbușirilor pe care le cuprinde. Scriitorul poate fi doar cronicar, dacă e mediocr, ori profet — aici sînt de acord cu comparația ta cu Mintuitoorul — cînd are înzestrări excepționale. Dar dacă ți-l neapărat să găsești un țap ispășitor... Nu ești însă original, să știi.

Profesorul păstra aceeași atitudine glacială, azvîrlîndu-i ultimele cuvinte ale acelei nopți:

— Convorbirea noastră s-a terminat.

Desene de FLORIN PUCA

Tineri regizori și actori la lucru

Post-pirandellism

(HENRIC IV la Nottara)

HENRIC IV a fost împăratul Germaniei (1056—1106). S-a înscut de tânăr cu sora cneazului Kievului, Vladimir Monomahul — o căsnicie nefericită. A avut de făcut față unor mari războaie țărănești în Saxonia, apoi unor revolte nobiliare. A intrat în conflict cu papa Grigore VII pe care l-a destituit, acela hotărând, în compensație, să-l excomunică. A rămas în istorie și prin celebrul drum făcut la Canossa, unde, îmbrăcat ca cerșetor și desculț în zăpadă, a cerut iertare timp de trei zile și trei nopți înaltului prelat — obținând-o. Dar trădat de fiii săi, detronat, a murit în singurătate, de inimă rea. Acest personaj l-a imprumutat din istorie Luigi Pirandello pentru dedublarea în demnitate și apoi în luciditate a eroului său, un tânăr ce și-a pierdut mințile într-un accident și căruia i s-a organizat cadrul istoric amintit pentru a-și putea trăi în voie halucinația. Alegerea e, firește, deliberată, similitudini de biografie chinată, de erori proprii, de felonii ale apropiatilor și sfârșit trist, atestând-o. Dramaturgul a conceput însă, în acest joc contradictoriu de oglinzi paralele, o tulburătoare dramă, a unei vieți irosite în minciună convențională, existență măcinată de disperare și vindicatie. Conform cu principiile sale filosofice și estetice, Pirandello a imaginat un drum de dublu sens, de la mistificare la realitate și invers. Protagonistul a ieșit din contingent, refuzând compromisuri morale, detestând meschinăria, repudiind iluziile false. O clipă i s-a ivit posibila sustragere din teatru amar al autoîncaierii și perceperea întâmplării ca o comedie. Dar lepădarea măștilor a adus la lumină chipuri hidoase. Rememorările au devenit tot atât de dureroase ca și prezentul. Gluma a căpătat o întorsătură macabră. Soluția aleasă de Henric II condamnă definitiv la claustrare; el hotărăște să încremenească pentru totdeauna în istorie ca o giză surprinsă în chihlimbarul fierbinte. Prin justificarea morală a deciziei, eroul (din 1922 — când s-a scris piesa) capătă ceva din grandezza imperatorului de la care a imprumutat ființa.

Eroul scenic, din 1989, realizat scintilelor de Adrian Pintea, adaugă la amăgitoare schimbări ale adevărului și minciunii, un element nou, acela al terorii. Dominic Dembinschi a dorit să scoată drama din chenarul ei psihologic și s-o proiecteze într-o ambianță social-istorică sumbră, în clar-obscur. Victima a unui complot aparent benign — menit să-l vîndeze (sau să-l distrugă), adică să pună capăt ultimelor iluzii — falsul Henric își va pedepsi drastic opresorii, transformându-se, împreună cu servitorii săi, în agenți ai unei forțe întinate, ce-i va închide pe viață, pe vizitatori, în castelul temniț de la Goslar.

O idee interesantă, desigur, privind mecanismele ale terorii. Nu are însă pregătire și argumentare nici în peipeșile dramei, nici în demersul scenic de pină la acest moment final. Soluția e abruptă, nu ilogică dar nedumeritoare în realizare. Intenția decurge dintr-o sensibilizare acută la stări de lucruri și de spirit actuale: un om care își asumă multă vreme un rol fals, de atotputernic singur, devine, de la un moment dat, victima reală a propriei sale autoiluzionări demențe, din acea clipă nebunia sa rămânând ireversibilă. Dacă toți ceilalți ajung să-l considere normal, înseamnă că ei sînt nebunii ce trebuie puși la poezie.

În încăperea cenușie, în care pe pereți sînt lipite manechine strămoșești, iar în fundal e o perspectivă înșelătoare de ieșire, barată de un grilaj subtil, Henric, în cizme și veșmînt negru, dirijează autoritar simfonii mărețe, cu o baghetă de oțel. Poruncește cu strâncenie. Are răsunări și schimbări de umoare ce-i sperie pe cei din preajmă. E mereu imprevizibil, dur, alunecos. E ca un arc metalic îndoit la maximum. Dar actorul dovedește o excelentă stăpînire de sine. Privirea adîncă, totdeauna cu adresă, fascinează interlocutorii. Mișcările sînt bruste dar sigure. Trupul are cînd unduire felină, cînd contorsiuni excentrice. Și evoluțiile, și glasul stau sub controlul cert al interpretului. Sarcasmul său acționează ca o lamă fină. Cînd își scoate masca, acest sarcasm se convertește într-o bonomie inteligentă, pigmentată de patetism, din care însă nu dispar lucrurile pindei și nici ale miniei, o secundă comprimată. Mijloacele cu care i se urmărește lecuirea de către ceilalți sînt brutale, însă durerea celui lovit e exprimată auster. Revolta lui e ca o flacără rece, exaltarea fără facticitate, iar gestul final, de o liniște rea, funebă, și cu o decizie i-aș

Scenă din spectacolul Jacques fatalistul, adaptare după Diderot de Milan Kundera, spectacol al Teatrului Universitar din Canberra (Australia). Regizorul e Peter Bokor. Muzica — Adrian Enescu. Premiera a avut loc în ianuarie 1990. Regizorul, de origine română, e și profesor de artă dramatică al acestei universități

zice sartriană, de acceptare eternă a infernului.

Tudor Călin, pe care l-am văzut jucînd acest rol la Iași, vedea în personaj (împreună cu regizorul Aurel Ion Maican) un ins solar, zdrobit de un destin nedrept. Ion Iancovescu, care-i conferea o forță extraordinară, îl scruta ca pe un demon satanic, un demon al răzbunării, după cum mi-a mărturisit și în interviul ce mi l-a acordat în 1945. George Constantin (regizat de Lucian Giurghes-cu) exprima mai ales disprețul față de lumea renegată de erou și tragica nevoie a acestuia de a o părăsi la două oară, pentru totdeauna, Adrian Pintea dă o statură înaltă și o complexitate deosebită personajului, aducînd în rol și un rafinement histrionic în repetatele travesti-turi, care, prin fantezii și mobilitate, impune. După o lungă absență de pe scenă artistul intră acum de-a dreptul în linia intii a artei teatrale.

Henric IV a fost totdeauna piesa unui rol. Cu toate că, la Iași, protagonistul era inconjurat de colegi prestigioși, iar la București, în jurul lui Iancovescu se aflau Irina Răchitanu, Ionel Tăranu, Dem. Hagiuc, Ionescu-Gion, Dem. Moru-zan ansamblurile erau relativ monotone. Acum, la „Nottara”, nu e cu totul altfel. Servitorii prizonierului, Vasile Lupu, Eduard Semel și, în special, Valeriu Arnăutu, Ion Porsilă și Ion Popa — funcționează mulțumitor, regia indicîndu-le bune măști și atitudini. Tânărul Bertoldo (Mircea Jida) avînd o funcție mai reliefată în text e însă marginalizat de actor și sumar intruchipat. Mirările, mișcările, stupoarea marchizei Spina au o anume pregnanță prin strădania Camelinei Zorlescu, Frida, fiica marchizei, e insignifiantă (Anca Bejenaru). Carlo, tânăr aristocrat, își poartă liliac inocența necesară (Cristian Șofron). Baronul Belcredi e credibil în poltroneria sa ricanantă (uneori excesivă — Viorel Comănicu). Reușite, chipul ponosit, comportarea șireată, tăcerile complice fac din doctorul Genari un personaj bine conturat, care atrage atenția — prin capacitatea creatoare a lui Alexandru Repan. Fixați adevsea în poze statice și trimiși spre planul doi al scenei, toți aceștia definesc anevoie cele două categorii umane cu care se confruntă Henric.

Nu se constituie deci pe deplin o unitate scenică, iar vorbele se autonomizează uneori față de sensuri: le auzi, dar îți scapă înțelesurile. Se izbutește, în schimb, o atmosferă enigmatică. Se produc tensiuni eficiente ale momentelor-cheie. Regizorul, sprijinit cu adevărate de plastică a lui Mihai Mădescu — costume elegante sporînd echivocul situațiilor, desen labirintic al spațiului de claustru, dominantă întunecată a cromaticei, felinare fumegoașe — structurează expresiv metafora principală. Spirărilor continue ale acțiunii aduc șocuri tari. Intrările eroului sînt punctate de efecte muzicale reverberante. Calitatea esențială a acestel atrăgătoare și imperfecte reprezentări e că iscă gânduri multe și felurite într-o arie de preocupări acum absorbante, nelăsînd nici o clipă impresia că actul artistic ar fi fost conceput în sine.

Valentin Silvestru

Un spectacol cu opt soliști

IN musicalul Cadrilul de Eugen Mirea după piesa Ce înseamnă să fii Onest a lui Oscar Wilde, studenții anului IV actorie (clasa profesor univ. Ion Cojar) se lasă prinși într-o fericită capcană. Textul lui Oscar Wilde (cu nimic amputat în spectacolul imaginat de Eugen Mirea și Ion Cojar), ajungînd să se asemene deseori cu celebrele eseuri dialogate, își copleșește condiția esențială, de a fi dramatic, prin fascinația propriului limbaj, prin succulența anecdotică a replicilor, umorul lor debordant. După lectură, rămîi impresionat mai degrabă de subtilitatea replicii și mai puțin de profilul dramatic al personajului tare o rostește. În aceste condiții, încă din start, pentru studenți, studiul devine o capcană.

Căci teatrul ca spectacol (eveniment artistic instituționalizat), asemeni muzicii, este reprezentat estetic în afara lui „a fi”; spectacolul devine, însă, paradoxal (și contrar spiritului din muzică), stimulînd retroactiv impresia intimă a spectacolului. Scenă cu scenă sîntem interesați de următoarea și următoarea, dar sensurile fieceleia trimis mereu spre ceea ce s-a întîmplat anterior, fie pe scenă, fie subînțeles, într-o ficțiune pe care numai romanul ar fi putut-o detalia. Nu există scenă de spectacol fără un trecut al ei, invizibil, acum reînvoat printr-un sistem simbolic, pornind de la un simplu amănunt de decor și sfîrșind cu relațiile dintre personaje. Or, tocmai acest tip de comunicare, de dialog implicit, mut, pare că lipsește spectacolului studențesc, plînd într-acolo încît intîmple relații dintre personaje, ale unui „dintolo de scenă” ce se presupune a fi sugerat sint înghițite de replică și de farmecul individual al actorului.

Este adevărat: fiecare în parte animă secvența de spectacol cu vervă și cu siguranță, dovedind veleități artistice care depășesc recuzita minimă a profesiei. Ștefan St. Bănică dansează admirabil și cîntă la pian, conferînd, dintolo de acestea, pregnanță rolului său; remarcabilă mi se pare, de asemenea, interpretarea Oanei Ioachim, dinamică, paradoxală. Dan Pro-firou și Lămia Bellan își îmbracă rolurile în culori mai dulci, lăsînd parca loc, în iureșul iute al replicilor, al muzicii și dansului, unui dram de candoare: nu însă și Ruxandra Enescu, „indignată, majestuoasă”, autoritară. Prezența scenică, plină de umor, a lui Adrian Ciobanu este de asemenea demnă de remarcat, mai ales prin contradictoriul situațiilor create. Alături de colegii lor (cu toții cîntă și dansează aproape fără cusur), Erika Băieșu, afurisită, temperamentală, și Adrian Vilcu (a cărui apariție, deși episodică, trebuie totuși distinsă) dau contur unui spectacol deosebit de atrăgător, în care, însă, tinerii artiști își asuma (fără riscuri prea mari în cazul acesta) roluri solistice. Asistăm la un veritabil recital

a opt interpreți pe care numai coerența epică, spectaculozitatea regiei și umorul irezistibil al dialogurilor îi armonizează, mai puțin liantul dramatic, revelator de caractere, reacții interioare, perspectivă socială, conflicte între personaje.

Am spus capcană, dar fericită: grupa de studenți, împreună cu mentorul lor, transformă toți textul spiritual dialogat al lui Wilde într-o exuberanță scenică, revitalizează prin mișcare farmecul puțin domestic al unei simple farse. Eugen Mirea adaugă pasaje de text ritmat și rimat, compozitorul H. Mălineanu oferă actorilor șansa de a cînta și dansa pe scenă (coregrafia aparține Roxanei Colceag și Roxanei Ciucă), regia lui Ion Cojar este ingenioasă, spectacolul încercînd să „redramatizeze”, măcar sub acest aspect, relativa stare de orizontalitate a textului lui Oscar Wilde.

Sebastian Vlad Popa

O piesă S.F.

TERRA II de Tudor Popescu, noua premieră a Teatrului „Ion Creangă”, este o alegere repertorială oportună datorită virtuților scenice ale textului și audienței genului S.F. în rîndurile tinerilor spectatori. O mini-odisee palpitantă și amuzantă cu trei cosmonauți, căutătorii unei surse miraculoase de energie, o întîlnire cu un Eden extraterestru unde locuitorii trăiesc în armonie și pace, stăpînind și fiind stăpîniți de puterea gândului și a spiritului pe care dramaturgul o numește inspirat: „forță cervelică”. O călătorie în spațiu interstelar care ne invită și la cîteva clipe de meditație în legătură cu întrebările și frămîntările pămîntenilor aflați la acest sfîrșit de mileniu în pragul erei cosmice. În confruntarea protagoniștilor săi cu alte civilizații, autorul ne vorbește sensibil despre eterna natură umană cu mărețiile și slăbiciunile ei dintolo de timp și spațiu. Tudor Popescu își adaptează cu iscusință condeiul exigențelor teatrului pentru copii și tineret, oferîndu-și „pastila didactică” — cum o numește fără didacticism. Terra II este o imbinare vivace de lirism și umor, cu personaje conturate, capabile să cucerească simpatia publicului. La realizarea spectacolului, așa cum ne indică programul de sală, (o posibilă farfurie zburătoare — grafica Radian Croitoru) au fost solicitați cosmonautil Dumitru Prunariu, prof. Marin Miroiu, ingineri aviatori, alpiniști, constructori.

În pofida acestor prestigioși și numeroși colaboratori, reprezentarea în plan artistic nu convinge. O ilustrare plată cu rezolvări scenice — regia scenică (?): Irina Georgescu și plastice — scenografia: Delia Ioaniu — inexpressive. Muzica lui Vasile Menzel, versurile lui Nicu Simion, coregrafia lui Florin Mateescu accentuează caracterul operatic și improvizat al acestui musical Actorii portretizează în general fără vigoare. Nicu Simion, Vasile Filipescu, Mihaela Mitrache, Marcela Andrei, Răzvan Ștefănescu, Tudor Heica, Marius Rolea, Mișu Andriescu, Paula Sorescu-Lucian, Manca Enache evoluează rigid, cîntă și dansează fără pregnanță. Negativii interpreți de Mircea Mușatescu și Gheorghe Vrînceanu sînt mai spontani, cu un joc nuanțat în unele momente. Impresia generală este de insatisfacție. Ileana Cirstea-Simion care semnează regia artistică nerezind să armonizeze compartimentele mizanscenei și să propună acestui S.F. o lectură teatrală modernă.

La Teatrul „Tîndărică” ne întîmpină o situație similară. De astă dată, un text naiv, amendabil pentru schematism și didacticism afișat, căruia o echipă de realizatori experimentați încearcă să-i dea relief. Ceata lui Tîndărică de Daniel Tei este o istorioară modestă cu o fetiță inimoasă ce vrea să salveze o gărgărită din capcana unui păianjen rău și lacom, pri-tej de întîmplări moralizatoare cu celebrul erou și prietenii săi, un căel și o pisică. Montarea are fluentă, o anume candoare juvenilă și suspens. Regizorul, excelentul marionetist Liviu Berehoi și talentații săi colegi Angela Filipescu, Florentina Tănase, Ioana Stoica, Sara Dan, Claudia Duminică, Tudorel Filimon creează gaguri, inventează situații comice, explozînd natura excentrică a păpușii. Remarcăm pasaje dansante ale lui Tîndărică, secvențele cu vulpile hipnotizatoare sau cu șoricelii microbiști. Scenografia Sandei Mitache (înt-o măsură) ca și vocile lui Valeriu Simion, Mihai Mălaimare, Paul Ionescu, Tudorel Filimon, Mihai Prujinski, Horia Moculescu contribuie cu adevărate la însuflețirea personajelor. Încîntătoare muzică a lui Horia Moculescu, versurile sprintare ale lui Aurel Storin fac și ele ca spectacolul să fie agreabil.

Ludmila Patlanjoglu

La colț de iceberg

Bineînțeles, despre filme, dar nu numai

EMIL Loteanu e un regizor mult prea cunoscut ca să mai aibă nevoie de prezentare. Facem aici doar o corectură celebrului dicționar de cinema Boussinot și vom spune că nu e „născut în Ucraina”, ci la hotarele ei, în Basarabia, în Bucovina. An 1936 în satul Clocușna. „Acolo e vestitul Lipnic, unde s-a dat bălălia lui Ștefan cel Mare. Este o zonă fantastică. Părinții mei erau învățători, proveniți din țărani. Tata era fiu de morar, Bunicul a încercat cărbuni de la Constanța până la Marsilia și de la Marsilia până la Montreal, nu s-a dus să se îmbogățească. S-a dus doar să muncască, să cumpere un motor; și a cumpărat un motor mic, s-a întors și-a avut o moară la o margine de pădure în Basarabia... Urmează apoi: destinul refugiaților basarabeni, anii petrecuți în România, liceul Sfântu Sava, întoarcerea în U.R.S.S. Studii de regie la Moscova. Lucraază 10 ani la Mosfilm, apoi pune pe roate și impulsionează studioul Moldova-Film de la Chișinău. Două domiciliu și o navetă continuă: Moscova — Chișinău. Cărei naționalități consideră că îi aparține? „Eu întotdeauna am aparținut unei singure naționalități: sint un român care face filme în Uniunea Sovietică. Noi am fost, în vremurile cele mai grele, români. Pe mine chiar mă supără colegii mei din Basarabia care vin aici și dau din miini și din picioare «vedeți cit de român sint eu!» E ușor, acum, să faci lucrul ăsta. Eu am făcut *Lăutarii* în limba română, cu actori români, cind nu se putea face nimic. În română a participat filmul și la Festivaluri internaționale, dar nu mi-a plăcut niciodată să afișez lucrurile astea. Cred că orice suprasolicitare a ideii de naționalitate duce la suprasaturare, se întoarce împotriva ideii însăși... Camus spunea: *imi iubesc prea mult patria pentru a fi naționalist...* „Absolut! Patria este o categorie intimă, și nu trebuie bătuță darabana la un nivel elementar, tentant și ieftin. În istorie românii au fost trași pe roată, sau, după bălăliile lui Ioan Vodă cel Cumplit, Moldova a fost pustiită de oameni. Oamenii moveau fără vorbe, pentru aceste valori. Eu rămân la etica omului trudit și chinuit care și-a creat valorile crescîndu-și familia, înșămîntînd pămîntul, creînd acel unic folclor. Importante nu sint vorbele, important e ca seva care curge în arborele tău genealogic să fie seva poporului tău. Acest sentiment se formează în familie, într-o tradiție de respect pentru ai tăi, pentru cei din jur. Țin minte, la Paști, cind eram copil, mergeam toți, noaptea, fiecare cu bocceluța lui, de obicei erau basmale albe în care se puneau pasca, și ouăle roșii și se sfințeau, și oamenii se sărutau, ciocneau ouăle și-si spuneau «iartă-mă, te iert, iartă-mă, te iert»... S-au pierdut lucruri simple și mari, ăsta este adevărul».

Intervievatul nostru numește interviul „cel mai spectaculos mod de a nu spune nimic; interviul comunică doar o frîntură din tine și din adevăr, oamenii citesc și li se pare că icebergul se termină la prima zecime”. Într-un timp scurt, asumîndu-ne riscul unui interviu descentrat am pus în discuție o serie de teme și subiecte care, fiecare în parte, ar putea furniza materia mai multor interviuri de sine stătătoare. Chiar dacă regizorul afirmă „pentru mine, noțiunea de timp este o zi, o zi care nu se mai termină, este dureroasă să pui jaloane”, amîntim aici că, după titluri ca *Satra* (1975), O dramă la vinătoare (1978), *Anna Pavlova* (1984), *Luceafărul* (1988), pregătește acum, după un scenariu propriu, ca de obicei, al nouălea său lungmetraj, care se va numi *Găoacea*, o traği-comedie bufă, pentru care caută interpreți și în România. Pitoresc, roman-

tism, sensibilitate și patos, muzică și poezie, un cinema de o incontestabilă popularitate. „Așa fac filme: pentru oamenii de pe stradă, pentru acel om pe care îl văd cu piinea subțioară, pentru acel om simplu care, poate, intrînd la cinema caută să trăiască altceva, ceva ce nu a trăit și nu va trăi niciodată. Eu am crezut întotdeauna în frumusețe. Frumusețea va salva lumea, spunea Dostoievski”. S-ar putea insera aici un lung dialog despre tipuri și tipuri de frumusețe, și o critică a criticii din punctul de vedere al regizorului, poate nu lipsit de un anume adevăr și umor. „Criticii, în socialism, sint niște oameni foarte curioși, de un elitism care pe mine mă amuză. Noi n-avem o Toyota, n-avem un Mercedes, dar ne place numai ultimul răcnet al uzinei Ford!”... Mărturisește că are un veritabil cult al profesionalismului, al regiei de o impecabilă meserie: „Sint un adept al țaranului care știe munci, care cînd face o casă face o casă, cînd trage o brazdă, trage o brazdă. Asta înseamnă justificarea existenței. Astăzi s-a pierdut cultul și cultura muncii. Visul de aur este să muncim ca în Orient și să trăim ca în Occident”.

Dacă pentru filmul cu urlas succes internațional, *Satra*, a cunoscut dinainte, bine, acea lume? „O, bineînțeles! Doar am copilarit cu ei împreună, în Basarabia. Apoi, mai tîrziu, în Rusia, am cunoscut geniali țigani ruși, care aveau o experiență muzicală extraordinară — de unde formula muzicală de elită a filmului — experiență care a fost odată și n-o să mai fie”. De ce? „Pentru că transmiterea unor valori nu se face automat, din generație în generație, ci prin Dumnezeu știe ce mecanisme secrete; dacă epoca e alta, dispar niște organe de receptivitate, care nu mai absorb, nu mai valorifică”.

Cum vede experiența filmului despre Eminescu? „Mi-a fost dat acest mare dar al destinului, această primă tentativă de apropiere cinematografică de existența lui Eminescu. Am avut și șansa divină de a descoperi doi interpreți foarte apropiați de imaginea fizică a poetului, la două vîrste diferite. Am filmat în locuri în care a trăit Eminescu: în teatru, în liceul la care a învățat, din Cernăuți, în clasa lui, am filmat și clopotelul rămas intact, de pe vremea lui... Cred că, în acest caz, nu contează atît cit de bun sau de rău e filmul, contează că a fost reinviată o lume, un spirit, imaginea acestui al doilea Dumnezeu al românilor. Pentru că Eminescu a înlocuit o religie, o credință, în acest vid de spiritualitate contemporană”.

Mașina în care vorbim se apropie de Piața Victoriei. Emil Loteanu vede primul, de departe, că nu se va putea trece, zeci de autobasculante blochează trecerea (10 februarie p.m.) „N-o luați pe acolo, e riscant, luați-o la stînga, poliția e de acord cu mizanscena”, indică profesional regizorul, după ce ne-am oprit un timp ca să înțelegem cine sint și ce vor. Moment în care, evident, discuția s-a canalizat și s-a cantonat în zona politică.

„Asistăm, azi, la mari sărbători spirituale, la ore ale dreptății istorice. Faptul că, după 20 de ani de chin, Dubcek primește premiul care se numește Andrei Saharov... au fost mari figuri care au marcat istoria ex-lăgarului socialist. Acum, prin sînge, chinuri și pierderi s-a cîștigat ora, ora cînd a început agonia și căderea acestui sistem, a acestei triste experiențe a secolului XX”. Despre situația din R.S.S. Moldovenească? „A fost foarte importantă această renaștere, reîntoarcerea la alfabetul latin. Dacă l-am obținut astăzi este și datorită lui Gorbaciov, care, la rîndul său, era cerut de istorie, și datorită faptului că întregul popor s-a mobilizat pentru cauza asta sfîntă”.

Cum vede situația din România? „Cert este că România a plătit cel mai înalt preț pentru libertate, prin sîngele copiilor care au murit. Nici un stat civilizată n-a plătit un asemenea tribut. Poate acest lucru o să doară: copiii au fost cei care au spălat rușinea unei națiuni. Acum e o altă etapă. Este un proces foarte complicat și foarte rapid, imaginea se schimbă la fiecare o jumătate de oră. Pe acest fundal tragic manifestările caragaliene, de bilci balcanic, se proiectează grotesc. Urez poporului român la ora asta să se trezească, pentru a manifesta o mare maturitate socială, civică, echilibru, calm istoric. Este nevoie, apoi, de o mare coeziune a valorilor reale. Enorm de mulți oameni trebuie să stea de veghe la soluționarea problemelor acestei țări. Eu cred că o națiune ori s-a cîștigat ori nu s-a cîștigat pentru democrație, libertate și existență logică. Noi sintem copti? „Aș putea răspunde la acest lucru dacă aș fi fost în Piața Palatului la 21 decembrie... Asistăm, la ora asta, la un torent de cuvinte care este absolut dezagreabil. Apelul meu către oameni ar fi: dimineața, cînd vă treziți, uitați-vă la o fotografie cu copiii care au luptat, este foarte important să vă echilibrați faptele, rememorînd tot ce s-a în-

timplat cu acești copii... Altfel, atît de ușor se poate jongla cu interesele milioanelor de oameni. Nici un om care, în mod voluntar și conștient, a fost un instrument al terorii nu trebuie să nu răspundă”.

Fiind, probabil, foarte mulți, se pare că subiectul este foarte delicat. „Nu există subiect delicat, există numai moarte și viață. Și trebuie spus totul pînă la capăt. Orice fir infundat sau ascuns în mod delicat în nisip sau mocirlă dă mai tîrziu metastază spirituală. Trebuie să fie lumină. Imi plac învingătorii generoși, dar și învinșii trebuie să aibă o pocăință sinceră și adîncă. Nu este rușine să te căiești, pentru slăbiciune sau pentru lășitate. Altfel, ticălosul își zice: Uite, am trecut și hopul ăsta, se mai liniștesc lucrurile și începe din nou viața. Adică mințim din nou, ne acomodăm. Am văzut în România, înainte, un surplus de entuziasm, de zel, de slugărnicie. Nu vreau să condamn pe nimeni, dar cred că nu trebuie niciodată servit ceea ce nu convine unui cod moral cit de cit de bun simț”. Ce părere are despre sciziunea intelectual-muncitori intimplat, produsă, sau provocată la noi la un moment dat? „Iarăși, e vorba de coacerea societății. Fiindcă muncitorii polonezi din Solidaritatea sau minierii greviști din U.R.S.S. au spus foarte frumos: intelectuali, conduceți-ne! Noi sintem grosul, voi sinteți fruntea! Eu cred că momentul va fi depășit”.

Sincer, credeți că e posibil, în U.R.S.S., deci și în jur, o stringere a surubului și o revenire la... „Doamnă, orice este posibil în această lume plină de posibilități. Dar, după atitea experiențe, pătîmîri, îndoieli, totul depinde de oameni. Eu știu misiunea mea în toată această situație: aceea de a nu accepta niciodată. Dacă am fi făcut asta toți, întotdeauna, la timp, nu se întîmpla tot ce s-a întîmplat. Dar toți așteptam luarea de poziție a altora. Și astăzi, vorba lui Eminescu: «Astăzi, alții sint de vină, domnii mei, nu este așa?»... Istoric și moral, cred că s-a terminat, fiindcă în conștiința omului normal, obișnuit, sistemul s-a prăbușit, a ars pînă la cenușă. Nici o manevră de cosmetică politică sau socială nu mai poate fi eficientă. Cred, deci, că poporul român este cel care își va hotărî soarta. E nevoie de concentrare și muncă asiduă. Eu am fost totdeauna un incurabil optimist. Și cînd am fost strivit de realități în ultimul hal, și eram transformat într-o foaie cenușie, sub tăvălug, tot mai iceam, în ultimă instanță: nu se poate să nu fie bine! Și dacă nu va fi bine, eu am o teorie: sintem niște extraterestri, o materie primă implantată pe Terra, și, ca într-un laborator, pînă la urmă, eprubeta va fi aruncată pe geam: n-a reușit experiența, și gata!”

Eugenia Vodă

Radio

■ În aceste săptămîni, în care timpul se dilată năucitor pentru a primi atitea dovezi de curaj, de încordată speranță și neliniște, nu se putea ca spre microfonul radiofonic să nu se îndrepte scriitorii. I-am așteptat și ei nu au întîrziat să fie punctuali la întîlnire. Din fericire, nu au întîrziat. Aș vorbi mai întîi despre trei dintre ei. Sint Florin Iaru, Mircea Cărtărescu și Ion Bogdan Lefter, autori de cărți epuizate cu repezițiune, cărți ce le-au adus o faimă pe care ei au acceptat-o zîmbind bucuros și ironic. În facultate, căci toți au urmat cursurile Facultății de Litere, au avut o conduită ireproșabilă, disimulînd, însă, condiția lor de premianți sub scutul impenetrabil al unei perfecte politeți. Sentimentală, în cazul lui Florin Iaru, glacială la Mircea Cărtărescu și Ion Bogdan Lefter. Prezența lor nu putea fi trecută cu vederea și nici nu a fost, atît între liniile stabile ale programului obligatoriu cit și în afara lui, cu deosebire în cenele literare universitare. Scriitori tineri, cum se spune cu o formulă de care, iată, cu greu ne vom

Scriitori la microfon

dezobișnui, dar scriitori. Așa s-au comportat și în fața microfonului, citîndu-și poemele și infățișîndu-și opțiunile. Fac parte dintr-o generație anume, cea a optzeciștilor, „pădure a cărei viitoare a speriat puterea”, cum bine observa Ion Bogdan Lefter. I-a unit nu în primul rînd vîrsta, ci „sentimentul generației” și, referindu-se la grupul din jurul Ceneacului de luni, Mircea Cărtărescu accentua că „poezia noastră s-a îndreptat în altă direcție decît cea a lui Nichita Stănescu, poet ce ne-a fost idol dar pe care nu l-am urmat”, filiația stabilindu-se mai degrabă de la bunic la nepot, decît de la tată la fiu și, în acest sens, mentorul incontestabil dovedindu-se Tudor Arghezi. Întîmpinați cu entuziasm de critica cu autoritate morală și profesională, marginalizați însă de cei ce se complăceau a face jocul puterii politice, acești tineri au traversat un deceniu rămînînd ei înșiși, îndreptînd spre noi cărțile și privirile lor pure.

■ Amînd pentru altă dată confesiunea directă, doamna Zoe Dumitrescu-Buşulenga a preferat ca,

la o recentă ediție din *Scriitori la microfon*, să se refere numai la activitatea Institutului „G. Călinescu”, pe care îl conduce de mai mulți ani. Un institut care a lucrat, în acești ani, mai ales pentru „sertar”, cărțile redactate de cercetătorii celor 5 colective ale instituției, fiind, multe, sau mereu aminate de edituri sau acceptate doar după efectuarea unor traumatizante modificări de text. Manuscrisele integrale sint, însă, păstrate și reditările ce se impun de urgență le vor valorifica, astfel încît, în fața timpului viitor, adevărul să învingă.

■ Și televiziunea înțelege să îndeplinească un asemenea gest difuzînd, în pragul lui martie 1990, înregistrarea unui foarte bun spectacol de balet, realizat de colectivul Operei Române din Timișoara (regia și coregrafia Francisc Valkay, redactor Marga Huss-Crăciun) în primii ani ai deceniului trecut. Rezonanța unor asemenea fapte culturale este nu numai de natură emoțională.

Antoaneta Tănăsescu

Muzică

(1890-1962)

„Voiți să înțelegeți fără nici o pregătire al doilea Faust și să citiți în Mallarmé ca într-o gazetă cotidiană?”

Nu este de mirare că o foaie albă, vechie numai de acest motto m. a. ... zăream relieful net al nici uneia dintre ideile care s-ar fi potrivit să introducă acest omagiu pentru un distins intelectual rechemat printre noi, acum, în zorii unei vieți culturale renăscute. Dintre toate, a apărut mai clar gândul că Emmanoil Ciomac a început a fi predicatorul culturii muzicale într-o vreme când totul era de clădit în viața muzicală românească; după primul război mondial (primul studiu despre „George Enescu” a apărut în anul 1915, în revista „Convorbiri literare”). A continuat oficierea misiunii alese timp de patru decenii: îl regăsim la capătul de început al drumului generației mele către sala de concert. Mi-l amintesc pășind pe scena Ateneului; profilul decupat de tăietura fermă a dăltuitorului, fruntea înaltă, liberă, glasul moale, rostirea caracteristică a cuvintelor înșurubate în consoana cea mai sonoră. A fost, deopotrivă, critic și profesor de educație muzicală. Vorbea de la o catedră neinstituționalizată creată ca necesitate în mediul cel mai sensibil față de cultură în arta sonoră: publicul Filarmonicii din București și acela al Societății de Radiodifuziune (chiar din 1928, data înființării ei). Pilda lui Ciomac operează cu argumente care

stabilesc legitimitatea unei asemenea activități. Pregătirea de specialitate (Conservatorul din Iași, Leipziger Konservatorium für Musik) s-a acumulat, inițial, în umbra studiilor sistematice de drept (doctoratul la Sorbona). Din răsturnarea acestor planuri, vocația muzicală a păstrat însă o disciplină a selecției în esențial, o tehnică a aplicării unui cod de criterii constituit prin acordul subiectivității cu observări obiective deduse din istoria și realitatea fenomenului muzical. Recitesc în volumele de cronici muzicale (1915-1958), publicate post-mortem în alegerea lui Silviu Gavrila, documente asupra tuturor fizionomiilor pe care muzica le-a avut la noi pe acest lung parcurs. Articole în „Presa”, „Indreptarea”, „Curentul”, „Timpul”, „Universul literar”. Probabil lipsesc articole importante; Ciomac a scris mult în „Lupta”, „Adevărul”, „Cuvântul”, în revistele „Luceafărul”, „Zburătorul”, „Revis-a fundatiilor”, „Gândirea” etc. A publicat, alături de cronici și studii muzicale, poeme și poezii. Chiar un volum, în 1921, „Mistica roză”. M-ar interesa seria de Poeme către Brâncuși. Le leg firesc, de intuițiile extraordinare asupra operei lui Enescu și de înțelegerea cuprinzătoare a semnificației celor doi artiști români în cultura modernă europeană.

O personalitate remarcabilă se definește și prin câteva luări de poziție care reprezintă constant un crez constructiv. Ciomac a sprijinit fără răgaz înfipările școlii românești de compoziție ca și rezultatele ei proeminente între cele două războaie mondiale, captând toate semnificațiile procesului evolutiv de universalizare a culturii noastre muzicale.

Dispunea însă de o informare aptă să proiecteze, în ambele sensuri, condiția obligată a acestei avangarde. Din exemplele solemne ale compoziției europene deducea probe estetice absolut necesare nouă. „Să ascultăm numai porunca glasului etnic. Să fim noi înșine. Debussy ne-a dat putința aceasta.”

A înțeles repede virtuțile muzicii lui George Enescu și a fost, simultan, cu apariția fiecărei opere importante, un comentator credibil în dizertație, analiză, eseu. Inițiator în observarea conceptelor creative de prim ordin (Enescu, „constructor de geniu”, „vastele arhitecturi polifonice”, teoria personală despre „complexitatea totalitară” a marelui compozitor, testul corect asupra „stării contemplative” dirijat înspre lumea afectivă a „dorului”, sesizarea „labirintului sonor” și a „gîndirii turnate modern”, a naturii substanței muzicale pe care numai un român o putea plăsmui), a sesizat și re-

lația ezitantă, complicată dintre compozitor și structura autentică a cîntecului popular românesc. Ca om de literă, a redactat, după Edmond Fleg versiunea românească a textului la *Oedip*, versiune recomandată de Enescu. I-a fost prieten și avocat în procesul neînțelegerii cu administrația și în acela al pagubelor morale impuse arbitrar.

L-au interesat corelările între principalele puteri creative care ar fi fost în stare să se lege pentru a da Operei Române și Filarmonicii din București, începînd cu epoca de pionierat a activității lor, o ținută și o eficacitate respectabile. Dar a discutat și seriozitatea sau labilitatea publicului românesc, cultura sau snobismul lui reflectînd estrada de concert, de spectacol în oglinda sălii. Cît răgaz a avut Ciomac (ca să nu spun neapărat spațiu tipografic!) încît a făcut loc, pe rînd, nominal, în cronicile sale comportării individuale a instrumentiștilor din orchestre, chiar și pentru un solo citeva zeci de secunde? Ca și din măturile critice ale lui George Breazu, Cella Delavrancea, Romeo Alexandrescu... contemplăm ideea că România a fost una din țările în care au concertat muzicieni, virtuozii, compozitori, o elită a lumii muzicale și că treptat această flacăra olimpică a evitat să mai treacă pe la noi (vreme de 40 ani). Existența acestui corpus de documente despre viața muzicală românească de demult este un martor în stare să rostească o acuzare competentă împotriva punctului de vedere instalat în apatia ultimelor decenii: concertul nu este numai o manifestare trecătoare, fără rost a fi fixată în atenția actualității publicistice. Opinia critică se poate manifesta corect numai în continuitate, în confruntare cu ea însăși și cu alte voci angajate în interpretarea aceluiași subiect. Cotidianul, chiar și muzical, redactează o parte de istorie.

Emmanoil Ciomac a scris un tp de cronică muzicală care astăzi poate intra în unghiul nefast al reflectorului proiectat asupra ei de specializarea strictă la care rivnim. Convertirea abstractului muzical în analogii literare sau general culturale este o metodă supusă acum contestării îndreptățite. El însuși era de pe atunci conștient de seriozitatea dilemei; dar nota că nici un critic nu scrie pentru presă sau pentru conștienți. O știa și cînd aplica ironia „...nu ne putem însă opri de la ispita inevitabilului cuplet de literatură”. Dar mai știa multă, enorm de multă muzică, veche și contemporană, absorbită cu partitură dar și dincolo de aceasta, poseda uneltele rafinării gustului artistic propriu și a înțeles să și-l

supună permanent reflecției modelatoare: dovadă extinderea, pe parcursul anilor, a receptivității lui față de impulsuri inovatoare altădată contrare afectului său rațional. Dar mai presus de toate dispunea, în gîndire, de acel aliaj prețios de certitudine, tresăriri ale spiritului, premonițiuni, intuiții, ca și de fluența exprimării sintetice; acestea semnalează prezența unui talent critic comunicativ, savant convingător și util. Oare complexul de inferioritate al criticului de astăzi față de diversitatea limbajelor muzicale în care se manifestă compoziția românească, parte a compoziției mondiale (complex ca atare menționat chiar în aceste pagini) trebuie să adopte sau să respingă asemenea pildă? Un răspuns incomplet este în motto-ul decupat dintr-un text de Ciomac despre George Enescu. Dar un răspuns mai matur ar implica un alt cadru convenabil pentru seturi diferite de dileme sau de variațiuni. Totuși, un răspuns este cartea *George Enescu* tipărită postum, în 1968, în îngrijirea Liliane Firca.

Moștenirea lui Emmanoil Ciomac se deschide și discuției despre raportul între critică și istoria artei. Avem la îndemînă volumele *Viața și opera lui Richard Wagner* (prelegeri contopite în volumul urmîrind simultan opera și biografia) și *Poezii armonice*. Această carte cuprinde 11 crochiri, exacte în considerațiuni estetice și seducătoare la lectură: Bach, o artă arhitecturală considerînd că principiile ei, vitale ar fi, în spiritul lui Paul Valéry „utilitatea, frumusețea (sau armonia organică) și durată”; Beethoven alcătuitorul unei „noi Evanghelii a Umanității”; „Schumann, cel mai genial dintre sentimentali învinși”; Liszt, acela care „a minat indirect influența marilor tradiții germane”; Verdi, „fire de aur în aluviunile cele mai banale”; Ravel, după spusele lui André Gide, „arta Franței e o eminentă școală de desen”; în fine înălțarea lui Debussy, „eliberatorul muzicii contemporane” și rezerve de fond față de Brahms. Clar, Ciomac venea din cultura franceză și nu a realizat cît crede muzica secolului XX în constructivismul și poetica brahmsiană.

Nu-i cunosce opera literară. Este cert însă că publicistica lui se apropie mult de literatură, evadînd din reperele mai prozaice ale presei. Hotărît este însă faptul că dispunea de uneltele unei formațiuni de muzician și nu invers. Conferențiarul? Vultur pleșuv și blind își ținea sub farmec auditoriul dispus să intre, de mină cu el, în Parnas.

Ada Brumaru

Ioana Crăciun-Fischer

Imagini-document

Din Cuvîntul rostit la vernisajul expoziției „Revoluție în România. Bucureștiul în primele ocazii ale libertății. Fotografii de Ion Miclea”, deschisă la 13 februarie 1990 la Biblioteca Universității din Heidelberg.

Ce anume l-a determinat pe Ceaușescu, ale cărui „succese” ar fi putut stîrni invidia lui Caligula, Nero, Hitler sau Stalin, să lucreze cu atîta „zel” la anihilarea identității culturale a României? Diagnosticul, pe care l-l-a aplicat poporului său, cel atît de înclinat spre ironie, a fost acela de paranoia, însă un asemenea diagnostic ar însemna o atenuare greu acceptabilă a vinei lui, care ar trece masiv cu vederea componentele conștiente ale acțiunii lui Ceaușescu. După opinia mea, el era absolut conștient de importanța rol la culturii ca factor integrator în lume, contra căruia trebuia reacționat, căci, prin definiție, integrarea în lume exclude dictatura.

Produsul acestei politici culturale orientate exclusiv în direcția unei izolări spirituale complete spre exterior a creat, în interiorul granițelor naționale, un program consecvent aplicat de substituie a vieții culturale românești autentice, orientate spre Europa, prin diferite surrogat culturale. Un asemenea erzaț de cultură a fost de exemplu și festivalul național manipulat ideologic de stat „Cîntarea României”, care, în ultimii ani ai dictaturii, a devenit o megalomană „Cîntare a conducătorului”. Scopul acestui „festival” era de a înlocui profesionalismul prin diletanțism, critica prin omagiere, inițiativa prin dictat și individul uman prin membrul turmei. În jargonul critic al dictaturii, acest *zoon*, inofensiv prin lipsa lui de identitate și cultură, era numit „omul nou”. „Nouă” la acest „om nou” era uniforma pseudospirituală impusă lui și menită să-l substituie existența spirituală autentică; „nou” la „omul nou” era limbajul lui încremenit în clișee bombastice, funcționînd nu ca mijloc de comunicare, ci ca mijloc de manipulare; tot „nou” era și ateismul lui, care nu o dată s-a transformat în totală lipsă de speranță.

Dictatura surogatului a culminat în România comunistă prin înlocuirea lui Dumnezeu cu conducătorul politic, pe care propaganda l-a transformat în izvor al vieții și în atotputernic și atotștiutor părinte al națiunii, însoțindu-l cu atributele de absolut și de etern. Ceaușescu nutrea ambiții „de ctitor” — dar nu în sensul artistic, ci teologic al cuvîntului. „Omul nou” era ctitoria și produsul lui, fericitul locuitor al unei noi Români, paradisul ateist în care șarpele ispitei fusese înlocuit prin cozile ce șerpuiau damnable la fiecare pas pe străzi (...)

Aș fi preferat să vă prezint imagini mai pasnice din orașul meu natal, însă dictatura nu a vrut, stimate doamne și sti-

mați domni, să cunoașteți un București întreg, înainte de a lua cunoștință, de niște fotografii ce argumentează suferințele, rănilor și tristețile acestui oraș. Ion Miclea, căruia îi datorăm aceste impresionante imagini-document, este un fotograf de reputație internațională, ale cărui albume concepute cu mult simț artistic despre satul românesc sau despre evul mediu românesc nu v-au ajuns probabil niciodată în mină; în schimb, în astă seară îl veți cunoaște pe reporterul realist Ion Miclea, care știe să imbine frumusețea cu adevărul și arta cu existența concretă.

Integrarea culturii române în viața spirituală a Europei nu poate însă, ea singură, să conducă la depășirea acestei profunde crize de identitate, pe care o traversează în momentul de față spiritul românesc. Eliberarea exterioară de dictatură va trebui să fie urmată, în România, de o eliberare interioară de modelele de gîndire dictatoriale asimilate într-o perioadă atît de îndelungată. Cenzura exercitată pe linie de stat în timpul dictaturii a fost înlocuită de revoluție, însă pîndantului ei intern — autocenzura creatorilor de artă — se face încă simțită

cu claritate. Românii, acest popor multă vreme condus de dictatură, vor trebui să învețe să-și asume responsabilitatea și să treacă la inițiativă individuală, pentru a depăși „schizofrenia socială”, prăpastia adîncă dintre gîndirea particulară și acțiunea publică, atît de caracteristică oricărei dictaturi. Eliberării de sine îi aparține și recunoașterea propriei culpabilități. Oricît de paradoxal ar suna, românii vor trebui încă să realizeze faptul că dictatura reprezintă nu rezultatul acțiunii politice a unui singur individ, ci al unei acțiuni colective. Este deosebit de greu, într-o dictatură, de deosebit clar făptașii fărădelegilor de victimele lor. Cu o formulă sintetică, s-ar putea spune că victimele dictaturii sînt totodată și făptașii ei. Este o realitate greu de acceptat, dar cu care începe concret și în primul rînd eliberarea interioară. Libertatea este încă o abstracțiune în România și ea mai are nevoie de timp pentru a deveni o realitate. Însă speranța în dobîndirea ei este pe cit de mare, pe atît de legitimă azi în România.

În românește de
Gabriel Gafița

Criza raționalismului

Eseu

„Misterul e subterfugiul ultim pentru a ține laolaltă afirmații contrare”.

MIRCEA FLORIAN

MULTE milenii au trecut pînă cînd vorbirea a izbutit să diferențieze inteligența antropoidului în intelect, sensibilitate, afectivitate și acțiune. Vreme îndelungată, vorbirea a exprimat nediferențiat noțiunile despre realitate, atitudinile față de ea și acțiunile asupra ei. „Davar” în ebraică și „logos” în grecește însemnau însă și „vorbă”, și „idee”, și „faptă”.

Abia Aristotel a reușit să autonomizeze rațiunea și să descopere structura ei logică. Și de atunci încolo ori de cîte ori rațiunea a crezut că nu e numai autonomă, ci chiar independentă față de experiență, a provocat riposta diverselor forme de empirism, de la sensualism la pragmatism.

Însă atacurile împotriva raționalismului nu au slăbit rațiunea ci, dimpotrivă, au amplificat-o. Chrissy împotriva lui Aristotel a îmbogățit-o cu judecățile de relație, Bacon împotriva lui Toma de Aquino a înzestrat-o cu inducția, Condillac împotriva lui Descartes i-a atras atenția asupra limbajului și i-a adăugat calculul logic, Kierkegaard împotriva lui Hegel a silit-o să se aplece asupra afectivității...

Pornind de la convingerea că realul nu poate fi decît individual, iar adevărul nu poate fi decît general, stoicii sînt siliți să iasă din dilema care condamnă realul să nu fie inteligibil și inteligibilul să nu fie real. De aceea, în opoziție cu Aristotel, care întemeiază rațiunea pe logica unității dintre gen și specie, Chrissy elaborează o logică a relației dintre lucrurile individuale. În centrul logicii stoice nu se mai află esența generală a lucrurilor, ci relațiile necesare dintre ele. În locul judecății cu subiect și predicat apare judecata cu antecedent și consecvent. Silogismul categoric cedează în fața inferenței condiționale: raționamentul nu mai începe cu „toți oamenii sînt muritori”, ci „dacă e om, atunci e muritor”. Prin stoici, rațiunea ajunge să lumineze încă un domeniu al realului. Prin Bacon, rațiunea se îmbogățește cu inducția, devenind conștientă de izvorul ei empiric. Împotrivindu-se scolastici, Bacon scrie: „Formarea noțiunilor și propozițiilor prin inducție adevărată este fără îndoială primmediul potrivit pentru a îndepărta și distruge idoli; totuși descrierea idolilor este de mare folos, căci teoria idolilor este fată de explicarea naturii ceea ce este combaterea sofismelor în dialectica obișnuită”¹⁾.

Datorită lui Condillac, care, prin faimoasa sa „limbă a calculului”, ajunsese la concluzia că „orice știință este o limbă bine făcută”, rațiunea a înțeles rolul limbajului în cunoaștere și în organizarea cunoștințelor. El spunea că „limbajul este înăscut, cu toate că ideile nu sînt” și că „arta de a raționa se reduce la arta de a vorbi bine”. Condillac a întrezărit, cu două veacuri mai devreme, că ereditară nu e rațiunea, ci doar aptitudinea omului de a vorbi și de a ajunge, astfel, la rațiune.

Convins că cine crede cu pasiune, fie și într-un idol, se află mai aproape de adevăr decît cel ce a descoperit adevărul, dar nu crede cu pasiune în el, Kierkegaard a atras atenția că gîndirea nu se reduce la rațiune și că importanța afectivității în creația ideilor este mult mai mare decît pretind raționalității. De la Kierkegaard încolo, oamenii n-au renunțat la rațiune, dar au devenit mai atenți la stările de spirit care nu sînt reducibile la rațiune. Rațiunea este, astăzi, mai conștientă de vecinătatea ei cu atitudinea afectivă cristalizată împreună cu ea în structura oricărei idei.

Atît criticile aduse raționalismului de către iraționalism au dus, așadar, la continuă dezvoltare a rațiunii. Rațiunea s-a format și se dezvoltă prin victoriile gîndirii asupra iraționalului. Grecii au făurit rațiunea străduindu-se să înțeleagă ceea ce se află dincolo și dincolo de rațiune: impulsurile, instinctele, sensibilitatea, afectivitatea, voința, întimplarea, răul, dar, mai ales, teama de capriciile zeilor și credința în puterea magiei de a ajunge la ei și de a-i îmbuna. Răul este manifestarea cea mai agresivă a iraționalului, deoarece contrazice normele omenești. Evident, iraționalul se află în afara valorilor umane, dar omul apreciază diferența naturii ca dușmănie față de el. Referindu-se la greci, E. R. Dodds spunea că „oamenii care au creat primul raționalism european nu au fost niciodată, pînă în perioada elenistică, «doar» raționaliști; cu alte cuvinte, erau conștienți, într-un mod profund și imaginativ, de puterea miracolului și pericolul Iraționalului”²⁾.

Antropogenetic, iraționalul este primar, iar rațiunea secundă, dar teoretic, iraționalul este umbra care se întinde în jurul conului de lumină, din ce în ce mai mare, pe care îl proiectează rațiunea.

CRIZELE raționalismului au fost întotdeauna și crize ale limbajului. Limbajul, din ce în ce mai contrazis de fapte, devenise suspect și în preajma decăderii cetăților grecești, și înainte de prăbușirea Imperiului Roman, și în toiul destrămării societății feudale, și în preajma Revoluției Franceze, și după războaiele veacului nostru. Toți adversarii raționalismului au fost, într-o măsură sau alta, nominaliști, acuzînd limbajul că rătăcește rațiunea de parte de realitate. Toți și-au dat seama de legătura intimă dintre limbaj și rațiune, chiar înainte de a înțelege că limbajul participă la însăși formarea rațiunii. Toți erau de părere că „universală sînt noțina”.

Încercările iraționalistilor de a depăși nu numai limitele raționalismului, ci însăși rațiunea trec neapărat și prin suspendarea limbajului. La contopirea mistică a omului cu divinitatea și la comuniunea trăirilor cu realitatea nu se poate ajunge decît prin tăcere. Rădăcina „my” cu care încep cuvintele mistice și mistică înseamnă „stringerea buzelor”, adică tăcere, dacă nu chiar muțenie. Atît intuizionismul mistic, cit și cel laic încearcă să scape de obstacolul limbajului.

„Credo quia absurdum est” înseamnă că în fața a două afirmații contradictorii omul nu mai are altceva de făcut decît să tacă și să creadă. Logica tradițională nu poate să accepte propoziții ca „Această femeie este și mamă și fecioară” sau „Acest bărbat este și muritor și veșnic”. Numai că aceste propoziții nu depășesc logica, ci doar logica aristotelică, deoarece nu conțin afirmații contradictorii, ci doar predicat contradictorii, care nu se referă la ființe constituite, ci la constituirea acestor ființe. Dincolo de expresia metaforică a acestor propoziții se află judecări tot atît de logice ca celea care se află în spatele metaforei lui Zenon privitoare la imposibilitatea lui Ahile de a ajunge broasca țestoasă pornită înaintea lui: „Mișcarea este și continuă și discontinuă” sau „Un lucru în mișcare este și nu este în același loc în același timp”. Absurdul apare numai dacă se aplică logica elementară la o metaforă care exprimă o judecată dialectică. Într-o asemenea judecată, contradictorie nu e afirmația, ci predicția care reflectă esența contradictorie a oricărei geneze. Înainte de a se constitui în ființe distincte, proprietățile contradictorii se află laolaltă în indistincția primordiale pe care o regretă mai toate religiile. Pătrunderea de la metafora „absurdă” la ideea logică spulberă orice mister și face de prisos orice mistică. Dualitatea esențială a lumii nu trebuie adorată, ci doar asumată. Numai „Unu” poate fi slăvit, doi se împacă mai bine cu îndoiala și cu dialogul. Numai „Unu” poate fi inefabil, deoarece este echivalent cu „Totul” și cu „Nimicul”; doi favorizează controverse. Căutarea limbii unice, pe care ne-a dat-o Dumnezeu, este nefirească, deoarece „sensul cuvintelor este fixat prin folosirea lor în accidente istorice și, în afara practicării ei efective, nu există limbă „autentică”, nici sens adevărat, nici vreo autentificare misterioasă între lucruri și nume”³⁾.

De altfel, limba originară, în care fiecare lucru își avea numele său indiscu-

¹⁾ Leszek Kolakowski, *Philosophie de la religion*, Paris, Fayard, 1982, p. 232.

tabil, este mai aproape de tăcere decît de convorbire, de vreme ce, înainte de Babel, Unul a comunicat-o tuturor, odată pentru totdeauna. Limba este, mai presus de toate, convorbire, controversă, dezbateră.

RECRUDESCENȚA iraționalismului în veacul nostru nu se datorează numai limitării dogmatice a rațiunii la propoziții operaționale, ci mai ales civilizației electronice care a răsturnat echilibrul dintre cuvînt și imagine, dintre oral și scris, încurajînd mai mult imaginea decît cuvîntul și mai mult cuvîntul rostit decît cel tipărit. De cîteva decenii, oamenii mai mult se uită decît citesc, mai mult ascultă decît desc. Convorbirea, prin care oamenii comunică unii cu alții, este din ce în ce mai des înlocuită cu succesul imaginilor și cu vorbăria publicitară. Reclamele sînt menite să stabilească reflexe condiționate, nu să stimuleze reflecția critică. În locul dialogului democratic și rodnic, monologul oligarhic și imperativ, ascultat în tăcere. Și tăcerea nu e propice rațiunii, ci trăirilor mistice ale învinșilor. Spre deosebire de cuvînt, imaginea e mai mult trăită decît gîndită și devine, astfel, mai lesne idol adorat.

Misticii însă cred că oamenii au fost izgoniți din Paradis deoarece au rupt tăcerea supunerii și că nu se pot întoarce decît dacă o restabilesc. Toți misticii au fost fascinați de tăcere și au crezut în valoarea ei soteriologică. Nu li se părea deloc că intră în contradicție cu ei înșiși vorbind atîta despre tăcere deoarece, în mintea lor, limbajul trebuia să ducă o luptă intensă cu el însuși pentru a ajunge din nou la tăcere. Ei cred că limbajul face parte din „păcatul originar” de care trebuie să ne izbăvim, trecînd prin el. Rugăciunea este o vorbire care prepară sufletul pentru comuniunea tăcută cu divinitatea. Prin repetarea neconștientă a aceleiași rugăciuni nu mai rămîne din vorbire decît o tăcere bolborosită. Metafora omenească poartă gîndirea doar pînă în preajma inefabilului. Pentru credincios, metafora este singura cale prin care mesajul Inefabilului devine accesibil omului. Abstracția universală pînă la care metafora înalță gîndirea este așezată de mistic la începutul lumii, căpătînd astfel iluzia că se îndreaptă spre izvorul inexprimabil al existenței. Absolutul „nespus” de pur nu poate fi decît „Unu”.

Nevoia misticului de a scăpa de lumea fleacă a multiplului și de a pătrunde în lumea tăcută a lui „Unu” apare pentru prima oară limpede în filosofia lui Plotin. Vorbînd despre dialectică, Plotin spunea că „ea oprește rătăcirile noastre printre lucrurile sensibile, fixîndu-se în inteligibil și acolo își limitează activitatea; ea îndepărtează minciuna și hrănește sufletul nostru, după vorba lui Platon, în cîmpia adevărului...”⁴⁾ Comen-tîndu-i stilul, Emile Bréhier observă că „întrebuințarea și gustul imaginilor la Plotin rezidă, fără îndoială, în caracterul însuși al doctrinei sale; realitățile supreme, către care își îndreaptă sufletul, Unul și Întelesul, nu pot fi cunoscute decît printr-o intuiție imediată și un contact inefabil”; „e sînt realități inexprimabile. Limbajul nu poate decît să se apropie de ele decît folosînd imagini”. Altfel spus, „fiind dincolo de cunoaștere,

⁴⁾ Plotin, *Ennéades*, Paris, 1924, p. 64.

⁵⁾ E. Bréhier, *op. cit.*, p. XXXV.

primul principiu este dincolo de exprimare” prin vorbire, este inefabil⁵⁾.

Spre deosebire de Plotin, care încă mai credea că limbajul poate cel puțin să-l apropie de Inexprimabil, Nietzsche și Bergson îl socotesc un obstacol care trebuie înlăturat de la început din calea adevăratei cunoașteri. În concepția lui Nietzsche, logica e sclava limbajului, iar limbajul este un instrument de imitație, nu de cunoaștere. „Faptul de a cunoaște este doar faptul de a lucra asupra celor mai agreate metafore, este deci un fel de a imita, care nu mai este simțit ca imitație. El nu poate decît să pătrundă în împărăția adevărului”. Privînd rațiunea ca pe o insuportabilă izbîndă a stabilității sociale asupra devenirii individuale, a conceptului asupra emoției, a cuvîntului asupra trăirii, Nietzsche îl anunță pe Bergson. „Intelectul nostru — scrie el — nu e organizat pentru a concepe devenirea, el tinde să demonstreze fixitatea universală, deoarece își are originea în imagini”⁶⁾.

Convins că esența lucrurilor este mișcarea, nu stabilitatea, Bergson vede în forța distinctivă a limbajului principala piedică în calea cunoașterii. „În alți termeni — scrie el — limbajul cere ca să stabilim între ideile noastre aceleași deosebiri nete și precise, aceleași discontinuitate ca între obiectele materiale. Această asimilare este utilă în viața practică și necesară în mai toate științele. Însă ne putem întreba dacă dificultățile insurmontabile pe care anumite probleme filosofice le ridică nu vin din pricina că ne încapătînim să juxtapunem în spațiu fenomenele care nu ocupă nici un spațiu...”⁷⁾.

Crezînd că se află în fața unei contradicții iremediabile între cursivitatea lumii și discursivitatea limbajului și intelectului, Bergson încearcă să găsească un nou mijloc de cunoaștere: *intuiția filosofică*. Numai că „intuiția filosofică” este o contradicție în termeni: cită vreme rămîne intuiție, ea nu este decît un început de cunoaștere, iar îndată ce devine filosofică, se transformă în inducție. Avea dreptate Julien Benda cînd atrăgea atenția că „intuiția bergsoniană nu e chiar instinct, ci ceea ce ar fi instinctul dacă ar putea gîndi și vorbi”⁸⁾. Lipsită de expresie, intuiția nu este decît o percepție care continuă să se confunde cu percepțutul. Înainte ca vorbirea să diferențieze obiectul necunoscut de subiectul cunoscător nu e posibilă nici un fel de idee și deci nici un fel de cunoaștere. De vreme ce nimic nu îndreptățește credința că mișcarea este adevărată, iar stabilitatea, o iluzie, nimic nu împiedică semnificația, relativ constantă, a unei propoziții să reflecte adecvat unitatea dintre continuu și discontinuu.

IRATIONALISMUL nu poate fi decît o luptă a rațiunii cu sine însăși, prin lupta limbajului cu sine însuși. Numai cuvîntătoarele ele pot întoarce limbajul împotriva lui însuși, fie coborînd drumul pe care limbajul a urcat gîndirea pînă la categorii, ca empiriști care nu acceptă decît propozițiile confruntabile cu realitatea, fie mitificînd un „dincolo” de limbaj, la care nu se mai poate ajunge decît prin tăcere, ca intuiționiști mistici sau laici, fie covîrsînd limbajul cu conotații prin-tre-o maximă intensificare a vieții afective, ca existențialiști, care cred că „abstracția se opune fericirii” și că generalitatea conceptelor tiranizează individualitatea vieții.

Cine nu vorbește nu este încă un iraționalist. Necuvîntătoarele sînt iraționale, nu iraționaliste. Strigătele nu devin „iraționalism” decît prin vorbire, cel puțin exclamativă și interjecțională. Prin urlete, te poți întoarce la irațional, dar leși din iraționalism. Iraționalismul este un curent filosofic care argumentează inevitabil rațional împotriva rațiunii. Iraționalismul este deci o teorie care se contrazice pe ea însăși. Iraționalismul este idealul de neatinși al iraționalului, de vreme ce nu există irațional decît în afara limbajului, în natură. De îndată ce este exprimat, iraționalul devine conotația unei noțiuni. De la strigăt la exclamație și interjecție s-a și petrecut saltul de la natură la cultură, de la irațional la rațional. „Irațional” este un cuvînt la locul lui, dar „iraționalism” este un termen contradictoriu: fără rațiune nu există nici iraționalism. Apare limpede că iraționalismul a fost totdeauna mai degrabă o critică a raționalismului decît o negare a rațiunii înseși. Raționalismul evoluează, rațiunea se dezvoltă.

Henri Wald

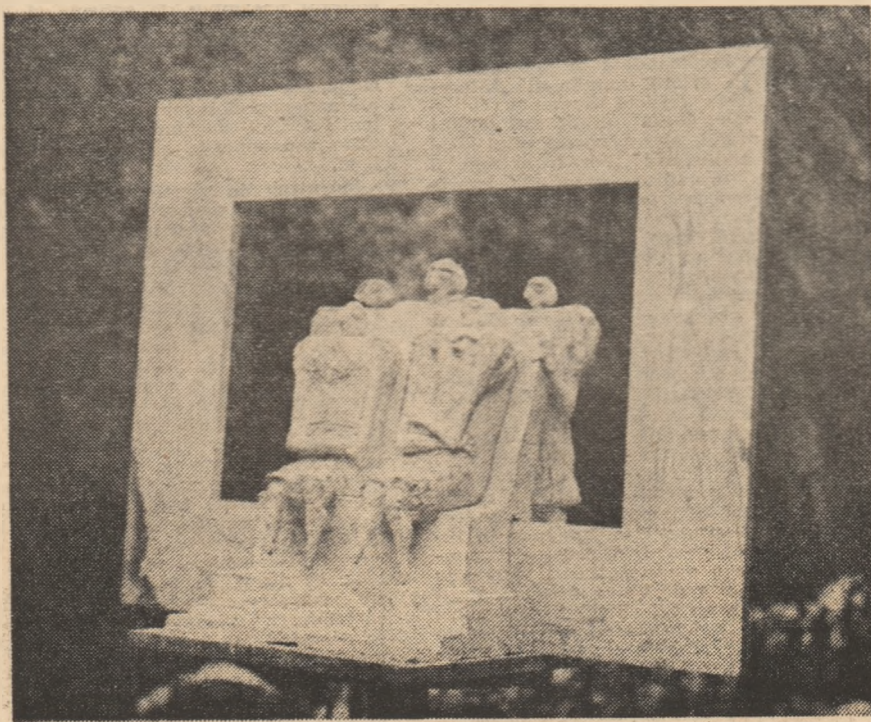
⁶⁾ Ch. Werner, *La philosophie grecque*, Paris, Payot, 1938, p. 249.

⁷⁾ Frédéric Nietzsche, *Le livre du philosophe*, Paris, Aubier, 1969, p. 139.

⁸⁾ Nietzsche, *La volonté de puissance*, Paris, N.R.F., 1942, p. 67.

⁹⁾ H. Bergson, *Essai sur les données immédiates de la conscience*, Paris, Alcan, 1930, p. VII.

¹⁰⁾ J. Benda, *Le bergsonisme*, Paris, 1912, p. 122.

GEORGETA CARAGIU : Familia

¹⁾ Francis Bacon, *Noul organon*, Buc. Edit. Acad., 1957, p. 41.

²⁾ E.R. Dodds, *Dialectica spiritului grec*, Buc., Meridiane, 1983, p. 284.

Cenzură, libertate și

„Cunoscându-mi-se lupta pentru libertate, din 1935, cînd m-am despărțit de comunism, îngrozit fiind de «Procese» lui Stalin, vă puteți imagina ce simt în fața teribilei, însă eliberatoare răzvrăti, tragic de eliberatoare, a acestui admirabil și curajos popor. Împreună cu Matilde am urmărit la televizor cu ochii în lacrimi unele dintre cele mai tragice scene. Cu neliniște crescîndă urmărim acum consecințele, rugîndu-ne pentru destinul patriei dumneavoastră».

Ernesto Sábato
Santos Lugares, 5 februarie 1990

(Acest text reprezintă un fragment dintr-o scrisoare adresată de Sábato traducătoarei).

■ NĂSCUT în 1911 în Rojas, provincia Buenos Aires, scriitorul Ernesto Sábato și-a dat doctoratul în fizică și a urmat cursurile facultății de filosofie ale Universității din La Plata, a studiat radiațiile atomice în Laboratorul Curie și a abandonat definitiv cercetarea științifică în 1945 spre a se dedica în exclusivitate literaturii. Romanțierul Sábato, cunoscut publicului român prin traducerea celor trei mari romane ale sale, *Tunelul* (1948), *Despre eroi și morminte* (1961) și *Abaddón exterminatorul* (1974) este și un remarcabil eseuist. Numeroasele cărți de eseuri, dintre care menționăm: *Unul și universul* (1945), *Oameni și angrenaje* (1951), *Heterodoxia* (1953), *Scriitorul și fantasmele sale* (1968), *Trei aproximări la literatura timpului nostru*: Robbe-Grillet, Borges, Sartre (1968), *Itinerarii* (1968), *Noua literatură și revoluția* (1974), *Apologii și critici* (1979)

etc. reflectă preocupările cu caracter social și politic ale autorului, oprindu-se cu predilecție la condiția omului ce are de înfruntat criza epocii în care trăiește. Deși concret localizată, literatura sa își păstrează în permanență caracterul metafizic, personajele sale fiind totodată și arhetipuri și tipuri sociale. Problematica sabatiand, generos abordată în volumul *Apologii și critici*, aduce în atenția cititorului permanenta confruntare dintre două lumi posibile: cea rațională și cea intuitivă, între ele aflându-se artistul al cărui rol poate și trebuie să fie decisiv în soluționarea crizei epocii noastre. Fragmentul „Libertate, cenzură și neconcordanță”, deși apărut în 1979, atît prin caracterul general-valabil al aspectelor analizate cît și prin actualitatea acestora, vorbește de la sine.

Vînătoarea de vrăjitoare

ÎN ultima perioadă au fost interzise în Argentina opere ale unor filosofi ca Henri Lefebvre și ale unor scriitori ca Álvaro Yunque și Mario Vargas Llosa. Guvernul se plînge apoi de imaginea pe care o oferă țara noastră în exterior, de parcă nu totemul ei ar fi cel care furnizează excelențele materiale. Dar nu imaginea mă preocupă, ci faptele în sine. De sus ni se tot repetă că trebuie să reconstruim națiunea pe bază de pluralism, de dialog și de neconcordanță. Excelente cuvinte: păcat însă că faptele simultane dovedesc exact contrariul.

Nu de mult mi-au telefonat de la ziarul „La Nación” — urmărind protoistoria mea — spre a mă-ntreba ce părerile aveam despre cuvîntul vector, de care se legase nu știu care funcționar din provincia Córdoba. I-am răspuns că dacă cenzurau acest cuvînt, trebuiau să cenzureze întreaga fizică, intrucît orice forță se reprezintă printr-un vector; doar dacă s-ar face o fizică fără forțe, în care caz ar trebui desființate nu numai tractoarele agricole, ci și tancurile și avioanele de război. I-am explicat că acest cuvînt era tot atît de tehnic ca și „carburator” sau „uniform” sau „pastă de dinți”. Ziaristul m-a informat că acel funcționar cordobez întrebase de asemenea și despre matematica modernă. I-am răspuns că-n cazul acesta ar trebui să ne întoarcem la o armată de lănci și săbii, dat fiind faptul că întreaga tehnică modernă se bazează pe matematica superioară; începînd cu energia atomică, ce presupune teoria lui Einstein și calculul diferențial absolut; așa încît cenzorul cordobez ar trebui să propună distrugerea centralei noastre atomice din Atucha, pentru a-și începe apocalipsul său privat.

Să ne ocupăm însă de obiectul scrisoarei, nu de prostii.

Nu aparțin acelei clase demagogice și ipocrite ce se împotrivesc oricărui tip de cenzură. Inițial o exersăm cu toții în propria noastră casă, folosindu-ne de autoritatea noastră morală și intelectuală, împiedicîndu-ne copilul, cu tact și afecțiune, să se împrietenească cu oricine sau să citească o carte pentru înțelegerea căreia nu-l considerăm suficient de matur.

Nu în asta rezidă gravitatea problemei. Grav este cînd Statul exercită cenzura în viața comunității cu procedee care n-au nimic de-a face cu legea și justiția. Căci dacă această îndeletnicire e extrem de riscantă cînd se exercită cu asemenea precauții, comițîndu-se și așa greșeli, ca-n cazul interzicerii *Florilor Răului*, ne putem ușor imagina la ce extreme am ajunge în alte condiții. Într-un regim democratic un judecător se poate înșela, și adesea chiar așa se-nîmplă, dată fiind condiția failibilă a omului; în aceste cazuri însă, acuzatul are posibilitatea de a recurge la tribunalele superioare, care pot îndrepta greșelile comise, cum s-a întimplat efectiv cînd opera lui Baudelaire a fost cenzurată în mod grosolan. Cîne-l apără însă pe acuzați în cazul regimurilor despotice

egală măsură unei „putrezite” țări occidentale, cît și unei impecabile societăți sovietice și ar fi ciudat ca teorema să fie combătută de opinile politice ale autorului acesteia. Și totuși acest lucru s-a întimplat în Germania nazistă, unde teoria lui Einstein a fost combătută, fiind considerată o manifestare tipică a mentalității evreiești. Același lucru s-a întimplat și-n Rusia comunistă cînd s-a interzis logica matematică și genetică „burgheză”, de parcă genele ar fi putut răspunde intereselor de pe Wall Street. Profesorul Zhebrak a fost denunțat de „Pravda” (cuvînt care înseamnă „adevăr”) pentru a fi declarat revistei „Științe” că mulți geneticieni ruși sorjineau doctrina mendeliană. Cu îngrijorată urgență, Academia de Științe Agrare Lenin i-a trimis următoarea scrisoare lui Stalin: „Dumneavoastră, iubite Șef și Maestru, i-ați ajutat pe savanții sovietici să dezvolte avansata noastră știință materialistă, care servește poporului în toate domeniile și cuceririle acestuia, o știință care exprimă idealurile și înălțătoarele intenții ale omului în noua societate socialistă”. Totodată, Academia l-a expulzat pe fiziologul Orbelli și pe morfologul Schmalgauen, a lichidat laboratorul de citogenetică și a ordonat rescrierea tuturor textelor de biologie pe baza doctrinei oficiale, doctrină care răspundea postulatelor materialismului dialectic, avînd însă un mic defect: era, din punct de vedere științific, falsă. Într-o extremă sau alta, s-a arătat unde poate conduce o ideologie, dîndu-i acestui cuvînt sensul pe care numeroși filosofi i l-au conferit în secolul trecut, printre care Marx însuși: un sistem de idei care, sub aparența adevărului absolut, este la rigoare un ansamblu de elemente relative ce servesc unui stat, unei clase dominante, unei secte. În fața unor asemenea fusteste simulacre ale adevărului, doar libertatea omului de a gîndi și de a crea mai poate fi revendicată.

UNIVERSITATEA — așa, cu măjuscă — ar trebui să fie locul în care profesorii și discipolii, cu umilintă și tenacitate, luptă pentru înălțarea acelei culturi ce se naste din libertate, generînd și mai multă libertate. Un loc în care, cu simț critic dar și cu venerație, se se poate învăța și transmite gîndurile celor mai contradicțorii filosofi: raționaliști și iraționaliști, liberali și conservatori, atei și creștini, partizani ai socialismului și anarștii ai capitalismului. Dacă acest postulat esențial nu se-nclenchește, instituția aceasta va putea fi orice — și-n nefericita noastră țară așa s-a întimplat, în mîna dogmatismelor inverse — niciodată însă nu va fi ceea ce se poate și trebuie să se numească, în mod exact și cinstit, Universitate.

Ni se spune că țara are dreptul și datoria să-i combată pe cei ce pretind a ne impune idei străine flințelor noastre naționale, și-n acest punct, cel mai moderat ne cer să-mpiedicăm prosperarea ideologiilor totalitare, fie ele de dreapta ori de stînga. Alții, mai puțin impetuoși, ne vorbesc în astfel de ocazii despre comunism, trecînd sub tăcere tot ce se referă la totalitarismul invers, netănuindu-l numai într-o manieră pasivă, ci și în fapte, considerînd că forțele de dreapta reprezintă unicul remediu în presensul acestui comunism. În momentul în care li se cere să definească însă ceea ce ei numesc comunism, începe cel mai delirant ansamblu de sofisme și înșelăciuni. Pentru că aici vinătorii de vrăjitoare califică drept comunisti sau ideologi ai terorismului pe oricine care preconizează justiția socială ori sorjine lupta popoarelor subjugate împotriva colonialismului și chiar pe oricine care citește sau șoptește cuvînte ca structuralism.

Mă-ntreb de asemenea dacă anumite fragmente din marile encicluri sociale ale Bisericii n-ar fi fost incriminate de acești cenzori dacă nu s-ar fi știut de cine sînt semnate. Și chiar știindu-se acest lucru. Nu mi-a sîptit la ureche o doamnă catolică, de parcă mi-ar fi spus un secret îngrozitor, că Ioan al XXIII-lea era comunist? Álvaro Yunque e un om extrem de nobil, un fel de anarhist tolstollian; nu știu ce i s-ar fi putut reproșa, dar simpla idee că un tip poate sechestra un administrator după ce l-a citit pe Yunque, mă face să rid. Așa stînd lucrurile, nu ne mai poate surprinde faptul că s-a interzis de asemenea lucrarea lui Henri Lefebvre, intitulată, în chip monstruos, *Logica formală și logica dialectică*. Pentru că-n Argentina, însuși cuvîntul dialectică este un stigmat dialectic ce dezvăluie existența Răului. Motiv pentru care cenzorii acestia ar trebui să-l interzică pe însuși filosoful din care se desprind Marx și Lefebvre însuși; filosoful oficial al Statului absolutist prusac, pe profesorul G.W.F. Hegel. Fapt care la rîndul lui ar genera una dintre acele probleme bizantine, de genul cum, în ce moment, de unde s-a dat tonul. Căci, înălțîndu-l pe Hegel, care la rîndul lui n-a apărut dintr-o dată, rezolvînd neconcordanța din alți gînditori ce

l-au precedat, ar trebui înlăturat și Immanuel Kant, intrucît în studiul categoriilor aborda opoziția contrariilor, ca Heraclit, și folosea sinteze cît mai cuprinzătoare, ca Platon. S-ar găsi cine să spună despre Kant că era un dușman al dialecticii, se știe însă de cite șiretlicuri se poate prevala cineva ca să scape de cercetarea stigmatelor sale.

Să ne continuăm investigația polițienească în trecut. Au fost deja menționați Platon și Heraclit, ale căror lucrări sînt interzise în mod preventiv. De altfel, dacă e să ținem seama de Whitehead, întreaga filosofie occidentală (inclusiv cea a lui Henri Lefebvre) nu cuprinde altceva decît citeva notițe pe marginea dialogurilor platonice. N-ar trebui uitați nici Zenon din Elea, care, cu ideile sale împotriva pitagoricilor, a contribuit la dezvoltarea metodei dialectice; nici Proclus și Plotin, care într-un anumit fel au căutat sensul pozitiv al dialecticii atacate de Aristotel (fapt ce denotă nericolul propriilor dușmani, care cu diatribele lor îi pot încînta pe cei acuzați) nici o bună parte dintre stoici. Ca să nu mai vorbim de succesorii lui Hegel, care reprezintă de fapt întreaga filosofie contemporană, dacă ne gîndim că, într-un fel sau altul, el e generatorul marxismului, al existențialismului, al fenomenologiei și chiar al psihanalizei; mulți nefiind nici comunisti, nici adepți ai terorismului; ar fi de-ajuns să-l amîntim pe teologul danez Søren Kierkegaard.

E tocmai ceea ce caracterizează orice vînătoare de vrăjitoare, care este infinită și nelimitată. Motiv pentru care sînt vizată nu numai cei urmăriți, ci și rudele, strămoșii și chiar și cei ale căror adrese figurează pur și simplu în agendele lor. O tendință atît de bizantină și de periculoasă, diferită de cea anterioară asupra căreia ar fi trebuit să ne oprim avînd pretenția că vorbim într-adevăr de fundamentele creștine, uitînd tot ceea ce presupun aceste fundamente începînd cu Biblia iudaică și cu poruncile lui Moise, nume mai greu de suportat, dat fiind antisemitismul mai mult sau mai puțin vizibil al multor oameni de aici. Dar pe lîngă Biblie și porunci, creștinismul a fost fondat și propagat de doisorezece evrei eretici care, în trecut, fie spus, dezvăluie virtuți adesea fertile și pozitive ale neconcordanței. Dacă am adăuga acestor fondatori nume de greci și de africani ca Platon, Aristotel, Plotin, Tertulian și Augustin precum și de italieni ca Tomas, ne-am putea întreba ce ar rămîne din valorile noastre naționale fără această ilustră multime de străini. Fără a mai socoti că în 1853, Constituția cerea respectarea tuturor crezurilor, fie ele mahomedane, ebraice, budiste sau brahmanice.

Pe lîngă crezuri, Constituția noastră cere respectarea tuturor tipurilor de idei, inclusiv cele ale masonilor, nu numai pentru că legea noastră fundamentală cere acest lucru, ci și pentru că o bună parte dintre fondatorii noștri au aparținut unei masonerii sau alteia. Nu ni se poate demonstra nici că e vorba de a împiedica ideologiile străine de a ne distruge națiunea, pentru că-n cazul acesta trebuie să vă reamintesc faptul că libertatea noastră a fost imaginată și-n cele din urmă realizată de intelectuali care s-au bazat pe trei revoluiții străine: cea engleză, cea nord-americană și cea franceză. Și că acești intelectuali nu numai că au studiat ideile acestora, ci au și tradus, elogiât și răspîndit operele care i-au inspirat, astfel încît un ziarist care, deși napolitan (ceea ce dovedește că și străinii pot fi naționaliști argentinieni) se afla în slujba lui don Juan Manuel de Rosas, i-a acuzat drept „anarhisti” și „comunisti” pe emigranți ca Alberdi și Sarmiento, cu o ură care, dacă ar fi putut fi aplicată polițienește asupra lor, am fi rămas fără națiune.

Problema artei

CREAȚIA artistică se constituie într-o mărturie complexă a epocii reprezentate, uneori la fel de ambiguă și de incertă precum visele ori miturile, adesea teribilă, vesnic însă constructivă în cel mai paradoxal sens. Istoria literaturii e copleșită de aceste, aduțere și trădări, paricide, matricide și injurii împotriva instituțiilor de bază ale societății. Ar fi de-ajuns să ne gîndim la dramele lui Shakespeare. Și cu toate astea, sau poate tocmai de aceea, tragicii greci au fost numiți de Karl Jaspers „educatori al poporului lor”. Furiile nu pot fi ignorate și cu atît mai puțin nu pot fi pe nedrept îndepărtate: sînt acceptate și integrate în dialectica condiției umane ori este plătit singerosul tribut pe care l-a plătit societatea ori de cite ori a-ncecat suprimarea acestora. În virtutea celor spuse de Heraclit, cu cit se apelează mai mult la rațiunea omului, cu atît reacția forțelor obscure este mai brutală. Cînd Cultura s-a crezut eliberată pentru todeauna de demoni, aceștia și-au făcut din nou apariția, și-n plin apogeu al Rațiunii (și, paradoxal de grotesc, tocmai

neconcordanță

în numele acesteia) au fost suprimați sute de mii de cetățeni, printre care și mulți dintre cei mai entuziaști partizani ai acestuia; și chiar în secolul nostru, cea mai furioasă explozie a acestor forțe a avut loc în țara care a obținut cele mai numeroase premii Nobel în știință și filosofie. Uităm de fiecare dată că nu trebuie să-i pretindem prea mult îngerului dacă nu vrem să-nțilnim bestia.

Într-o civilizație care ne-a lipsit de toate vechile și sfintele manifestări ale inconștientului, într-o cultură fără mituri și fără mistere, omului de pe stradă nu-i rămâne decît modesta descătușare de visurile sale sau katharsis-ul prin intermediul ficțiunilor acelor ființe condamnate să viseze pentru întreaga comunitate. Opera acestor creatori este o formă mitologică de reprezentare a unui adevăr despre cer și infern. Nu ne dau o probă, nici nu demonstrează o teză, nu fac propagandă pentru un partid sau pentru o biserică: ne oferă o semnificație. O semnificație care, spre deosebire de acele teze lănistitoare și edificatoare, urmărește să ne trezească și să ne scuture din visul acesta în care, după John Donne, pare a se derula călătoria ce ne duce de la leagăn la mormint spre a ne-nfrunța cu asprul, tragicul dar nobilul nostru destin de animal metafizic. Poate exista misiune mai înălțătoare pentru literatură?

Dacă un creator e profund, dacă nu practică acea fabricare de best-sellers de sezon ce astăzi înlocuiește în mare parte misiunea sfintă de care amintesc Jaspers vorbind despre tragicii greci, el este un rebel, un trimis al Furiilor, chiar fără a ști și, desigur, fără a dori acest lucru. Sărmani ai națiunilor ce uită sau ignoră sfîntul drept la rebeliune al marilor ei creatori! Dacă un om se maturizează atunci cînd își conștientizează pentru prima oară limitele, rușinindu-se de defectele sale, de maturizarea unei națiuni se poate vorbi numai atunci cînd fiii săi cei mai buni dovedesc că numeroasele perfecțiuni cu care o credeau dotată în copilăria lor nu sînt precum și le imaginaseră și că, asemeni altor națiuni, asemenea tuturor națiunilor, virtuțile ei sînt legate în mod inexorabil de defectele ei. Astfel, cele mai bune patrii, cele care au spus ceva lumii, au fost criticate de chiar scriitorii acestora, cu inima sfîșiată și insingurată: Hölderlin și Nietzsche și Thoman Mann în Germania; Dante în Italia; Stendhal, Baudelaire, Rimbaud, Bernanos în Franța; Pușkin cu spiritul nobil, după ce a ascultat rîzind povestirile comice pe care i le citea Gogol, a exclamat, cu lacrimi în ochi: „Ce tristă e Rusia!”.

Dreptul

la neconcordanță

S-AR putea argumenta și de cele mai multe ori chiar se argumentează că vechile culturi își pot permite luxul de a se autocritica, uitîndu-se că S.U.A. e o țară la fel de tinăra ca și a noastră, autocritica ei fiind cu toate acestea cumpulită. Statele Unite au încetat să mai fie un adolescent infumurat din clipa cînd mințile cele mai luminate au avut curajul să asculte îndemnul obscur ale sufletului și să le expună rușinii publice în romanele, teatrul și cinematografia sa. În țările noastre latino-americane — atît de predispușe guvernărilor despotice — criticăm adesea faimosul materialism yancheu, mindrindu-ne în tot acest timp cu presupusa noastră înclinație spre valori spirituale. Deși valoarea spirituală a acestui autoelogiu este deja îndoieală, cert e că n-avem acea tărie ce presupune admiterea gravelor defecte și aceea capacitate de a le expune la lumina zilei. Rareori sîntem dispuși să recunoaștem Statelor Unite una dintre cele mai mari valori spirituale pe care noi în general o ignorăm în practică și chiar o interzicem: capacitatea de autocritică și dreptul la neconcordanță. Ca orice mare imperiu, Statele Unite au comis violente nenumărate în întreaga lume. Nimeni n-a folosit însă cuvinte atît de dure împotriva propriei țări ca fiii acesteia, iar în particular, de vreme ce mă refer la literatură, puține sînt locurile în care s-au scris și filmat opere atît de acuzatoare împotriva propriilor politicieni, poliști, militari, guvernatori, președinți ai Republicii și chiar judecători ai Curții Supreme. Și asta fără ca Statul să interzică măcar una din aceste opere. Pentru că recunoaște că operele acestea sînt edificatoare în cel mai bun sens al cuvîntului și pentru că o democrație se caracterizează prin permiterea publicării defectelor acesteia. Motiv pentru care unii cred că numai democrațiile sînt singurele regimuri corupte, cînd realitatea este că-n celelalte sisteme nimeni nu poate denunța corupția; care este cu atît mai mare, mai profundă și mai degradantă dacă ne gîndim la celebrul aforsism al lordului Acton. Căci dacă puterea corupe, puterea absolută corupe în mod absolut. Și asta ar trebui să se-n-

vețe în școală, ca pe vremea studenției mele, cînd ni se preda acea **Instrucție civică** spre avertizarea noilor generații, veșnic dispuse, cînd încep să simtă mirosul putrefacției, să „taie în carne vie” tinjind sau chemînd de fapt astfel teroarea și puterea dictatorială, imaginîndu-și că așa s-ar putea instaura acea domnie a Absolutului ce se menține în mijlocul putredei relativități a ființelor umane. Predispoziție a tinerilor aproape veșnic idealști, care fructifică în mod pervers creierile unui totalitarism sau altuia.

În felul acesta, și cu excepția perioadelor splendide de libertate republicană, aici denunțurile împotriva anumitor persoane din guvern sau din armată au fost considerate întotdeauna drept delict împotriva națiunii și a instituțiilor sale, confundîndu-se în mod flagrant această națiune și instituțiile ei cu cetățenii faillibili și muritori care în momentul de față le reprezintă.

S-ar putea spune că trag concluzii hazarde, avînd în vedere fundamentele indiscutabile ale naționalității noastre. Constat însă tocmai că bazele pe care le invocă acești cenzozi sînt adesea destul de discutabile și uneori primejdios de importante pentru destinul acestei patrii republicane pe care au visat-o (și verbul reprezintă metafora exactă) acei curajoși, profunzi, vizionari și prudenți luptători pentru libertate. Pentru că bazele reale ale naționalității noastre sînt cele pe care oameni ca Alberdi au reușit să le impună pentru legea noastră fundamentală: principiile care au instaurat în mod înțelept și generos sfînta libertate a omului, acea libertate îngrădită doar de responsabilitatea și respectul față de însăși comunitatea care-i garantează existența, după restricțiile legilor experimentate în dramatica istorie a omului; respect care ocrotește acea justiție independentă ce asigură dreptul la neconcordanță. Asta și numai asta ar trebui să-i călăuzească pe cenzozi noștri: necesitatea de a feri națiunea de orice gen de totalitarism, indiferent de gruparea în care acesta s-ar înscrie. Dar despre ce cenzozi vorbim dacă justiția independentă este cea care trebuie să exercite cenzura? Și dacă terorismul totalitar vrea să distrugă aceste nobile instituții așa cum se încearcă acum în mod barbar în Spania și Italia, va trebui să găsim modalitatea de a actualiza legile noastre pentru ca dușmanii Republicii să n-o poată înlătura profitînd de caracterul ei blind și inoperant. Numai cu aceste arme trebuie să luptăm împotriva terorismului, asigurînd firește dreptatea pentru cei năpăstuiți și dezvoltarea materială care să permită instaurarea acesteia. Dezvoltare fără de care nici nu poate fi vorba de autentică libertate în epoca noastră.

Despre

viitoarele comunități

EMMANUEL Mounier a răspuns poate cel mai bine preocupărilor noastre, dezvoltînd și sintetizînd ideile marilor gînditori sociali. Egoismul a fost un răspuns în fața presiunii totalitare, o apărare împotriva a-supririi aparatelor de stat. Pentru a nu risca incurajarea falselor interpretări favorabile vechiului liberalism, acesta a

asociat cuvîntului „persoană”. În mod dialectic, cuvîntul „comunitate”. Cînd după cel de-al doilea război mondial vechile concepte ale acestei doctrine s-au fărîmitat, au fost invocate două explicații: pentru marxști nu era decît o criză economică, și era de-ajuns să acționezi asupra economiei spre a vindeca răul; pentru moralști, în schimb, era vorba de o criză a omului și a valorilor sale, și ca atare, societatea avea să se schimbe dacă era în stare să schimbe omul. Pentru Mounier, și unii și alții făceau aceeași greșală, tipic modernă, consecință a unui îndoiește cartezianism separînd trupul de suflet, acțiunea de gîndire, *homo faber* de *homo sapiens*. Cînd concret era să se considere criza ca fiind totodată și o criză a omului și a structurilor sociale. Ar fi fost astfel cel mai bun exorcism împotriva demoului purității, acea puritate abstractă ce presupune existența binelui fără ceva care să-l susțină; ar fi fost inserția concretă într-o lume de situații obiective. Ar fi însemnat denunțarea „purității” pe care pretindeau c-o mențin atîția oameni de calitate ce se proclamau apolitici.

Deja directorii de conștiință ca San Francisco de Sales, cu mult înaintea lui Marx și Freud, au denunțat atitudinile acestea, considerîndu-le o alienare și un vicleșug ce asigură liniștea individuală în tumult, cu extrem de nobile pretexte. Omul nu este un ego gînditor și abstract. el este materializat într-un trup aparținînd unei familii, unei patrii și unei epoci pe care nu și le-a ales. Compromisul acesta este echilibrul nostru, neutralizează acel egocentrism care ne tîrăște continuu spre Narcis. Nu sîntem „nebuni de libertate”, după cum afirmau unii suprarealiști, dar nu sîntem nici condamnați la munca forțată a unei istorii fără drept de apel. Și această dualitate ne face responsabili. Existențialism și egoism își dau astfel întîlnire în acest om nou al secolului XX, ființa aceasta înstrăinată căreia trebuie să-i redăm destinul. Dacă nu vom fi distruși de hecatomba atomică, va fi necesar să căutăm modalitatea de a rectifica direcții în cadrul imperfectei democrații, va trebui să căutăm sinteza unei realități scindate în contrarii de Epoca Modernă; știința și omul, individul și colectivitatea, obiectivul și subiectivul. În ordinea socială ar trebui să se realizeze ceea ce noua filosofie a reușit în gîndire: sinteza omului și a lumii.

Nici individualismul, nici colectivismul nu sînt soluții cu adevărat umane, căci primul nu vede societatea, iar al doilea

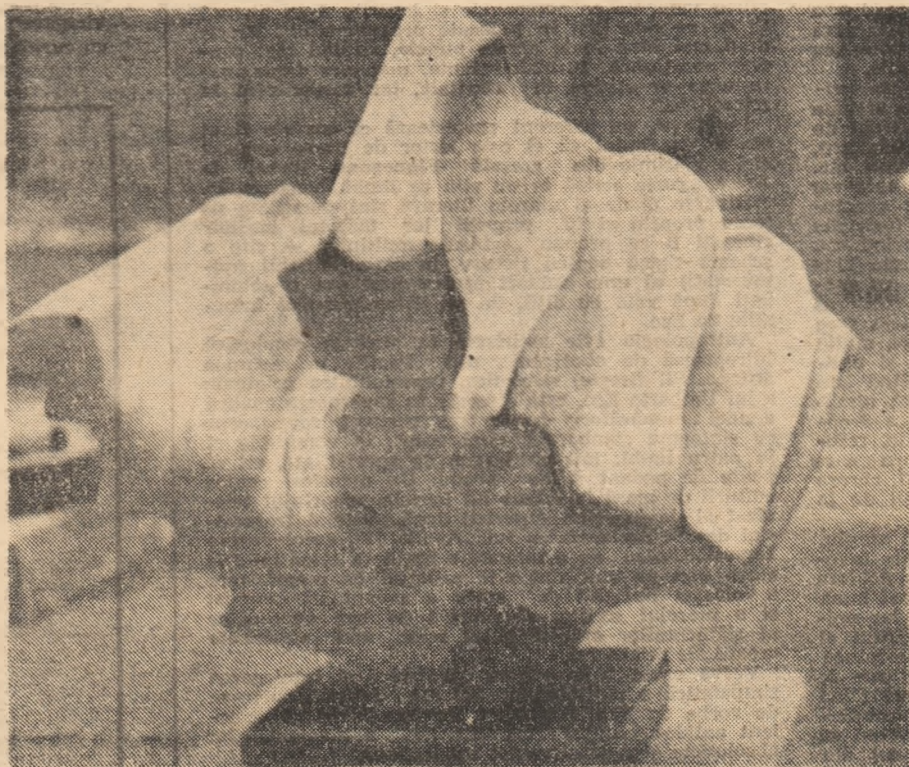
nu vede omul; ambele sînt abstractizări și încă unele extrem de primejdioase pentru ființa umană. Căci imperiul acestei ființe nu este neliniștitul și întîmul teritoriu al ego-ului său, nici abstractul domeniu al colectivității, ci acea zonă intermediară în care ființează iubirea și arta, prietenia și dialogul, înțelegerea și munca în comun. Este marele păcat al Occidentului de a se fi îndepărtat de acest adevăr primordial, fără de cunoașterea căruia în care ființează stabilirea comunităților viitoare. Comunitățile autentice, nu mașinările acelea sociale cu care în mod trist ne-am obișnuit.

A fost posesime un nenoroc ca acel *individuum* cu care Cicero a tradus acel *atomon* al naturalistilor greci să depășească domeniul fizicii spre a-l înțelege pe cel al oamenilor; căci dacă pentru un simplu organism viu postulatul acesta este gresit, pentru o comunitate de ființe umane este catastrofa de fals. Astfel, anumiți filosofi ai vechiului liberalism au considerat societatea drept o juxtapunere de indivizi. Și e probabil ca această doctrină, bazată pe un ego independent — și-n egoismul ei — să fi constituit elementul ferocității liber întreprinzătoare pe care acei negustori ai Revoluției Industriale au lansat-o asupra satelor lipsite de apărare din Africa și Polinezia, spre a-și introduce zădărnice și vechiturile cu pretul distrugerii culturilor arhaice. Mentalității acesteia i se potrivea foarte bine afirmația incisivă a lui Hobbes, care vedea în egoism baza întregii conviețuirii. Ceea ce este cumpulit de adevărat, deși nu în totalitate, cel puțin cînd individul accede la supremă categorie de persoană. Nu devenim în mod spontan, nici nu ne naștem investiți cu această demnitate, dat fiind faptul că persoana se construiește luptîndu-se împotriva forțelor nefaste ale ființei noastre. Feodor Dostolevski afirma că Dumnezeu și Demonul își dispută sufletul omului, iar cîmpul de bătălie este inima însăși a acestei ființe, în mod tragic duală. Iar în lupta aceasta nu învinge întotdeauna demonul, căci dacă omul este capabil de cele mai cumplite atrocități, el este totodată capabil să atingă culmile altruismului, precum un Albert Schweitzer sau un Părinte Damian. Si ar trebui de asemenea avertizat Hobbes că: „Il est dangereux de trop faire voir à l'homme combien il est égal aux bêtes, sans lui montrer sa grandeur”: frumos aforsism în care singura greșală este faptul de a atribui nobililor lei și elefanți perversitățile de care poate fi capabil numai acest animal ciudat ce poate în același timp să construiască lagărele de la Dachau și să propage Evanghelia. Această dualitate inerentă condiției însăși a omului obligă la crearea de legături de asociație care să limiteze tendința acestuia spre rău, de la preceptele religiilor superioare pînă la legile societăților inteligente organizate. O lege acceptată de comunitate și o justiție de aplicat — independentă de cei ce dețin puterea fizică — este singurul lucru ce poate asigura o existență demnă. Conceptul de „bun comun”, apărut de gînditorii cei mai lucizi, reprezintă piatra unghiulară a oricărei societăți care-și propune să evite atît egoismul individual cît și tarele Supra-Statului, bunul comun nefiînd simpla imbinare de elemente egoiste individuale, nici acel cecelbru „bun al Statului” pe care totalitarii îl consideră mai presus de persoană și-n fața căruia nu-ți mai rămîne decît să-ncepi să tremuri: este bunul suprem al unei comunități alcătuite din oameni liberi și solidari totodată. Asigurarea acestui echilibru reprezintă o chestiune arzătoare, nu imposibilă însă după cum a demonstrat-o de atîtea ori istoria, începînd cu acele străvechi comunități pe care aroganța europeană a Epocii Moderne le-a numit „primitive”. pînă la anumite democrații ce nu au necesitat recurgerea la terorismul statal spre a se evita distrugerea acestora de către terorismul invers.

Răspunsuri la întrebările formulate de Odile Baron Supervielle în „La Nación”, Buenos Aires, 31 decembrie 1978.

Prezentare și traducere de Luminița Voina-Răuț

Sculptură de CARLO ZAUU

Manifestări culturale

● Ce oferă, ce propun oaspeților lor institutele de cultură străine la București? Programele de activitate, la zi, ale citor-din aceste ambasade ale culturii sint edificatoare:

● **CASA CULTURII CEHOSLOVACE** (B-dul Dacia, nr. 28) impune prin varietatea manifestărilor sale lunare, care, în ultima perioadă, se concretizează prin abordarea unei problematice majore — de pildă, de la aprofundarea cunoașterii creației literare a lui Karel Capek (cu o expoziție în desfășurare), la o largă informare asupra activității din ultimele două decenii a interesantului colec-tiil „Biblioteca antică” in-grijită de editura pra-gheză „Svoboda” (expozi-ție de asemenea în curs); menționăm și o masă ro-tundă asupra evoluției si-tuației politice în Ceho-slovacia.

Spre încintarea publicu-lui meloman, Casa Cultu-rii Cehoslovace a organi-zat un concert al Cvintetu-lui de suflători al Tea-trului Național din Praga. Prelegerea „Vaclav Ha-vel și dramaturgia con-temporană cehoslovacă” si conferința de presă în legătură cu „Dramatur-gia Havel și ceilalți autori proscrisi din perioada așa zisei „normalizări” în Ce-hoslovacia” completează acest program la care se adaugă ciclurile de fil-me — producții noi.

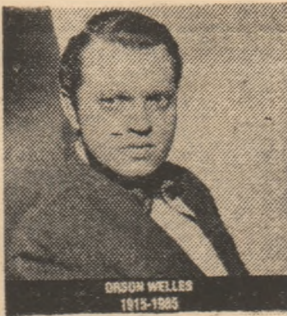
În perspectivă aici, expo-ziția tinerilor artiști plastici slovaci (vernisa-j: 21 martie, ora 13).

● **CASA DE CULTURĂ A REPUBLICII FEDERA-LE GERMANIA** (str. I.C. Frimu). În ciclul *Ecolo-gie* — conferința dr. Ma-

nole Cucu, director al In-stitutului de Igienă și Să-nătate Publică din Bucu-rești, despre „Consecin-țele poluării aerului” (14 martie, ora 17.30) cu pre-zentarea unui proiect co-mun al institutului romă-nesc amintit și al Institu-tului Mediului Ambiant al Universității din Düssel-dorf; întâlnirea cu scri-itorul Hans Magnus En-zensberger din München, la Casa Scriitorilor din București (17 martie, ora 16), manifestare organiza-tă în colaborare cu Uni-unea Scriitorilor din Romă-nia. Filme: *Supusul* — re-gia Wolfgang Staudte (la 8 și 13 martie, ora 17.30); *Botnița* — regia Ernst En-gel (la 15 și 20 martie, ora 17.30) și *Katzelmacher* — scenariul și regia Rai-ner Werner Fassbinder (la 22, 27 și 28 martie, ora 17.30).

● Nu poate lipsi din această sumară trecere în revistă a înscrierilor în actualitate, *Luna priete-niei și a culturii italo-ro-mâne*, în plină derulare la Sala Dalles, din al cărei program la zi reținem: ciclul de sase producții noi ale cinematografeiei italie-ne (10—18 martie); con-ferința „Majolica italiană din Renastere”, susținută de reprezentanta Muzeu-lui Ceramicii din Faenza, d-na Carmen Ravanelli Guidotti (12 martie, ora 17), urmată, la 13 martie, ora 17, de masa-rotundă pe aceeași temă, iar la capătul celor 28 de zile ale întregii manifestări, concertul de gală dirijat de Antonio Pirolli, solis-tă Cristina Anghelescu. În program. *Anotimpurile de Vivaldi* (20 martie, ora 17).

M. RALIAN

„Războiul lumilor”

● Zilele trecute, dato-rită pasiunii lui Marc Jacquin, fondator al lui Phonurgia Nova (univer-sitate estivală a tehnicilor radiofonice, cu sediul în Arles), în Franța a apă-rut pentru prima dată pe un disc compact înregist-rarea integrală a cele-brei *Războiul lumilor*, una din primele realizări (1938) ale lui Orson Welles (în imagine), adapta-re după romanul lui H.G. Wells.

Debut cinematografic

● Dizzy Gillespie, cele-brul trompetist de jazz (73 de ani în luna octom-brie a.c.) va debuta ca actor într-un film, pentru care urmează să compu-nă și muzica: *O iarnă la Lisabona* (coproduc-ție italo-franco-spaniolă). „Mi-a plăcut scenariul — mărturisește Gillespie. Este povestea unui muzi-cant de jazz care, obosit și decepționat de lumea muzicală din Statele Uni-te, se decide să abando-neze totul: familie, prie-teni, suporteri — pentru a porni să se descopere pe sine. Aștept cu mare emoție începerea filmări-lor — a adăugat Gille-spie. Va fi un film cu momente muzicale emo-tionante — cel puțin așa sper.”

„Lecții despre istorie”

● La editura pariziană de Falloiz a apărut de curind volumul *Lecons sur l'histoire* de Raymond Aron. Sint cursuri inedite ținute la Collège de France între 1972—1974 în care Aron își expunea reflecțiile asupra cunoaș-terii istoriei. Volumul, spun comentatorii, este fascinant datorită inteli-genței expunerii, a efor-tului constant de lucidi-tate și de rigoare care îl caracterizează pe autor.

Un profesor deosebit

● Realizatorul austra-lian Peter Weir este autorul unui film care a stîrnit comentarii contra-dictorii. Acțiunea se pe-trece în 1959 la Academia Walton, Vermont. Un profesor de literatură iese din comun, John Keating, îi va învăța, în afara programei, dragos-tea de viață, de libertate și de poezie. Amprenta sa îi va întovărăși pe elevi de-a lungul vieții, datorită așa zisului cena-clu care dă și titlul filmu-lui: *Dead Poets Society*.

„Noul Val”

● *Nouvelle Vague* este titlul noului film, pe care îl realizează în „mare secret” Jean-Luc Godard. Acum treizeci de ani Go-dard l-a descoperit pe Jean-Paul Belmondo (*A bout de souffle*). Acum, Godard a descoperit o nouă vedetă: pe Alain Delon. Din „secretul” filmului realizat pe ma-lul lacului Léman se știe că Delon interpretează rolul dublu al unor ge-meni. Parteneră: Domi-ziana Giordano.

„Nu se schimbă o echipă care a câștigat”

● Aceasta este decla-rația lui Claude Zidi, re-gizorul care în 1985 a obținut cu filmul *Le ripoux* premiul César pentru „cel mai bun film și cel mai bun realiza-tor”. Zidi lucrează acum

la *Ripo contre Ripo*, re-constituind tandemul Noi-ret — Lhermite pe care îl opune unui alt cuplu de rezonanță: Guy Mar-chand — Jean-Pierre Cas-taldi. (În imagine: Noi-ret — Lhermite).

„A fost odată un scriitor”

● Astfel își intitulează „L'Express” un articol prilejuit de apariția în limba franceză a cărților *Omul care vorbește, Im-potriva vinturilor și ma-reelor*. Despre viață și politică ale scriitorului peruvian Mario Vargas Llosa ca și de decizia sa de a opta pentru cariera politică. Se pare că ro-mancierul va câștiga ale-gurile prezidențiale din

țara sa în luna aprilie. „Un romancier poate oare salva Peru?” — se in-treabă „The New York Times”. S-ar putea — răspunde „L'Express”, dar romancierul a dispo-rit. Oricum omul politic și scriitorul urmează tra-ietorii diferite. Primul nu conține să explice ferindu-se să spună totul, al doilea spune totul fără a se explica niciodată.

Belmondo și Depardieu

● Pe scenă — Jean-Paul Belmondo (în ima-gine). Regizor: Robert Hossein. Piesa — *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand. Gazdă: Teatrul Marigny din Paris. Succes răsunător. Pe ecranul capitalei franceze, în

curind: filmul *Cyrano de Bergerac*. În rolul titu-lar, Gérard Depardieu. Întrebare aflată pe buze-le tuturor: cine va fi în-vingătorul acestui duel interpretativ? Belmondo, aflat într-o excelentă formă fizică, nu se teme de concurență: „Nu va exista nici invins, nici în-vingător” — declară el cu curiozitate.

Louis Malle și mai 1968

● După *Au revoir les enfants*, Louis Malle se prezintă acum pe ecrane cu un film-frescă despre evenimentele din mai 1968, *Milou en mai* pe un scenariu semnat de Jean-Claude Carrière. În-tr-un interviu apărut în „Le Nouvel Observateur”, Malle preciza: „Întot-deauna am vrut să plasez personajele filmelor mele într-un context istoric care le modifică compor-tamentul, modul de gin-dire. Ideea mi-a venit odată cu a 20-a aniversa-re a evenimentelor din mai 1968. Au apărut atunci la televiziune per-soane care și-au disputat rolul C.G.T.-ului, al partidului comunist. Pen-tru mine n-a contat prea mult. Mă interesa în primul rînd latura imaginativă, onirică, do-rința de a gîndi o socie-tate diferită. Filmul meu este un Mai '68 în pro-vincie, într-un context destul de cehovian, com-portamentul personajelor fiind alterat”. În rolurile titulare: Miou-Miou și Michel Piccoli.

Am citit despre...

Meditații ireverențioase

■ DUPA mohorala, morga mitocănească și timpa emfază pe care ne-a fost dat să le suportăm sub defunctul regim, bine ar fi ca, în loc să ne agîtim și să perorăm ca personajele lui Caragiale (Ion Luca), plini de noi înșine precum celălalt Caragiale (Mateiu), să încercăm să gîndim mai detașat, mai ironic, cu un dram de subtilitate și un car de bunăvoință, să fim și emulii, nu doar creația lui nenea Lăncu.

În condițiile încrîncenărilor de dragul încrîncenă-rilor, nimic mai tonic decît lectura unei cărți ca *Pastise și poște* de Umberto Eco, selecție de parodii și alte texte umoristice publicată în 1988 în limba franceză. Să începem cu referatele de lectură în baza cărora editorului nu-i rămîne decît să comunice „cu regret” autorilor că nu le poate publica scrierile.

Un referent afirmă că a fost entuziasmat de pri-mele citeva sute de pagini din *Biblie*: „Are acțiune din plin și se găsește în ea tot ce cerc cititorului de la o carte de divertisment: sex (mult), cu adultere, sodomie, asasinare, incest, războaie, masacre etc. Episodul Sodomei și Gomorei, cu travestiții care vor să-i poșede pe cei doi îngeri e rabelaisian; aventu-rile lui Noe — Jules Verne sînt la sută; fuga din Egipt va fi fără îndoială ecranizată mai curînd sau mai tîrziu [...] Pe scurt, adevărat roman-fluviu bine construit, cu lovituri de teatru, imaginativ, cu me-sianismul strict necesar pentru a plăcea, fîc să cadă în tragic.” Și totuși, constatînd că are de-a face cu „o antologie din mai mulți autori, cu prea multe bucăți poetice, unele de-a dreptul mediocre și plic-ticoase, adevăratele „ieremiade”, rezultatul fiind „un talmeș-balmeș monstruos, riscînd să nu placă nimă-nui pentru că are de toate” și că repartizarea drep-turilor de autor va pune probleme insolubile, refe-rentul sfătuiește să se ducă tratative pentru a se reține spre publicare doar primele cinci cărți, cărora să li se dea un titlu de genul *Disperații de la Marea Roșie*.

Odiseea are parte de un referat mult mai amplu, care începe, cum se obișnuiește, cu aprecierile favo-rabile: „povestirea e frumoasă, palpitantă, dolda de aventuri [...] Scenele finale sînt în cea mai bună tradiție a western-ului: încăierarea e dură, iar epi-sodul arcului este povestit cu un simț magistral al suspense-ului”. Și totuși și el propune să se respingă manuscrisul, tot din cauza complicațiilor pe care le va stîrni problema drepturilor de autor, Homer fiînd de negăsit, iar părerile agenților literari contradic-torii: cel din Chio crede că drepturile ar trebui să revină unor rapsozi locali folosiți ca negri, cel din Smirna — dimpotrivă, că ele i se cuvin exclusiv lui Homer, dar acesta fiînd mort, banii ar urma să fie

plătiți municipalității locale, punct de vedere con-testat de alte citeva orașe care îl revendică pe autor. Mai sînt citeva piste: un anume Callinos pretinde toate drepturile pentru el însuși. Editura nu-și va putea permite, în aceste condiții, „să se joace de-a detectivii” și de aceea e preferabil să renunțe la întreaga afacere.

Se recomandă să se secționeze în căutarea timpu-lui pierdut în volume de buzunar, pentru a face van-dabilă opera, dar, mai ales, să se revizuiască întreaga punctuație: „Frazele sînt prea laborioase. Cu un bun rewriting care să le reducă la două-trei rînduri fiecare, tăind și introducînd alineate, se va ajunge cu siguranță să se scoată ceva din acest text care e — cum s'a spun? — prea astmatic.”

Procesul lui Kafka este privit cu solitudine, ca „o cărtuie în genul polișt cu momente à la Hit-chcock”. Recenzentul constată însă că autorul pare a fi scris sub amenințarea cenzurii: „De ce ațitea aluzii vagi, de ce persoanele și locurile n-au nume? Si de ce este tîrît în judecată protagonistul? Eluci-dînd mai bine toate aceste puncte, situînd mai con-cret narațiunea, furnizînd fapte, mai ales fapte, narațiunea ar câștiga în claritate, iar suspense-ul în eficacitate.”

În sfîrșit, un referent protestează că nu s-a ținut seama de faptul că el este lector de limba engleză și i s-a trimis din greșală *Finnegans Wake*, de Joyce, „carte scrisă în nu știu ce limbă blestemată”.

Diverse mode și marote literare sînt persiflate pe teren propriu și în propriii lor termeni, marilor cineaste li se propun „subiecte multiple” — cite o schemă tipică pentru fiecare, în care termenii (nu-merotați) ai unui subiect caracteristic pot fi schim-bați după voie cu alții, de pe listele generos în-toc-mite de Eco.

Antropologia este satirizată în ancheta etnologică întreprinsă de aborigeni din Pacific în regiunea Milano. Și, firește, semiotica, specialitatea originală a lui Umberto Eco, este disecată în superdocta analiză a unei „numărători” despre trei cucuvele care începe cu sintagma „ambara cicci coco”, în versiunile ei în patru limbi, într-un jargon de specialitate, cit se poate de pedant și de prolix. Un manifest contra culturii de masă în Atena lui Pericle, reportajul tele-vizat al descoperirii Americii după modelul transmi-siei despre aselenizarea lui „Apollo 11”, escul despre *Imposibilitatea de a întocmi o hartă a imperiului la scara unu pe unu* sînt alte prilejuri de manifestare a voioasei libertăți de spirit a savantului umanist și a marelui scriitor deopotrivă de bun cunoscător al slăbiciunilor omului și al celor mai sofisticate creații ale minții lui.

Verva caustică la adresa Moftului și înțelegerea simpatetică a moftangilor fac din această culegere de vorbe de duh și gînduri ireverențioase un ex-celent antidot contra bigotismelor, a înversunărilor absolutiste și a intoleranței intelectuale.

Felicia Antip

N. IONIȚĂ

Verba volant ?

(Septuaginta, Deuteronomium)

„Portocala mecanică”

● La Barbican Theatre din Londra a avut loc recent premiera spectacolului **A Clockwork Orange** 2004. Spectacolul, realizat de Royal Shakespeare Company, este de fapt o adaptare scenică a cunoscutului roman (apărut în 1962) **Portocala mecanică** de Anthony Burgess — care este și autorul noii versiuni scenice. Regia spectacolului este semnată de Ron Daniels. Rolul lui Alex, eroul romanului, este interpretat de Phil Daniels.

Turneu

● Cunoscutul compozitor francez de avangardă Pierre Boulez s-a aflat până la 5 martie în fruntea a două formații muzicale create de el însuși — Ansamblul Intercontemporan și cel de la IRCAM din Paris. În concerte de la Moscova și Leningrad, artiștii francezi au interpretat piese de Varèse, Ligeti, Manoury, a căror muzică nu s-a cîntat niciodată în U.R.S.S.

Winnetou și ecologia

● Actorul Pierre Brice (în imagine) pe numele (cu titlul său întreg) baron Louis de Brice, născut acum 60 de ani în Bretania, este cunoscut mai ales ca interpret, în teatru și film, al celui mai autentic dintre eroii cărților cu piei roșii ale lui Karl May, Winnetou.

tou. Anul acesta el va participa din nou la Festivalul de la Bad Segeberg (R.F.G.) dedicat scriitorului, susținând pe scenă (pentru ultima oară, consideră inițiativa) o luptă contra răii. Originar din Bretania (provincie franceză celebră prin atașamentul locuitorilor ei pentru natură), interpretul mindrului descendent al enuziasilor a aderat cu entuziasm la mesajul ecologist al noii editii a Festivalului Karl May.

Un turneu neobișnuit

● Timp de trei luni, celebrul bariton italian Ruggero Raimondi (în imagine), împreună cu Orchestra Simfonică a Conservatorului din Moscova sub bagheta lui Leonid Nikolaev — întreprinde un turneu în Europa: Paris, Bruxelles, Amsterdam, Barcelona, Madrid, Londra, Edinburgh, Lausanne, Roma. Turneul se va încheia în luna martie la Moscova și Leningrad. Fiecare concert este alcătuit din două părți. În prima Raimondi interpretează, în limba rusă, arii din opere de Glinka, Musorgski, Borodin, Rimski-Korsakov, în a doua — arii din opere de Verdi: Don Carlos, Attila, Hernani și Forza destinului.

Jurnal

● A apărut în S.U.A. un volum însumind 300 de pagini care cuprind jurnalul și corespondența infirmierei Agnes von Kurowsky, cea care l-a îngrijit cu devotament pe Hemingway, când acesta s-a aflat internat. În 1918, la Spitalul Crucii Roșii Americane din Milano, Erolina Catherine Barkley din **Adio arme** i-a fost inspirată marelui scriitor de către Agnes von Kurowsky. Paginile jurnalului ei au fost incredintate lui Henry Villard, internat odată cu Hemingway în același spital, care a permis publicarea. Agnes von Kurowsky a murit în 1984, la 92 de ani.

„Lohengrin” — Abbado

● Claudio Abbado, directorul artistic al operei din Viena, a inaugurat actuala stațiune a scenei lirice vieneze cu opera **Lohengrin** de Richard Wagner, pe care a dirijat-o pentru prima dată în Austria. A fost un real triumf. Sub bagheta lui Abbado, **Lohengrin** a fost o adevărată capodoperă — apreciază criticii de specialitate. În rolul titular — Placido Domingo, alături de Cheryl Studer-Elsa.

Sammy Davis — 60

● „Sammy Davis jr's 60th Anniversary celebration” — astfel a fost intitulată gala, preluată de rețeaua ABC, prin care lumea spectacolului american a sărbătorit cei 60 de ani de activitate artistică desfășurată de Sammy Davis jr. A fost o adevărată paradă a „stelelor” la care și-au dat concursul: Frank Sinatra, Michael Jackson, Eddie Murphy, Clint Eastwood, Jessi Yacobson, Bill Crosby, Gregory Peck, Dean Martin, Shirley McLaine, Quincy Jones, Dianne Warwick, Bob Hope, Lola Falana, Goldie Hawn etc. Un moment emoționant l-a constituit apariția celebrității Ella Fitzgerald care, aproape oarbă, condusă pe scenă de Murphy și Jackson, a interpretat melodia **Too close for comfort**.

Karel Reisz și Arthur Miller

● Realizator al unor pelicule de mare rafinement și elegantă, regizorul englez Karel Reisz (Simbătă seara, duminică dimineața, Logodnica locotenentului englez, Sweet Dreams) a transpus pe ecran un scenariu pe care Arthur Miller l-a scris după propria-i piesă **Fiecare cu șansa sa**, un film despre violență care, după cum preciza Reisz, nu prezintă nici un moment de violență. „Dacă fac o poveste despre corupție și rău, prefer să sugerez consecințele pe care acestea le au asupra vieții cotidiene, decât să subliniez exploziile de violență” — mărturisise regizorul. În rolurile principale ale filmului, doi actori de mare popularitate: Debra Winger și Nick Nolte.

„Castanii din pădurea Boulogne”

● Fiul adoptiv al lui André Malraux a publicat o carte despre autorul **Cuceritorilor** și al **Căii regale**, al **Speranței** și al **Antimemoriilor**. Intitulată **Les Marronniers du bois de Boulogne**, cartea lui Alain Malraux evocă atmosfera din jurul ilustrului său părinte, felul lui de a fi, micile tabieturi ale vieții sale cotidiene, relațiile celebrului scriitor și om politic cu cei doi fii ai săi (care au murit într-un accident de automobil), cu fiica sa Florence, cu fosta sa soție, Clara, cu Victoria Ocampo, o mecenată a literaturii franceze în America de Sud etc.

FRAGMENTE

- Vom fi cu adevărat liberi numai atunci când nu vom mai avea nevoie de curaj pentru a fi liberi.
- Am cheltuit prea mult eroism pentru a obține cel mai natural drepturile umane, dreptul de a fi noi înșine...
- Visez la un moment când nu voi mai fi obligată nici de cei puternici să fiu pentru, nici de conștiința mea să fiu contra, când imi voi putea permite suprema libertate a indiferenței.
- Prețul plătit pentru această libertate a fost atât de ridicat, încât ea va trebui să devină nu numai fără de preț, ci și gratuită.
- Nu există spectacol mai înălțător decât acela al unei solidarități în numele libertății, nu există mândrie mai mare decât aceea de a fi mândru de ceilalți.
- Faptul că poezii devin importante din punct de vedere politic este un semn al anormalității istoriei.
- Liber ca pasărea în zbor unește dreptul de a nu atîrna de cer, datorită de a nu te strivi de pământ și este numele comandării la neodihnă, pentru că a zbura nu înseamnă în fapt decât a te zbate clipă de clipă să-ți salvezi libertatea.
- A fi liber nu este o stare, ci un talent care, ca orice talent, trebuie exersat și pierde în lipsa antrenamentului.
- Intoleranțele care transformă libertatea în haos și straturile care transformă haosul în intoleranță...

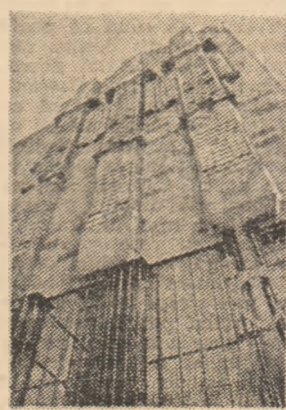
Ana Blandiana

Glasgow — Oraș european al culturii — 1990

● Succesul obținut de Glasgow în desemnarea orașului „Oraș european al culturii” în anul 1990 a uimit pe unii localnici, a surprins largi cercuri ale unor instituții britanice de artă. Orașul și-a câștigat acest titlu datorită activității susținute, imaginativității și încrederii în capacitatea lui de a vorbi lumii despre propriile realizări.

În mai puțin de zece ani, Glasgow și-a înălțat praful de pe istoria lui industrială, pentru a se arăta drept un magnific oraș victorian. Statutul lui de capitală culturală a Scoției a fost întărit prin reputația crescândă a tinerelor companii profesionale, printre care „The Third Eye Centre” în domeniul artelor vizuale, „Simple Mind” în muzica pop, „The Citizens’ Theatre”.

În muzică, Glasgow a fost mereu centrul de gravitație al Scoției. Orchestra Scoțiană, înființată în 1893, s-a transformat în Orchestra Națională Scoțiană, iar Opera Scoțiană a apărut cu decăzută și cinci de ani în urmă, după o lungă tradiție corală datorată indeosebi corului „Orpheus”. Un merit deosebit are Academia Scoțiană Regală

lă de Muzică și Dramă care și-a celebrat de curind centenarul, într-un nou sediu, construit în linia orașului. Baletul Scoțian, o altă companie națională din Glasgow, și-a făcut o reputație ce depășește granițele Scoției, ca una dintre cele mai bune companii de dans clasic din Marea Britanie.

Bogăția artelor vizuale ale orașului începe cu Colecția municipală, una din cele mai cuprinzătoare din Marea Britanie. Ea reprezintă acumularea unor donații individuale de oameni de afaceri,

care au folosit averile datorate revoluției industriale pentru a patrona arta. Cel mai important dintre aceștia a fost armatorul Sir William Burrell al cărui gust judicios de achiziții a avut ca rezultat o colecție aleasă, lăsată moștenire orașului în 1944. Ultima acțiune din oraș a fost aceea de a face investiții într-o nouă galerie, inaugurată în 1983. Începând din 1986, Colecția Burrell a devenit cel mai important punct turistic al Scoției, atrăgând mai mulți vizitatori decât Castelul Edinburgh. Bogăția trecutului artistic al orașului a fost redescoperită prin lucrările unor artiști contemporani, ale unor grupuri independente și ale autorităților. Toate aceste grupuri se întâlnesc acum cu regularitate cu directorii a circa 20 de galerii, pentru a planifica evenimentele artistice ale orașului. Prestigiosul titlu de „Oraș european al culturii” în 1990 nu trebuie să surprindă pe nimeni, deși este prima recunoaștere internațională oficială a „noului Glasgow”. (În imagine, Școala de artă, concepută de Charles Rennie Mackintosh).

Jorge Luis BORGES

Loteria din Babilonia

De necrezut, n-au lipsit elevetirile. Societatea, cu discreția sa obișnuită, n-a răspuns direct. A preferat să mizgălească pe dărmăturile unei fabrici de măști o inscripție scurtă, care apare acum în sfintele scripturi. Acest text doctrinal atrăgea atenția că loteria este o interpolare a întimplării în ordinea lumii și că a accepta erori nu înseamnă a contrazice întimplarea; înseamnă a o confirma. De asemenea, textul amintea că acești lei și aceste sacre recipiente, chiar dacă nu erau dezmintite de Societate (care nu renunța la dreptul de a le consulta), funcționau fără garanție oficială.

Această declarație a pus capăt neliniștii publice. Mai mult, a produs efecte, poate neprevăzute de autorul ei. A modificat profund spiritul și operațiile Societății. Mai am puțină vreme; se anunță că vaporul e gata să ridice ancora; voi încerca, totuși, să le explic.

Oricit ar părea de neadevărat, nimeni nu încercase să prezinte — până atunci — o teorie generală a jocului. Babilonia — o foarte puțin speculativ. Odată cunoscută puterea întimplării, îi dă viața, speranța, teroarea fricii, dar nu-i trece prin gând să cerceteze legile labirintice, nici sferele giratorii care arată această întimplare. Totuși, declarația oficială pe care am amintit-o a dat naștere la multe discuții cu caracter juridico-matematice. Din una dintre acestea s-a născut următoarea situație: dacă loteria este o

intensificare a întimplării, o infuzie periodică a haosului în cosmos, n-ar fi bine ca întimplarea să intervină în toate etapele sortului și nu în una singură? Nu e iluzoriu ca întimplarea să dicteze moartea cuiva, iar modul în care urmează să se petreacă această moarte — rezerva, publicitatea, termenul de o oră sau de un secol — să nu fie supus tot întimplării? Acești scrupuloși atît de dreptii au provocat în cele din urmă o reformă considerabilă a cărei complexitate (aggravată de exercițiul de un secol) n-o înțeleg decât câțiva specialiști, dar pe care voi încerca s-o explic, măcar simbolic.

Să ne imaginăm o primă tragere la sorți care ordonă moartea unui om. Pentru ducerea la îndeplinire se procedează la altă tragere la sorți care propune (să zicem) nouă executori publici. Dintre aceștia, patru au dreptul să inițieze a treia tragere, cea care îl va numi pe călău, doi pot să înlocuiască ordinea potrivnică printr-una fericită (găsirea unui tezaur, de exemplu), altul va exacerba moartea (adică o va face înfămășă sau o va îmbogăți în tortură), alții pot să refuze îndeplinirea ei... O astfel de schemă e simbolică. În realitate, numărul tragerilor este infinit. Nici o decizie nu este ultima, toate se nifică în altele. Ignoranții susțin că tragerile infinite necesită un timp infinit; în realitate, este de ajuns ca timpul să fie divizibil la infinit, cum ne înva-

ță faimoasa parabolă despre Concursul cu Broasca. Această infinitate coincide în mod admirabil cu sinuoasele numere ale întimplării și cu Arhetipul Celestial al Loteriei, adorat de platonici... Un ecou deformat al riturilor noastre pare să fi ajuns până la malurile Tibrului: Ello Lampridio, în Viața lui Antonio Mincăul, notează că acest împărat scria pe scoici soarta pe care o destina invitaților săi, astfel că unul primea zece libre de aur și altul zece muște, zece hircioși, zece urși. E fără rost să mai amintim aici că Mincăul a studiat în Asia Mică, între sacerdoții zeului eponim.

Există, de asemenea, trageri impersonale, în scop nedefinit: una decretează aruncarea în apele Eufuratului a unui safir de Tacrobana; alta, ca de pe acoperișul unui turn să se dea drumul unei păsări; alta, ca în fiecare secol să se ia (sau să se adauge) un gram de nisip din nenumeratele grame ale plajei. Consecințele sint, uneori, teribile.

Sub influența binefăcătoare a Societății, obiceiurile noastre erau saturate de întimplare. Cumpărătorul unei duzine de amfore cu Vin de Damasc nu se va mai minuna dacă una din ele are înăuntru un talisman sau o viperă; copistul care întocmește un contract nu se lasă niciodată până nu introduce o cifră greșită; eu însumi, în această declarație grăbită, am falsificat o splendoare sau o atrocitate. De asemenea, poate o misterioasă monotonie... Istoricii noștri, care sint cei mai perspicaci din lume, au inventat o metodă pentru a corecta întimplarea; încredințarea că principiile acestei metode sint (în general) demne de încredere e foarte răspândită; chiar dacă, absolut firesc, nu se divulgă fără o anume doză de înșelăciune... În rest, nimic mai con-

taminat de închipuire ca istoria Societății. Un document paleografic, exhumat dintr-un templu, poate să fie rezultatul unei trageri de ieri sau al uneia seculare. Nu se publică o carte fără o anume diferență între toate exemplarele. Copistii depun jurămint secret să omită, să interpoleze, să varieze. De asemenea se exersează minciuna indirectă.

Societatea, cu modestie divină, elucidează orice publicitate. Agenții ei, cum e și firesc, sint secreți; ordinele pe care le dă în permanență (poate, fără interpepe-re) nu diferă de cele pe care le propovăduiesc impostorii. La urma urmelor, cine se poate fâli că ar fi un impostor simplu? Bețivul care improvizează un mandat absurd, visătorul care se trezește brusc și sugrumă femeia care doarme a lături de el nu execută, oare, o hotărâre secretă a Societății? Acest mod de funcționare nevăzută, comparabilă cu Dumnezeu, dă naștere la tot felul de situații ale morocului. Una însinuează în mod abominabil că Societatea nu există de secole și că sacra dezordine a vieții noastre este pur ereditară, tradițională, o alta o socotește eternă și ne învață că va dura până la ultima noapte, când ultimul zeu va distruge lumea. O alta declară că Societatea este autototputernică, dar că influențează numai în cazuri mărunte; în strigătul unei păsări, în nuanțele ruginii și prafului, în visele din zori. O alta, prin gara ereticilor cu măști, că n-a existat niciodată, și că nici nu va exista. O alta, nu mai puțin îndrăzneată, că este indiferent să afirmi sau să negi realitatea întunecoasei corporații, pentru că Babilonia nu-i altceva decât un joc infinit al întimplării.

În ramânește de
Darie Novăceanu

Cu Giorgio Caproni la Parma...

CUM s-a scris deja în presa noastră, pe 22 ianuarie a murit la Roma Giorgio Caproni, unul din marii poeți al lumii din acest secol. Se născuse în 1912 la Livorno. Vorbisem de citeva ori, la telefon, cu Giorgio Caproni, solicitându-l să-mi răspundă la un chestionar despre poezia care îi cuprinde pe poeții italieni în viață. Bătrînul era grav bolnav — mă avizase fiica sa — de aceea vorbea cu greutate, făcînd un mare efort să pronunțe cuvintele, în care se nota, însă, tonul aburit de o acută căldură umană. Avea o voce crispată și aspră. Era vocea unui singuratic incurabil, a unui claustrat voluntar în propria-i vocație tragică... Îmi răspunsese la întrebări cu mare întîrziere, numai după ce i-am trimis un exemplar din antologia mea, *Poezii italiene din secolul XX* (1988), cînd mi-a scris că „Larghetto” e folosit în titlu ca termen muzical și mi-a reproșat, pe drept, că i-am acordat prea puțin spațiu în prezentarea din antologie.

Nu mică mi-a fost bucuria să-l întîlnesc la Parma, în iunie anul trecut, cu ocazia decernării Premiului internațional Eugenio Montale pe 1989, ca unul ce făcea parte din juriu. De altfel, deși nu-l cunoscusem direct pînă la această dată, Caproni fusese unul dintre cei care împreună cu Mario Luzi și Vanni Scheiwiller insistaseră să mi se confere Premiul Montale (care a revenit subsemnatului și lui Marian Papahagi).

O ființă slăbită, sfîșiată de suferință, afîșînd o carcasă descărnată ieșită parcă dintr-o îndelungă tortură. Deși distrus fizic (abia păsea!) am înțeles, după ce am reușit să comunicăm, că suferința interioară îl măcina mult mai mult pe poet. Se comporta ca un timid; minca sfios, supravegheat „matern” de fiica sa, și dacă îl privea cineva cu insistență, era în stare să nu mai continue... Cum adusesem cu mine răspunsurile primite anterior, am putut să le completăm pe indelete în discuțiile relaxate de după cină. Trebuie să spun că poetul Giorgio Caproni m-a chestionat amănunțit despre ceea ce se întîmpla la noi și după ce i-am relatat deschis (în fața tuturor: poate să testimoniez Giorgio Bassani!) despre atrocitățile ceaușiste, mi-a răspuns calm că așa era și-n vremurile fasciste în Italia și că trebuie să am răbdare fiindcă „istoria șterge tot” („la storia cancella tutto”). M-au dezamăgit vorbele sale; mi se părea că, cu gândirea abstractă de mare poet, Caproni judecase situația noastră îngrozitor de concretă dintr-o perspectivă prea îndepărtată. „Totuși, noi, românii, trăim în prezentul acesta!”, i-am răspuns cu voce sugrumată. El a schimbat subiectul și am început să vorbim despre poezie și traducerea de poezie. (Nimeni nu ar fi bănuțit atunci că „istoria” românilor va șterge totul atât de rapid. Dacă m-aș fi aflat în Italia pe 22 decembrie, i-aș fi telefonat și sint sigur — posedă o memorie diabolică, la fel ca Nichita — că mi-ar fi spus victorios că a avut dreptate la Parma...). Public acum, pentru prima dată, o parte din interviul ce am definitivat împreună în cele două seri cit au durat festivitățile de premiere.

— *Stimate poet Giorgio Caproni, de la debutul cu Come un' allegoria (1936) și pînă în prezent, ați parcurs un traiect numai al Dumneavoastră. Cum vă integrați în poezia italiană din acest secol? Vă considerați „ermetic” sau „postmodern”? De ce?*

— Am preferat întotdeauna să fiu o pasăre de codru și nu de colivie. De aceea, îmi e dificil să spun în care dintre diferitele „curente”, succedate în cursul vieții mele, aș putea să mă inserez. Cit despre așa-zisul ermetism, deși recunoscîndu-i din plin valoarea și însemnătatea (eu am fost primul care a vorbit despre Mario Luzi în '35), m-a împiedicat să ader total la acesta, atitudinea mea de fond diferită: vreau să spun atașamentul meu către „real” prin intermediul cuvîntului, care — așa cum deja am scris în '46 și '47, anticipînd cu destul lustru anumite teorii, devenite astăzi de domeniu public — își vanifică obiectul: creează, numind-o, o altă realitate, paralelă cu prima dar destinată să nu coincidă niciodată cu aceasta. (Nu degeaba am intitulat prima mea *placquette*, în '36, deși așa bogată ca aparentă fizicitate, *Comme un' allegoria*, și pe a treia, în '41, *Finzioni*, titlu folosit după cîțiva ani și de Borges, pentru a nu spune nimic despre unele accente clare conținute deja în niște „sonete” din *Anni tedeschi*). În ceea ce privește postmodernismul, este evident că acesta a apărut prea tîr-

ziu pentru ca eu să-i mai simt seducția în vreun fel, și deci să mi-l asum ca opțiune. O asemenea inițială „marginalitate” a mea, cum a numit-o pentru prima dată Pasolini, în sens pozitiv, mi-a permis (reiau puțin la întîmplare anumite fraze pronunțate de P. V. Mengaldo într-un interviu radiofonic din 24 ianuarie) „să fiu absolut modern cu mijloace (formale, desigur, dar și culturale, mentale) diverse de cele ce aparțin acelor care se credeau, și erau în general crezuți, moderni prin excelență, dincolo de a fi numiți Maestri: și mai precis (sint tot vorbele lui Mengaldo) așa-zii novecentisti, ermeticii și, de ce nu, chiar și Ungaretti și Montale: astfel că în timp ce puținii poeți buni, de formație strict ermetică, au trebuit să-și schimbe în mod radical premisele, pentru a deveni importanți cu adevărat, Caproni nu a trebuit să schimbe nimic, ci numai să se adîncească, să se intensifice, și în același timp să se rafineze...”

— *Sint cu totul de acord cu cele spuse de Mengaldo în legătură cu profunzimea discursului poetic capronian. Recunoscînd în afirmațiile Dvs. punctul de vedere al unei conștiințe poetice extreme, aș vrea să vă întreb acum care sint principalele orientări în poezia italiană actuală și care sint poeții ce au făcut să avanseze poezia? Cum priviți Dumneavoastră rolul pe care l-au avut I Novissimi?*

— Mă vei scuza dacă îmi voi permite să procedez la comutarea ordinii întrebărilor acestora și să încep cu ultima. În realitate, gîndesc că odată apus „novecentismul”, să-i zicem clasic, unica mișcare ce se distinge în mod clar, cu toată eterogenitatea componentelor sale, este chiar neoavangarda: I Novissimi...

— *Mie mi se par „mișcarea” poetică cea mai serioasă chiar la nivel european...*

— Ai dreptate, prin ei s-a schimbat poezia italiană. Consecința apariției lor nu e deloc de neglijat în plan istoric mai ales prin inegalabila forță de izbîtură (și polemică, desigur) contra amenințării unei generale stagnări. În ceea ce privește situația de astăzi, văd poezia actuală italiană mai mult ca o hartă de arhipelaguri separate și necomunicante (chiar de insulite atât de izolate că nu există între ele nici măcar legătura cu o pirogă), decît ca un continent compact bine definit, cu toată diversitatea propriilor regiuni și a curentelor ce-l traversează. Fiecare are teoria sa, principiile sale, precise *autoritatives* (toldeana foarte citate), un particular „concept de poezie” (aproape mereu în opoziție sau ignorîndu-l pe al altora) și niciodată nu s-a discutat atîta despre poezie ca în aceste timpuri: niciodată nu au fost atît de mulți ca astăzi doctorii în poezie față de numărul destul de redus al poezilor adevărați, înțelegi ca părinți și nu ca filii ai unor poetici, în timp ce se numără cu sutele aceia care în numele acestei sau acelei idei se încapăținează a rempîr la terra de vers. (Am folosit franceza tocmai pentru sensul dublu al lui vers).

— *Și totuși au apărut destui poeți care au reținut atenția și prin faptul că au încercat să polemizeze cu novissimii...*

— Nu văd nici unul diferențiat suficient ca să se vadă, cum a reușit Montale în 1925 cu *Ossi di seppia*. E ca și cînd de atunci nu s-ar fi întîmplat nimic care să fi devenit revelator. Da, desigur, sint Magrelli, Cucchi, Rosselli, dar... Cu aceasta nu vreau deloc să neg că există și sint operanți, după așa-zisa generație a treia, unii poeți de autentică vocație, în parte deja antologizați și deci deplin recunoscuți, fiecare din ei capabil să facă să avanseze discursul poetic în conformitate cu ultimele încercări de înnoire. (Dificultatea nu constă în a-i repera, ci tocmai în a-i grupa pe tendințe sau pe școli).

— *Dumneavoastră faceți parte încă din acea categorie de poeți care nu și-au pierdut încrederea în actul originar al „poetării”. Ce mai poate face poetul astăzi, la sfîrșitul acestui mileniu apocaliptic? Poate să servească poezia în vreun fel, la îmbunătățirea condiției umane?*

— Nu știu, în realitate, dacă poezia a servit vreodată la ameliorarea condiției umane. Nu cred că a avut vreodată efecte, să le zic, filantropice. Nici Dante, nici Petrarca (pentru a rămîne în *Casa nostra*) nu au reușit să clatine nici un pic josniciile contemporane lor. Fie că aparțineau societății, fie că aparțineau naturii. Pentru a îmbunătăți lumea, poetul, după părerea mea, poate să facă un singur lucru. Același pe care-l poate face chiar și portarul meu: să încerce să se amelioreze, ca om, pe sine însuși. Dacă am face-o cu toții (în loc să ne

Împreună cu Giorgio Caproni

preocupăm atîta de a-i ameliora pe alții), în mod automat lumea ar deveni mai bună. Nu vi se pare?

[La aceste răspunsuri primite în scris, în iulie 1988, se adaugă alte multe idei despre poezie și traducerea poeziei, notate de mine în discuțiile care au avut loc la Parma. Mă opresc acum mai ales asupra unor chestiuni de traducere a poeziei].

— *Nu înțeleg de ce, deși aveți o atît de profundă concepție despre actul poetic, nu vă exprimați părerile mai des în public, cum fac alți colegi ai Dvs., de exemplu Mario Luzi?*

— Eu cred că poezia nu se poate „preda”, oricît „catedre de poezie” ar exista (nu mă refer aici la aceea a Luisei Maria Spaziani unde se fac lucruri extrem de interesante), și de aceea sint atît de sceptic în ceea ce privește efectul real al exprimării mele „teoretice” în fața unui public larg. N-ar folosi nimănui.

— *Nu sint de acord. Dimpotrivă! [Aici mi se asociază, intervenind în discuție, și fiica sa, doamna Silvana]. Dar, fiindcă v-a plăcut cum suna în română poezia „L'anguilla” de Montale, v-aș ruga să-mi spuneți dacă vi se pare posibilă traducerea de poezie? Aceasta, pentru că eu cred că traducerea poeziei nu poate exista decît ca probă de apropiere, ca tentativă de interpretare în expresie proprie a unor mesaje formale (și semantice) care nu-ți aparțin și n-au cum să-ți aparțină...*

— Este adevărat. În fond, traducerea poeziei este ceva imposibil. Insuși Dante susține că nu e posibil a transplanta în altă limbă. El se folosește în această ocazie de verbul „tramutare”. Nu ai cum să traduci ceea ce e o intimitate a unei limbi poetice în altă limbă poetică. Nu te lasă geniul uneia sau alteia dintre cele două limbi. E vorba — în cazul cel mai fericit — de diferența dintre tată și fiu, care nu se aseamănă decît în aparență...

— *Și totuși există texte care nu pot fi cunoscute decît prin traducere. Ce ne facem în acest caz?*

— Sint traducibile formele de conținut, dar nu formele de expresie. Poezia este în exclusivitate expresie și de aceea rămîne intraducibilă. Cum să traduci muzica? În realitate, poezia adevărată nu e niciodată „muzicală” (cum se spune de către unii critici!), aceasta e chiar muzică!

— *Este exact. Dar muzica nu are un „conținut” de comunicat. Ea comunică sunete. Cum se pot traduce „sunetele” poeziei?*

— Poezia nu trebuie să traducă cuvintele, ci aceea muzică interioară ce i-a dat naștere. Îmi imaginez o traducere într-o limbă cu totul inventată, și dacă aceea „limbă” comunică secrete „muzică interioară” a unui text poetic, atunci aceasta ar fi cea mai „fidelă” traducere...

Marin Mincu

Giorgio CAPRONI

albă în mintea mea — înalt o pinză sfioasă în beznă, iar penița scrijelind îmi scrijele, scriu și rescriu în tăcere îndelung plînsul ce-mi inundă mintea...

(„Perchio” în vol. II seme del piangere)

El

Nu, țara nu e nepopulată.

Sint toți în codru.

Toți la vinătoare.

Spun că se vor reîntoarce numai

la terminare.

A trecut un an, mai mult chiar, de-acum.

Vor regăsi ceea ce nu se așteptau: el, pe care ei l-au ucis, aici mai viu și mai amenințător (mai crud) ca niciodată.

(„Lui” în vol. II franco cacciatore)

Atque in perpetuum, frater...

Cită iarnă și cit omăt am luat în piept, Piero,

să vin să te gălesc.

Ce m-a întîmpinat? Gerul

morții tale și tot și tot omătul acela alb al lui februarie — negrul gropii tale.

Mi-am spus și eu rugăciunile de obște.

Dar numai, Piero, ca să-ți zic adio și pururi adio, eu ce te-am avut ca singur și adevărat prieten, frate.

(„Atque in perpetuum, frater” în vol. II franco cacciatore)

Fiindcă eu...

...fiindcă eu, care locuiesc singur

în noaptea și eu, scrijelind un chibrit pe zid, aprind cu teamă o luminare

„România literară”

Săptămînal de literatură și artă coordonat de un comitet provizoriu format din Octavian Paler, Alexandru Paleologu, Nicolae Manolescu, Andrei Pleșu, Gabriel Dimisianu, Valeriu Cristea, Roger Câmpeanu

5 lei